2020. NOVEMBER 20.

NÓGRÁD MEGYE TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA 2021-2027

HELYZETFELTÁRÁS

KÉSZÜLT: 2020-ban a „Nógrád megye területfejlesztési koncepciója 2014-2020” felülvizsgálatával

KÉSZÍTETTE: EX ANTE Kft.

EX ANTE
TANÁCSADÓ IRODA

TARTALOM

1. BEVEZETŐ 5

2. A MEGYE TÁRSADALMI, GAZDASÁGI, KÖRNYEZETI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE 6

2.1. Az adott térségre értelmezhető külső környezet vizsgálata 6

2.1. a) Nógrád megye fejlődésének, társadalmi, gazdasági, környezeti helyzetének azonosítása nemzetközi és hazai szinten 6

2.1. b) A nagytérségi összefüggések vizsgálata 7

2.2. A térség adottságainak, belső erőforrásainak elemzése területi bontásban, térképi megjelenítésekkel 8

2.2. a) Természeti adottságok, természeti erőforrások és a környezet állapotának elemzése . 8

2.2. b) Térszerkezet alakulása, a területfelhasználás változásai, tendenciák 15

2.2. c) Közlekedési és kommunális infrastruktúra 18

2.2. d) Gazdasági bázis 25

2.2. e) Társadalmi környezet 43

2.2. f) A települések intézmény-felszereltsége (a lakosság egészségügyi, szociális, oktatási, kulturális, szabadidő, sport-, kereskedelmi, szolgáltató és igazgatási intézményekkel való ellátottsága, az intézmények kihasználtsága) 51

2.2. g) A települések jellemző lakásviszonyai 56

2.2. h) Településhálózati adottságok 56

2.2. i) A térszerkezeti elemek azonosítása, a térszerkezet időbeli alakulása, a térségi területfelhasználás változásai, tendenciák értékelése 61

2.2. j) A térségi területfelhasználás vizsgálata 63

2.2. k) A táj terhelésének és terhelhetőségének meghatározása 64

3. A térséget érintő tervezési-fejlesztési környezet áttekintése 66

3.1. A térséget érintő ágazati koncepciók, területfejlesztési elképzelések és hatályos területi tervek áttekintése 66

3.1. a) Az OFTK térséget érintő vonatkozásai 66

3.1. b) A térséget érintő kiemelt térség területfejlesztési tervei 66

3.1. c) Az Országgyűlés és a Kormány által jóváhagyott és az egyéb ágazati fejlesztési stratégiáknak az adott térségre érvényes vonatkozásai 66

3.1. d) A hazai, az adott térséggel szomszédos, azonos térségi szintű térségek és/vagy külföldi közigazgatási egységek területfejlesztési koncepcióinak és programjainak térségre vonatkozó üzenetei 68

3.1. e) A területrendezési tervek térséget érintő vonatkozásai 70

3.1. f) A térséget érintő környezetvédelmi, természetvédelmi és tájvédelmi szabályozások 71

3.1. g) A megye 20 ezer lakos feletti városainak települési gazdasági vagy településfejlesztési programjai és településfejlesztési koncepciói 73

3.1. h) A térség hatályban lévő ágazati tervei, programjai 76

3.1. i) Vonatkozó egyéb tervek ... 77

3.1. j) A tervezést érintő egyéb jogszabályok ... 78

3.2. A térség területfejlesztési szereplői elképzeléseinek feltárása, a tervezési folyamat partnerségi tervének elkészítése és végrehajtása ... 79

3.2. a) A Partnerségi Terv elkészítése ... 79

3.2. b) A Partnerségi Terv végrehajtása ... 79

3.2. c) A Partnerségi Terv eredményei alapján ... 80

3.3. A területfejlesztés eszköz- és intézményrendszerének elemzése ... 81

3.3. a) A területfejlesztés forrásainak elemzése (nemzetközi, központi költségvetési, önkormányzati források, a gazdasági egységek beruházásai, a különféle szervezetek fejlesztései, a háztartások) ... 81

3.3. b) A területfejlesztés intézményrendszere (szervezet, működés, együttműködés) ... 83

3.3. c) A területfejlesztés hatékonysága (eddigi eredmények, forrásaktivitás, a fejlesztési területek kihasználtságának bemutatása, az intézmények hatása, hiányosságok). ... 84

3.4. Helyzetértékelés ... 85

3.4. a) A térség erősségeinek, gyengeségeinek, lehetőségeinek és a térséget fenyegető veszélyek azonosítása ... 85

3.4. b) A térség lehetséges fejlesztési irányainak bemutatása, és ezek alapján a lehetséges cselekvési területek azonosítása ... 87

ÁBRAJEGYZÉK ... 89

FELHASZNÁLT IRODALOM ... 91

1. BEVEZETŐ

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény (a továbbiakban: Tftv.) határozza meg részletesen a megyei önkormányzatok területfejlesztéssel kapcsolatos feladat- és hatásköreit. A Tftv. 11. § (1) bekezdése a területfejlesztési feladatok kapcsán írja elő, hogy a megyei önkormányzatnak a területfejlesztési tervezéssel összefüggő feladatok ellátása körében - az országos fejlesztési és területfejlesztési koncepcióval összhangban - ki kell dolgoznia és el kell fogadnia a megye területfejlesztési koncepcióját és területfejlesztési programját.

Ezen törvényi előírásokra figyelemmel a megyei önkormányzatok a 2014-2020-as európai uniós fejlesztési ciklus előkészítéseként, a fejlesztési irányok meghatározása céljából kidolgozták és elfogadták területfejlesztési koncepcióikat és programjaikat, mely területi tervekre alapozva dolgozták ki a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) megyei szintű végrehajtását megalapozó dokumentumot, az ún. Integrált Területi Programot (ITP) is.

Nógrád Megye Területfejlesztési Koncepciója a Közgyűlés 15/2014. (II. 27.) Kgy. határozatával, Nógrád Megye Területfejlesztési Programja a Közgyűlés 80/2014. (IX. 10.) Kgy. határozatával került elfogadásra.

A Tftv-ben meghatározott feladat alapját képezi a 2021-2027-es költségvetési időszak európai uniós forrásai felhasználásához kapcsolódó területi szintű tervezésnek is, melynek okán a fent említett tervdokumentumok felülvizsgálata, aktualizálása szükséges.

A területfejlesztési koncepció és program – mint területi tervek – tartalmi követelményeiről, valamint illeszkedésük, kidolgozásuk, egyeztetésük, elfogadásuk és közzétételük részletes szabályairól a 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet rendelkezik. Ennek értelmében a megye területfejlesztési koncepciója és programja előkészítő és javaslattevő fázisból áll, amelyek a következők:

- Az előkészítő fázisban rendszerezni és értékelni kell a fejlesztésre ható tényezőket, valamint vizsgálni kell a fejlesztés lehetséges irányait. Az előkészítő fázis részét képezi a területfejlesztési partnerségi terv végrehajtása és a helyzetértékelés.
- A javaslattevő fázisban ki kell dolgozni a megye és a kiemelt térség jövőképét és ennek legkedvezőbb fejlesztési irányát.

Nógrád Megye Önkormányzata a 218/2009. (X.6.) Korm. rendelet 3. § (3) bekezdése alapján egyfázisú tervezési és egyeztetési folyamattal kívánja módosítani a területfejlesztési koncepciót és programot, figyelemmel arra, hogy a koncepció részben a megye hosszú távú, 2030-ig szóló céljait, jövőképét foglalja össze, kitérve a 2014-2020-as időszak ágazati stratégiai céljainak meghatározására, míg a területfejlesztési program időtávlata 2020. év végéig szól.

Jelen 2021-2027 európai uniós fejlesztési ciklusra vonatkozó koncepció a még érvényben lévő „Nógrád megye területfejlesztési koncepciója 2014-2020” dokumentum felülvizsgálatával készült, figyelembe véve a Tftv. előírásait és a Pénzügyminisztérium szakmai iránymutatását.

Készítése során figyelembe vettük az előző területfejlesztési koncepció és program készítése óta elfogadott stratégiai dokumentumok helyzetfeltárását és javaslatait, úgy mint: Nógrád megyei klímastratégia, felülvizsgált Nógrád megyei területrendezési terv, Nógrád megyei foglalkoztatási stratégia, Nógrád megyei befektetés-ösztönzési stratégia.

2. A MEGYE TÁRSADALMI, GAZDASÁGI, KÖRNYEZETI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE

2.1. AZ ADOTT TÉRSÉGRE ÉRTELMEZHETŐ KÜLSŐ KÖRNYEZET VIZSGÁLATA

2.1. a) Nógrád megye fejlődésének, társadalmi, gazdasági, környezeti helyzetének azonosítása nemzetközi és hazai szinten

Nógrád megye az ország északi részén, Pest, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyék, illetve a Szlovák Köztársaság által határolt területen fekvő középszintű közigazgatási egység, az észak-magyarországi régió legkisebb területű és lélekszámú megyéje.

1. ábra: Közlekedési hálózat

Forrás: Saját szerkesztés

Nógrád megye a globális gazdaság színterén Magyarország sorsát osztja. Fejlődését nagymértékben meghatározza:

- az Európai Unió (a továbbiakban: EU) egészének gazdasági-társadalmi és infrastrukturális fejlődése;
- a környező EU-tagállamok és EU-n kívüli országok helyzete és perspektívái, amelyek térszerkezetén belül egy határon átnyúló térség magyarországi részeként
    - a Baltikum országait Varsón és Katowicén keresztül a Mediterránum, az Égei- és az Adriai-tenger kikötőivel összekötő, országokon átnyúló ősi kereskedelmi úton helyezkedik el,
    - integrálódik az Európa középső (az EU keleti) része településrendszerének és közlekedési hálózatának legfontosabb észak-déli irányú fejlődési tengelyén kialakult, országokon átnyúló városhálózatba,
    - nyugati fele a Közép-Magyarországi Metropolisz Térség globális hálózati csomópont (HUB) integráns részét képezi, és így a nyugat–kelet és észak–dél irányú európai fejlődési és közlekedési tengelyek csomópontjában fekvő Budapestet, mint potenciális HUB-ot

Szlovákia középső és keleti részével, valamint Magyarország Észak-Magyarországi Régiójával kapcsolja össze.

2.1. b) A nagytérségi összefüggések vizsgálata

2. ábra: Fejlődési tengelyek, metropoliszok

Forrás: Urbanisztikai tanulmányterv Losonc és Salgótarján térségének fejlesztésére

Nógrád az ország második legkisebb területű, lélekszámát tekintve legkisebb megyéje, az egykori történelmi Nógrád megye és a mai, országhatáron átnyúló Neogradiensis Eurorégió déli része. A részletes helyzetelemzés tükrében megállapítható, hogy a megye közepén – egyfelől a Balassagyarmati, másfelől a Szécsényi és a Pásztói járás határvonalán – húzódik a határvonal a dinamikusan fejlődő Közép-Magyarországi Metropolisz Térség és Észak-Magyarország valamint Kelet-Szlovákia határon átnyúló, leszakadó válságtömbje között. Az utóbbi válságterületen találhatóak meg azok a leghátrányosabb helyzetű magyarországi járások, amelyeket a romák magasabb aránya jellemez, és összefüggő területet alkotnak a hasonló, vagy még kritikusabb helyzetű dél-szlovákiai területekkel.

A megye székhelye, Salgótarján, csapágyvárosként kap fontos szerepet a Budapest körüli belső városgyűrűben az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció 2014-2020 szerint. Ez meghatározó lehet abban, hogy a következő évtizedben a megye az ország térszerkezetének alakulása szempontjából döntő szerepet tölthessen be az alábbi kétféle értelemben:

- elő kell segítenie a budapesti városrégió gazdasági fejlődésének a tőle északkeletre eső, határon átnyúló fejletlenebb területekre való átvitelét, amire nagytérségi térszerkezeti pozíciója predesztinálja;

- meg kell akadályoznia, hogy az északkelet-magyarországi és kelet-szlovákiai egybefüggő válságtömb tovább terjedjen a jelenlegi törésvonalon túlra nyugati irányba, a főváros közvetlen közelébe.

Területi és ágazati szempontból összehangolt, integrált területfejlesztési beavatkozások eredményeként elérhető, hogy a térszerkezeti törésvonal közép- vagy hosszú távon eltolódjon keleti irányba Nógrád megye keleti határára vagy annál is távolabb.

2.2. A TÉRSÉG ADOTTSÁGAINAK, BELSŐ ERŐFORRÁSAINAK ELEMZÉSE TERÜLETI BONTÁSBAN, TÉRKÉPI MEGJELENÍTÉSEKKEL

2.2. a) Természeti adottságok, természeti erőforrások és a környezet állapotának elemzése

2.2. aa) Természeti adottságok (éghajlat, földtan, talajtan, vízrajz, domborzat, élővilág)

A megye éghajlatát a Cserhát alacsonyhegységi jellege határozza meg, mely mérsékelten szárazföldi (kontinentális). Az adottságokból következően Nógrád éghajlata jóval kiegyenlítettebb, mint a szomszédos tájaké, ahol a tengerszint feletti magasságkülönbségek erőteljesen meghatározók. Az évi átlag középhőmérséklet 8–10 °C, míg a hegyvidék magasabban fekvő területein (például Karancs, Tepkecsoport), 600 méter felett ezek az értékek már 6–8 °C között ingadoznak. Az évi csapadékmennyiség 550–600 mm. A napsütéses órák száma a sokévi átlagot figyelembe véve 1850–1950 óra/év közötti.

Földtani felépítés szempontjából igen változatos a terület. Megtalálható a vulkáni kőzet (andezit, riolit, bazalt), ugyanakkor a mészkő és a dolomit is. Nagy területen lelhető fel sekélytengeri, partközeli üledék, homokkő és agyagmárga. A legnagyobb jelentősége azonban annak a barnakőszénnek van, amely (az alsó és középső miocén kor alsó részében képződött) egykor az egész megye gazdaságát meghatározta.

Nógrád megye talajminősége – az agrárium szempontjából - kedvezőtlenebb az országos átlagnál. Domborzattól függően megtalálható a réti öntéstalaj, az agyagbemosódásos, illetve kovárványos barna erdőtalajok.

Nógrád megye területe vízfolyásokban gazdag, legnagyobbak az Ipoly, a Zagyva, a Tarna és a Galga. A megye tavaira jellemző, hogy, általában kicsi méretűek, nagyságuk mindössze 2 hektár és 60 hektár között változik. Többségük mesterséges vagy szabályozott vízfelület, melyek részben ivóvizet és ipari vizet szolgáltatnak, részben pedig horgász-, illetve halastavak.

Természeti adottságai révén, a megye területén kapcsolódik egymáshoz a Börzsöny, a Cserhát és a Mátra, valamint az önálló egységként kezelendő Karancs-Medves vidék. Erőteljes tagoltsága miatt hegyesdombos a terület, arculatában pedig leginkább a Cserhát-hegység és annak északi-északkeleti előterében emelkedő Karancs-Medves hegység a meghatározó.

Magyarország megyéi közül Nógrádban a legmagasabb – mintegy 40% – az erdős terület aránya. Uralkodó természetes növénytakaróját a cseres-kocsánytalan tölgyesek alkotják, jellegzetes erdőtársulásai még a gyertyános-, és mészkerülő tölgyesek, égeresek, a magasabb térszíneken pedig a bükkösök. Főbb állatfajok a szarvas, az őz és vaddisznó, a ragadozók közül említést érdemel még a róka, és a borz. Az utóbbi években a nagyragadozók is elkezdtek a térségbe visszatelepülni (medve, hiúz, farkas). Madarak tekintetében a hegyvidékiek mellett megtalálhatóak az alföldi és vizenyős területeken élők fajai is. Gazdag a megye rovarvilága, találkozhatunk itt számos ritka, védett fajjal, mint a nagy szarvasbogár, a havasi cincér vagy a legutóbb felfedezett szarvas álganajtúró.

2.2. ab) A táj jellemzői, tájvédelem

Nógrád megye táji és tájképi adottságai a változatos természetföldrajzi adottságainak megfelelően rendkívül kedvezőek. A „nógrádi táj” sokszínűségét eredményezi, hogy eltérő karakterű, változatos domborzati adottságú, talajú, valamint összetett geomorfológiájú tájak találkoznak a megye területén. A megyét nyugatról, keletről és északkeletről övező andezit- és bazaltvulkáni hegységek (Mátra, Börzsöny, Karancs-Medves) hegyvidéki erdőségeivel szemben a rögösen felépülő Cserhátnak nincs összefüggő erdőtakarója. A homokos, agyagos üledékek alkotta, szelídebb morfológiájú, mezőgazdasági művelésbe vont dombvidéki tájból emelkednek ki a mészkő- és andezit hegyek és a teléres szerkezethez igazodó, jellegzetes futású kisvízfolyásokkal tagolt völgyközi hátak erdő borította foltjai. A mozaikos szerkezetű hegység belsejében sűrű településhálózat alakult ki. A nógrádi tájhoz hozzátartoznak a széles panorámát nyújtó hegycsúcsok kilátópontjai, gyakran műemlék várakkal, várromokkal. A tájképi értékek hordozói elsődlegesen ma is a nagy kiterjedésű, változatos látványú, de hasonló tájkarakterű, jellemzően nemtelepülési területek. Az ember által átformált tájarculat leginkább a települési területeket, valamint az intenzív hasznosítású mezőgazdasági térségeket érinti, míg kisebb részben az extenzíven művelt részeket. Az egyes tájra jellemző karakter kialakításában jelentős felelősséggel bír az építészeti megformálás. Nógrád megye igen összetett és változatos geomorfológiájú, talajú vidékein eltérő természeti tájkarakterek jöttek létre. A történelem folyamán kialakult gazdálkodással, az építészeti és kulturális örökséggel kultúrtájak alakultak ki.

A nyugati és déli oldalán Duna-menti kis térségekkel határolt megye természeti, tájképi értékei a Börzsönytől, a megye és az ország északi határán folyó Ipoly ártereitől és a Cserhát szelíd dombjaitól a Karancs-Medves vulkáni rögein át a Mátra hegység tölgyes-bükkös erdeig terjednek az Ipoly menti Nógrádi-medence lankáival tarkítottan. A megyében az országos jelentőségű védett természeti értékeket túlnyomórészt a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság, kisebb részben a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság kezeli. Az elsőfokú természetvédelmi hatóság a Nógrád Megyei Kormányhivatal Agrárügyi és Környezetvédelmi Főosztály Környezetvédelmi osztálya.

Nemzeti parkok közül a Duna-Ipoly Nemzeti Park részterülete található Nógrád megye területén.

A megye országos jelentőségű védett természeti területei: Ipolytarnóci ősmaradványok TT (Ipolytarnóc), Maconkai-rét TT (Bátonyterenye), Márkházpusztai fás legelő TT (Bátonyterenye, Nagykeresztúr, Salgótarján), Sóshartyáni Hencse-hegy TT (Sóshartyán). A tájvédelmi körzetek között meg kell említeni a Kelet-cserháti, Hollókői, a Karancs-Medves és a Mátrai TK területeit.

A természeti emlékek között tartják nyilván a Béri Nagy-hegy földtani alapszelvényt, a Kőlyuk-oldali földtani alapszelvényt, a Pappenheim-bánya földtani alapszelvényt, a salgótarjáni Pécs-kő kaptárkövét, illetve a Szentkúti barátlakások földtani alapszelvényt.

Nógrád megye fokozottan védett természeti területei összesen 10,99 km^2-t tesznek ki. A helyi jelentőségű értékeket a települési önkormányzatok helyezik védelem alá, és gondoskodnak azok fenntartásáról, fejlesztéséről, őrzéséről.

Civil kezdeményezés eredményeként a Cserhát Natúrpark Alapítvány 2005-ben alakult (2009-ben Natúrpark címet kapott), a Novohrad-Nógrád Geopark pedig 2010-ben jött létre, elősegítve az ökoturizmus alapjainak megteremtését.

3. ábra: Védett természeti területek

Forrás: Nógrád megye területrendezési terve

Ezen kívül szép számmal fordulnak elő a megye területén ex lege védett lápok (pl. Ipolyszögi Égerláp), természeti emlékek – barlangok, víznyelők, források, földvárak – valamint helyi jelentőségű védett természeti területek és emlékek, erdőrezervátumok, Európai közösségi jelentőségű területek (NATURA 2000 Területek), továbbá magyar-szlovák Ramsari területek az Ipoly-folyó mentén.

2.2. ac) Termőföld és talajvédelem

A KSH adatai szerint Nógrád megyében az összes termőterület nagysága 2019-ben 249,9 ezer hektár. A termőterület megoszlása jelentősen eltér az országostól. A művelési ágak között – a legmagasabb erdősültségből adódóan – az erdő dominál (40%). Míg országos viszonylatban a szántók területe a legnagyobb (46,4%), addig Nógrádban csak 23%-ot tesz ki. A gyep részesedése 10%, a gyümölcsös és konyhakert 1%, míg a szőlő, a halastó és a nádas 1%-ot sem ér el. A terület egynegyedét művelés alól kivették.

4. ábra: Földterület művelési ágak szerint, 2019. június 1.

Forrás: KSH, saját szerkesztés

Nógrád megye jelentős területe a közepes víznyelésű és vízvezető, illetve nagy vízraktározó képességű, jó víztartó talajokhoz tartozik. A lejtőkön országos átlagnál lényegesen nagyobb az erózióveszély a szabdalt domborzat, és a viszonylag nagy völgyhálózat-sűrűség miatt. E veszély összességében több mint 100 ezer ha-t érint.

2.2. ad) Vízvédelem

A felszíni vizek minősége az elmúlt években javult, de nem csak a szennyvíztisztítás mértékének növekedése, hanem a szennyezőanyag-kibocsátás csökkenése miatt is. Az új üzemek szennyezőanyagkibocsátása általában már megfelelő. Az ipari és mezőgazdasági pontszerű szennyezések közül az Ipoly vízgyűjtőterületén 3 db egységes környezethasználati engedéllyel (IPPC) működő cég található. Az Ipoly vízgyűjtőjén a diffúz szennyezések a meghatározóak (ebben Szlovákia szerepe is jelentős). A mezőgazdasági eredetű diffúz szennyezések közül ezen belül is a nitrátérzékenység szempontjából csak Litke, Patvarc, Dejtár környéke veszélyeztetett. Az Ipoly vízgyűjtőterületen néhány nagyobb szarvasmarha- és sertéstelep (Pásztó, Érsekvadkert, Karancsság), valamint számos kisebb, háztáji állattartó telep található. A területen az állattartáshoz kapcsolódóan előfordul hígtrágya elhelyezés is.

A Zagyva vízgazdálkodási rendszerében a megfelelő szennyvízkezelési technológiával nem rendelkező települések és a mezőgazdaságból származó, valamint a felszín alatti vízzel érkező terhelés tovább rontja a víztestek kémiai állapotát. A vízfolyások állapotát, a vízminőségét, a feliszapolódást kedvezőtlenül befolyásolják a vízfolyásokba bevezetett nem kellően tisztított, vagy tisztítatlan ipari, mezőgazdasági és kommunális szennyvizek.

A felszín alatti vizeket a megye egyes részein a talajvízszint süllyedése, minőségileg pedig a kommunális eredetű szennyezés fenyegeti egyre nagyobb mértékben. Ezt fokozza, hogy a megye területének közel háromnegyedét sekély termőrétegű, erodált talajok borítják, amelyek könnyítik a beszivárgást a talaj mélyebb rétegeibe.

Az emberi tevékenység a felszín alatti első, sekély mélységű víztestet veszélyezteti leginkább. Hatására elszennyeződhet, ihatatlanná válhat az ivóvíz. A parti szűrésű vízbázisok, helyzetüknél fogva, a legérzékenyebbek, ezért a sérülékenyek közé tartoznak.

Az aprófalvas településszerkezet néhány faluban még mindig hiányzik a szennyvíz-elvezető hálózat. A csatornázott településeken is előfordul alacsony csatlakozási arány. A csatornahálózatba nem kerülő szennyvizek jelentős mennyisége nem kerül szennyvíztisztító telepre és a környezetet (elsősorban a talajvizet és az ivóvizet) szennyező módon kerül elhelyezésre. A szennyvíztisztítókban keletkező szennyvíziszap elhelyezése, hasznosítása is egyre nagyobb probléma.

2.2. ae) Épített környezeti és a kulturális örökségi értékek (építészeti örökség, régészeti örökség, műemléki értékek, nemzeti és történelmi emlékhelyek)

Nógrád megye az építészeti és kulturális örökség minősége, magyar történelmi és kultúrtörténeti jelentősége, valamint területi elhelyezkedésének sűrűsége szempontjából Magyarország egyik leggazdagabb megyéje, amit az alábbi 6. ábra szemléltet.

5. ábra: Építészeti és kulturális örökség

Forrás: Nógrád megye területrendezési terve

A magyar és a nemzetközi turizmus perspektívái szempontjából döntő jelentőségű adottság és kihasználásért kiáltó fejlesztési potenciál, hogy a Budapest vonzáskörzetének külső gyűrűjébe tartozó Nógrád megye, amely maga is gazdag örökséggel rendelkezik, egyúttal a történelmi Magyarország leggazdagabb városait, azok építészeti és kulturális örökségét hordozó Felvidék déli kapu-térségét alkotja. Rajta keresztül vezet Budapestről leggyorsabban az út Szlovákia szívébe.

Nógrád megye területén több régészeti kultúrával is találkozhatunk. A megyében található régészeti lelőhelyek és leletek gondozását a salgótarjáni Dornyay Béla Múzeum régészeti osztálya végzi.

6. ábra: Nógrád megye régészeti lelőhelyei

Forrás: Nógrád Megyei Kormányhivatal Építésügyi Hatósági és Örökségvédelmi Osztály

2.2. af) Világörökségi, és világörökségi várományos területek

Nógrád megye építészeti örökségének nemzetközi szinten legismertebb, kiemelkedő példája az UNESCO Világörökség Jegyzékébe Magyarországról elsőként felvételre került védett műemléki együttes, Hollókő Ófalu és környezete. Az első falu volt a világon, amely ezt a címet kiérdemelte.

A védett természeti értékek terén hasonló nemzetközi ismertséggel és jelentőséggel rendelkeznek az Európa Diplomás, világhírű ipolytarnóci ősmaradványok. A bemutatóhely 2003 óta szerepel a magyar Világörökség várományosi listán. Meg kell továbbá említeni a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről szóló 27/2015. (VI.2.) MvM rendelet alapján a Magyarországi tájházak hálózatát, melynek Nógrád megyében 11 helyszínen van tagja.

2.2. ag) Honvédelem

Nógrád megye területrendezési tervének 3.8. melléklete jelöli ki a honvédelmi és katonai célú terület övezeteit a Honvédelmi Minisztérium adatszolgáltatásának megfelelően.

A honvédelmi területek a honvédelmi, katonai rendeltetésű építmények elhelyezésére szolgálnak, ezért a koncepcióban honvédelmi területeket érintő fejlesztési javaslat nem kap helyet.

2.2. ah) Ásványvagyon

Nógrád megye ásványvagyonában legkiemelkedőbb a barnaszén, azonban jelentősek a nemesagyag, andezit, bazalt és kovaföld készletek. A kőfejtők legnagyobb részében a bányászat már megszűnt.

A megye gazdasági leépülésében jelentős szerepet játszott a nógrádi szénbányászat visszafejlesztése, majd a termelés leállítása 1992. évben. Területileg ez főleg Salgótarján és Bátonyterenye térségét érintette. A szénbányákat nem azért zárták be, mert elfogyott az ásványkincs. Jelentős mennyiségű ásványvagyon maradt a föld mélyén, amely ma is a rendelkezésünkre áll. A Nógrádi-medence 26 mérlegterületen 171,5 millió tonna kitermelhető szénvagyonnal szerepel a hivatalos nyilvántartásban.

Ebből külfejtéssel művelhető 2,1 millió tonna. A gazdaságosan kitermelhető szénvagyon ennél kevesebb, de vannak olyan potenciális területek, ahol gazdaságos szénbányászatot lehetne megvalósítani. Ilyen az egymással határos, Bátonyterenyétől keletre található Mizserfa II; és Nemti III. bányaterületek, amelyek együtt 41,7 millió tonna kitermelhető vagyonnal rendelkeznek. A bányaműszaki jellemzők tekintetében a medencében kedvezőek a mutatók: nem nagy mélység, a széntelepek dőlése kicsi, a fő bányaveszélyek közül várhatóan csak omlásveszéllyel kell számolni. A vízemelés mértéke várhatóan alacsony, a fűtőérték nem túl kedvező, 8 000–12 000 kJ/kg, ami energetikai felhasználásra alkalmas. A szén éghető kéntartalma 1,0%, ami nagy érték. Mindezen mutatók is valószínűsítik, hogy a medencében a hazai átlagnál lényegesen kisebb költséggel lehetne mélyművelésű szénbányászatot üzemeltetni. A szénbányák felszámolása a helyi társadalom ma is meglévő súlyos válságát okozta, és együtt járt a hozzá kapcsolódó infrastruktúra lebontásával is, így nemcsak a széntermelést közvetlenül szolgáló létesítmények szűntek meg, hanem a kiszolgáló és háttér tevékenységek is.

2.2. ai) Természeti és környezeti kockázatok, különös tekintettel az éghajlatváltozás területi vonatkozásaira

A természeti és környezeti kockázatok tekintetében elsősorban az árvízveszélyt, illetve az aszálykárok kezelését szükséges megemlíteni.

Nógrád megye területén az Ipoly folyó 88,5 km-es szakasza, valamint a Zagyva mintegy 98,0 km-e mentén 5 db, a KDV-VIZIG kezelésében lévő árvízvédelmi szakasz található.

A vízfolyások kereszt- és hosszirányú átjárhatóságának biztosítása nem, vagy csak részben megoldott. Az átjárhatóságot gátolják a bukók, mederduzzasztók és völgyzárógátas tározók. További hidromorfológiai kockázatot jelenthet minden tározó, mely a vizek lefolyási viszonyait megváltoztatja. Ezek közül elsősorban a völgyzárógátas tározók érdemelnek nagyobb figyelmet, mivel adott esetben a víz továbbfolyását teljes egészében megakadályozzák, ily módon különösen a vízi élővilág életlehetőségeit csökkentik.

Az Ipolyon kiemelt feladat az Ipolyszögi Égerláp természetvédelmi kezelése, vízpótlása, továbbá az Ipoly szabályozásainak, vagy a természetes úton lefűződött ágainak, holtágainak revitalizációja, azok visszakötése a főmederbe.

A Zagyva folyó esetén a vízfolyás menti települések jelentős része a patak nyílt ártérében fekszik. Jelen állapotban a minimális fenntartási ráfordítások miatt a meder vízszállító képessége rohamosan csökken, szükséges a vízfolyás felújítása.

A KDV-VIZIG Nógrád megyei védvonalait tekintve már 2020 októberében is volt harmadfokú árvízvédelmi készültség az Ipoly folyón, Ipolytarnócon. Ezt megelőzően ugyanitt 2016-ban volt szükség hasonló intézkedésre.

Valamivel jobb a helyzet a Zagyva felső folyásánál, ahol utoljára 2011-ben volt érvényben árvízvédelmi készültség. A fővédvonalakon jelentősebb problémák nem jelentkeztek. A védművek állapota, a védekezők felkészültsége az árvizek alkalmával megfelelőnek minősült.

Az átlagosnál kevesebb csapadék eredményeképpen a vízfolyások mederteltsége hosszú ideje alacsony, ennek ellenére a vízállások az eddig mért legkisebb vízszinteket sem a Zagyván, sem az Ipolyon nem érték el. A folyókban az ökológiailag szükséges minimális vízigény biztosított, az alacsony vízállás eddig komolyabb vízminőségi problémát nem okozott.

A megyében található részvízgyűjtők hegy- és dombvidéki jellegéből adódóan a vízfolyások vízjárása szélsőséges, amit a klímaváltozás hatásai várhatóan tovább fokozhatnak. Száraz időben viszonylag csekély vízkészlettel rendelkeznek, csapadékos időben pedig adott esetben rendkívül heves lefolyás jellemzi őket. A hidromorfológiai kockázatot növelő völgyzárógátas tározók célja e szélsőségek

mérséklése. A térségben számos kisebb-nagyobb kapacitású tározó készült, ezek száraz időre tározzák a csapadékos időszakokban lefolyó vizeket, továbbá nagy mennyiségű csapadék idején pedig a nagyvizek egy részének tározásával csökkentik az alvízi meder terhelését, az árvíz mértékét. A patakok rendezésére, a meder felújítására főleg azért van szükség a klímaváltozás perspektívájában egyre inkább, mert nagy csapadék után a lejtők laza szerkezetű talajai miatt a hordalék mennyisége jelentékeny és a nagyvizek káros mederelfajulásokat okoznak. Szükséges a vízgyűjtők rendezése, a lejtők, vízmosások megkötése (erdősítés, rétegvonal menti művelés, hordalékfogók létesítése stb. révén). Az év nagy részében e vízfolyások vízszállítása minimális, azonban nyári nagyintenzitású csapadékból, illetve gyors hóolvadásból és ehhez társuló csapadékból pár óra alatt vízhozamuk ugrásszerűen megnő, árhullám alakul ki, és vonul végig a patakon, esetleg a mederből kilépve a völgyfeneken. Az árhullámok levonulási ideje pár óra, és 1-2 nap között változhat. A klímaváltozás ezeket a jelenségeket és a velük járó kockázatokat várhatóan fokozni fogja.

A 2014-2020 időszakban jelentős változás következett be a belterületi csapadékvíz elvezető rendszerek állapotában. Összesen harmincnégy településen valósult meg a belterületi patakmedrek, árkok felújítása, vagy épült árvíztározó.

2.2. b) Térszerkezet alakulása, a területfelhasználás változásai, tendenciák

2.2. ba) Településrendszer

Nógrád megye az ország legkevesebb várossal rendelkező megyéje, azok is jellemzően kisvárosok. Egyedül Salgótarján lakossága haladja meg a 20 000 főt, amely a többi megyeszékhely között az egyik legkisebb. A város esetében emiatt nem beszélhetünk agglomerációról, csak várostérségről. A megye teljes területe jellemzően aprófalvas, viszonylag egyenletesen elhelyezkedő kistelepülési hálózattal.

A községi jogállású települések különböző kategóriáinak térbeli tagozódása szempontjából lényeges, hogy a megye területének középső részét kedvezőtlen helyzetű apró- és törpefalvak összefüggő térsége foglalja el, amit a következő ábra szemléltet. Az aprófalvak leginkább a megye hegyvidéki területein jellemzőek.

7. ábra: Kisfalvak, törpefalvak és aprófalvak Magyarországon 2011

Forrás: TÉRPORT/VÁTI

Köszönhetően a területfejlesztési támogatásoknak, a Magyar Falu Programnak, a Leader kezdeményezésnek és magánbefektetéseknek az említett falvak helyzete az utóbbi tíz évben enyhén javult.

2.2. bb) Mezőgazdaság

A megye agrárium az 1980-as években az állami támogatások visszafogásának, az ipari melléküzemágak felszámolásának, a ’90-es évek elején a privatizációnak és a szövetkezetek „szétszedésének” következményeit a mai napig sem heverte ki. A gabonafélék termésmennyiségének éves átlaga 1986–1990 között 174,5, az 1996–2000-es években 121,7, 2001–2005 időszakában 119,6, 2006–2010 között már csak 97,2 ezer tonna volt. E romló tendencia egyik oka, a művelés alá vont földterület csökkenése, amelynek mértéke csupán az elmúlt évtizedben mintegy 25%-ot tett ki.

2016-ban a KSH a Központi mezőgazdasági gazdaságszerkezeti összeírást hajtott végre **Agrárium 2016** néven. Az összeírás célja az volt, hogy nyomon kövesse a mezőgazdaság szerkezetében bekövetkezett változásokat, illetve pontos és hiteles adatokkal szolgáljon a hazai gazdaságirányítás, az EU és a gazdálkodók részére.

A szántóföldi növénytermesztésben a legnagyobb területen 2015-ben 18,4 ezer hektáron búzát termeltek, amit a napraforgó, a kukorica és a repce követett. A búza termésátlaga ugyan javult az előző öt év átlagához képest, mégis jelentősen elmaradt az országostól.

A megye gyümölcstermesztésében – bár veszített súlyából – még mindig jelentős volt a bogyós gyümölcsök közül a málna, amelynek termőterülete 2014-ben közel egynegyede volt az országosnak.

A megye legeltetéses állattenyésztésre kiválóan alkalmas területekkel rendelkezik. A szarvasmarha állomány 2015 végén kétszerese volt a 2000 évinek (15 000 db), az állatlétszám növekedése

folyamatos. A sertésből tartott 5,4 ezer mindössze 12%-a volt a 2000. évinek, ami drasztikus csökkenést mutat. A baromfiállomány a 15 évvel korábbitól 28%-kal maradt el.

A felmérés óta a szarvasmarha-állomány tovább nőtt, 2019 végén megközelítette a húszezret. A sertések száma átmenetileg nőtt, majd 2019-ben visszaesett a 2015 évi szintre. A juhállomány 2016-ban megugrott, ma eléri a 20 500 db-ot.

A megye mezőgazdaságában dolgozók létszáma az 1990. évi több mint 13 ezer főről 2000-re 1073 főre csökkent, majd stagnált az elmúlt évtizedben. A nemzetgazdasági ág foglalkoztatási részaránya 2020. első félév végére tovább csökkent 2,5%-ra (651 fő közfoglalkoztatottak nélkül).

A mezőgazdaság fejlesztésének iránya a hagyományos növényi kultúrák (például bogyósgyümölcsök) és a „honos állattenyésztés" (juh, sertés, szarvasmarha) fenntartása és korszerűsítése lehet. Fontos elemként kell megjelennie az alkalmazkodni képes, több lábon álló agrárium kialakításának, a környezeti kihívásoknak megfelelő (szárazságtűrő, ellenálló fajták stb.), magasabb hozzáadott értéket képviselő termékszerkezet (ki)fejlesztésének. Különös figyelmet kell fordítani a házi- háztáji gazdaságban rejlő lehetőségekre, az erdőgazdálkodás másodlagos természeti forrásainak felhasználására, és az élelmiszergazdaságban rejlő esélyek megragadására.

2.2. bc) Erdőgazdálkodás

Nógrád erdőterülete 2019. június 1-jén 99,8 ezer hektár, ami az összes földterület 40%-a. (2000-ben 40,8%), ami közel duplája az országos (20,84%-os) mutatónak. Az állami tulajdon részaránya magas. Különösen magas az erdősültség a Börzsöny és a Mátravidék kistájain, a Cserhát keleti részén, és Karancs-Medves vidékén. Az Ipoly Erdő Zrt. kezelésében lévő erdők fafaj összetétele változatos, minőségében különböző. A szakemberek elsődleges feladata az ésszerű és tartamos erdőgazdálkodás révén a fa, mint természetes alapanyag újratermelése és ezzel párhuzamos erdeink szakszerű kezelése. Mai ismereteink szerint mintegy 30 ezer hektár erdő telepítése indokolt Nógrádban a gazdaságosan nem hasznosítható mezőgazdasági területeken. Utóbbiak erdősítésével mód nyílik a faj-összetétel javítására, egyben a térségi foglalkoztatási gondok enyhítésére. Mindezek alapján – az erdőhöz kapcsolódó társadalmi igények szélesebb körű és magas színvonalú kielégítése mellett – a biodiverzitás és az erdő ökológiai stabilitásának biztosításával az erdővagyon hosszú távú növelése és gazdagítása is célul tűzhető ki.

2.2. bd) Vízgazdálkodás

Nógrád megye két fő vízfolyása az Ipoly és az egyetlen Magyarországon eredő folyó, a Zagyva; előbbi a Duna, utóbbi pedig a Tisza részvízgyűjtőjéhez tartozik. A Duna és a Tisza közötti vízválasztó csomópont a Lókos-patak és a Zagyvába igyekvő Galga forrásvidéke között, másrészt a Nógrád-Gömöri bazaltvidéken az Ipoly és a Zagyva, Tarna, Rima vízrendszere között található.

A természetes vizek tekintetében Nógrád megye ellátottsága nem különösebben gazdag. A folyóvizek esetében jelentősége egyedül az Ipolynak lehet, azonban ezt a lehetőséget is több tényező korlátozza. A megyei szakasz lényegében határfolyó, a szlovák oldalon más hasznosítóval és így más hasznosítási szabályokkal. A Balassagyarmattól keletre eső szakasz vízszállítása már nem jelentős, hozama nagy ingásokat mutat. A nyugati rész ugyanakkor már felvonultat néhány olyan műtárgyat és természetes mederalakulatot, ahol komolyabb turisztikai tevékenység lehetséges. Ezek fő eleme a horgászat, a vízparti környezettel kapcsolatos túrák, valamint kedvező időszakban a kajaktúrák lehetősége. Távlatilag a víztartás és így a jelentőség növelése csak nemzetközi összefogással és együttműködéssel lehetséges.

A nagyobb állóvizek közül különböző szempontok alapján három vízterület emelhető ki példaként. A Bánki-tó talán az egyetlen, amely rekreációs tevékenységekre, hotelszolgáltatásokra teljesen kiépített infrastruktúrával rendelkezik, ezáltal viszont gyakorlatilag már most kihasználja a lehetséges kapacitását.

A Maconkai-víztározó és tórendszere ugyanakkor többlépcsős, átgondolt komplex fejlesztésen ment át, ennek eredményeképpen az idegenforgalom szempontjából jelentős kapacitással és kapacitási tartalékkal rendelkezik. A Palotási-víztározó több tekintetben szintén jelentősebb fejlődési lehetőséget hordoz, ugyanakkor a példaként felhozott vizek közül az infrastrukturális kiépítettség foka itt a legalacsonyabb. Van még két speciális vízterület (Komra-völgyi víztározó, Hasznosi víztározó), ahol a komplex hasznosítást-fejlesztést a közvetlen ivóvíz-kivétel a jövőben is korlátozza. Az említetteken kívül még körülbelül húsz jelentősebbnek mondható víztest található Nógrád megyében, ezek nagyobb részben mesterséges víztározók, kisebb részben természetes tavak és bányatavak. Az ún. kisvizeknél a fejlesztési cél a közvetlen környezet többcélú kiszolgálása és a fenntarthatóság biztosítása és a jó környezeti állapot fenntartása lehet, továbbá kiegészítő tevékenységként kisebb agrokultúrák öntözési feladatainak, valamint egy-két esetben a vízisport-lehetőség biztosítása.

A nógrádi vizek esetében kereskedelmi haltermelésről nem beszélhetünk, erre nincs is alkalmas terület.

A megye két legfontosabb felszín alatti vízkészlete a talajvíz és a rétegvíz, illetve a termálvíz. Nógrád megye adottságai miatt a vízellátás elsősorban tisztított felszíni vízre, és a felszínközeli vízkészletre alapozódik. Erre bázisul az Ipoly, Zagyva, Galga, Kövicses-patak víztározói, illetve azok partiszűrésű vízkészlete, valamint a talajvíz szolgál. A nyugati térségben átvezetésre került a Pest megyei Duna-szakaszon kitermelt partiszűrésű víz is, amely kiszolgálási körzetében jelentős vízpótlásként szolgál. A nagyobb vízkivételi művek mentén víztisztítók üzemelnek: Mihálygerge, Dejtár, Hasznos településeken. Az előírt határértéken belüli ivóvízminőség mindenhol biztosítható.

Országos viszonylatban is jelentős a sóshartyáni jódtartalmú minősített gyógyvíz, amelyet palackozással gyógyászati célra hasznosítanak (Jódaqua Gyógyvíz Kft). Pásztón a meglévő termálvízbázisra termálfürdő épült, és országos viszonylatban egyedülálló természeti jelenség a kivételesen szép panorámájú sámsonházi hegytetőn található pozitív hévíz-kút.

2.2. c) Közlekedési és kommunális infrastruktúra

2.2. ca) Vonalas rendszerek, létesítmények

Az állami tulajdonú úthálózat jelenlegi hossza 963 km, amiből a főutaké 173 km, mely a 2. számú Budapest–Vác–Rétság–Hont főútból, a 21. számú Hatvan–Somoskőújfalu elsőrendű főútból (új nevén R21 gyorsút), továbbá a 22. számú Rétság-Salgótarján és 23. számú Kisterenye–Tarnalelesz másodrendű főutakból áll (fejlesztést követően R23 gyorsút lesz). Hosszuk és irányuk csak a legszükségesebb elérhetőségeket biztosítják a megye méretéhez, települési viszonyaihoz igazodva. A 790 km hosszú mellékúthálózat elsősorban összekötő utakból és bekötőutakból áll a megye apró falvas szerkezetéhez igazodva. Jellegzetes egyenletes eloszlású és nagy kiterjedésű közúti hálózatok alakultak ki az aprófalvas térségekben. Ezen utak fenntartása rendkívül költséges, a megfelelő karbantartási munkák elvégzésével állapotuk javuló, de összességében még mindig leromlott.

A nógrádi mellékutak legnagyobb része, 67,3%-a burkolatállapot alapján rossz, 3,2%-a nem megfelelő, 7,7%-a tűrhető, 1,5%-a megfelelő, és mindössze 18,9%-a jó állapotú az Országos Közúti Adatbank 2018. december 31-i nyilvántartása szerint (1,4%-ról nincs adat). A nógrádi utak helyzete az országos állapotokhoz képest elsősorban burkolatállapot tekintetében rosszabb.

Kedvező tendencia ugyanakkor, hogy több forrásból több mint 64 km út került vagy kerül felújításra 2016-2020 között. A Terület- és Településfejlesztési Operatív Program „Gazdaságfejlesztést és a munkaerő mobilitás ösztönzését szolgáló közlekedésfejlesztés" intézkedés keretében összesen 27,4 km össze- és bekötőút került megépítésre. Emellett egy komplex útfelújítási program keretében 2018-2020 között 26,2 km, míg a Magyar Falu Program Falusi útalapjából további 10,8 km út kerül(t) felújításra.

A megyében jelenleg 3 vasútvonalon folyik személyszállítás kizárólag személyvonatokon és belföldi viszonylatban (Hatvan–Salgótarján–Somoskőújfalu 65 km, Aszód-Balassagyarmat–Ipolytarnóc 100 km, Vác–Drégelypalánk–Balassagyarmat 70 km). 2012-ben jelentősen, közel felére csökkent a járatok száma. Nógrádszakál–Ipolytarnóc között szlovák átmenő – peage – teherforgalom zajlik pályahasználati díj ellenében.

A megye vasútvonalai az országos átlagnál rosszabb állapotban vannak, ha minden szempontot figyelembe veszünk, akkor talán az utolsó helyet foglalják el a többi megyéhez viszonyítva. A megyében csak egyvágányú, villamosítás nélküli, az átlagon felüli mennyiségű állandó és ideiglenes lassújellel terhelt szakasz található, melyek a közlekedést jelentős mértékben zavarják, ezáltal a vasúti szolgáltatások a minimálisan elvárt szolgáltatásokat sem képesek nyújtani sem a teher- sem a személyszállítás területén. A pályák karbantartása folyamatos, de ez csak a szinten tartásra éppen, hogy elég. Időszakosan látványos romlások történnek, ezek kísérői mikor az adott pályaszakaszra előírt sebességek a kiépítési sebességhez képest folyamatosan csökkenek, ezzel is az avulást jelezve.

A magyar vasúthálózat egyik legrégebben kiépített elsőrendű fővonalán megközelíthető Salgótarján az egyetlen megyeszékhely, amelynek nincs közvetlen vasúti kapcsolata Budapesttel, és nincs emelt szintű szolgáltatást nyújtó (intercity vagy eurocity) közlekedés sem. Korábbi Budapesttel és a Közép-Szlovákiával közvetlen kapcsolatot teremtő expressz- és gyorsvonatok elvesztése jelentős szolgáltatási színvonal csökkenést okozott a vasúton utazóknak. Ezt csak tetézte a kishatárforgalom megszűnése, mellyel a megyében megszűnt az összes napi szintű közösségi közlekedési kapcsolat Szlovákiával.

A vasúti összeköttetések kapcsán fontos megjegyezni, hogy a megyeszékhely vonaláról a kelet-magyarországi nagyvárosokba nem lehet egy átszállással kényelmesen, gyorsan eljutni, mivel az Intercity járatok nem állnak meg Hatvanban. Ehhez Füzesabonyba vagy Budapestre kell tovább utazni. A probléma elsősorban a nyugdíjas és a felsőoktatásban tanuló fiatal korosztályt érinti jelenleg.

A kerékpárutakra általánosságban az a jellemző, hogy az megyében elkészült kerékpárút-beruházások zömében nem alkotnak hálózatot. Ez a tendencia a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program segítségével megváltozott, mivel az egyedi szakaszokon túl elindult a kerékpárutak összekötése, illetve a több település közötti hálózat kialakítása (Karancs-völgyi kerékpárút Karancsalja-Karancslapujtő-Karancskeszi között, Zagyva-völgyi kerékpárút Bátonyterenye és Pásztó, illetve Pásztó és Szurdokpüspöki között). A TOP keretében összesen hét kerékpárút-fejlesztési projekt nyert el támogatást.

A 2021-2027 időszakban a kerékpárúthálózat bővítése tovább folytatódhat, melyek tervezett nyomvonalait az alábbi ábra mutatja be. Az AÖFK jelölés az Aktív- és Ökoturisztikai Fejlesztési Központ által javasolt nyomvonalakat mutatja.

8. ábra: Meglévő és tervezett kerékpárutak Nógrád megyében

Forrás: Nógrád megye területrendezési terve, VÁTI Kft.

A megyében a légi és vízi közlekedés lehetőségei nem adottak. A legközelebbi folyami kikötő és reptér Budapesten található.

2.2. cb) Egyéni és közösségi közlekedési megközelíthetőségi viszonyok

A Nógrád Megyei Foglalkoztatási Paktum keretében tanulmány készült „A munkaerő mobilitás fejlesztésének lehetőségei” címmel. A dokumentum megállapítja, hogy a megye földrajzi adottságai miatt a települések lakosságának mintegy 70% kizárólag közúton megközelíthető településen él, illetve a többi település utasainak nagyrésze is rá van szorulva az autóbuszok igénybevételére, ezért ez a közlekedési mód tekinthető dominánsnak. 131 település közül 128-at érintenek a Volánbusz járatok. A helyközi járatok mellett Nógrád megyében jelenleg Salgótarjánban, Balassagyarmaton és Bátonyterenyén menetrend szerinti helyi közösségi járatok is közlekednek, melyeket versenyeztetés alapján a Volánbusz a városi önkormányzattal, mint Megrendelővel kötött Közszolgáltatási Szerződés alapján végez.

A tanulmány megállapítja, hogy a buszos közlekedés jelentős időelőnye miatt a hivatásforgalomban a vasút nem alternatíva, ugyanakkor az elővárosi közlekedés fejlesztésére jó lehetőséget biztosít. Mindezen túl a megye tömegközlekedési hálózata nem támogatja megfelelően a munkába való eljutást megyén belül, mivel számos megyén kívüli, munkavállalási szempontból jelentős város egy órán belül elérhető, míg a megyén belüli közlekedés esetenként két óránál is több időt vesz igénybe, vagy egyáltalán nem megoldott a reggeli munkakezdésre. A fővárosba illetve Hatvanba tartó expressz távolsági járatokon többnyire jobb műszaki állapotú, gyakran újonnan beszerzett buszok járnak, ami tovább erősíti a munkaerő elvándorlását, hiszen sokan jobb fizetésért nagyobb kényelem mellett, gyakran gyorsabban beérnek Budapestre vagy Hatvanba (40-105 perc Budapestre az utazási idő az expressz járatokkal elérhető nógrádi településekről), mint a megye egy másik településére.

A kisebb völgyekben lévő falvakból (gyakran zsákfalvakból) a munkaerő fővonalakra történő ráhordása jelent problémát, mivel itt a térbeli és időbeli korlátok miatt gyakran nem megoldható rentábilisan a fővonalakra történő eljutás. Ennek oka, hogy az útvonalak geometriája nem teszi lehetővő, hogy minden érintett településről menjenek járatok a reggeli munkakezdéshez és délutáni munkavégzéshez alkalmazkodva.

2.2. cc) Közlekedési kapcsolati hiányok

Az R21. út 2x2 sávval Salgótarjánig megépült. A Mátraverebély-Somoskőújfalu (országhatár) közti szakasza, melynek nyomvonalát az országos területrendezési terv is tartalmazza, tanulmánytervi szinten rendelkezésre áll. A Salgótarján belterületét nyugati irányban elkerülő útszakasz magasabb szintű közlekedési kapcsolatot nyit majd a Karancs-völgy és a Szécsényi járás felé.

Várat még magára az M2 autópálya Vác és Hont (Parassapuszta-országhatár) közti megvalósítása, melyet az országos területrendezési terv tartalmaz. Mentesítés szempontjából prioritást élveznek a meglévő 2. út települések lakott területein keresztülhaladó szakaszai: Rétság, Szendehely, Szendehely-Katalinpuszta, Nagyoroszi és Borsosberény sorrendben.

A határ menti térség Balassagyarmathoz, Rétsághoz és Salgótarjánhoz való kapcsolódása végett fontos a 22. út települések központi belterületét elkerülő szakaszainak megvalósítása: elsősorban Érsekvadkertet, másodsorban Szécsényt, Endrefalvát, Ságújfalut, harmadrészt Kishartyánt érintően. Balassagyarmat esetében a meglévő északi irányú elkerülő továbbépítése szerepel ugyan a megyei területrendezési tervben, de a vízkivételi területek és az Ipoly miatt aggályos. A város kapcsán a megyei területrendezési terv egy új, Érsekvadkerttől északra a 22. útról leágazó, Csesztvén keresztül a város déli ipartelepéig vezető térségi szerepű összekötő úttal számol.

A 23. és 25. számú utak esetében engedélyezési tervek készültek a Bátonyterenye (Kisterenye)-Mátraterenye (Nádújfalu) szakasz felújítására. Ennek kezdő pontján új csomópont kerül kialakításra Kisterenye településrész és az ipari parki csomópont között. A tervezett út elkerüli a lakott területeket, egyúttal bekötőutak tervezettek Kisterenye és Nagybátony városközpont felé. Nemti esetében lakott területet elkerülő szakasz biztosítaná a tehermentesítést.

Hosszútávú fejlesztési feladat a megye déli peremén elképzelt, a 2. főút és a 3. főút közé épülő Rétság-Jobbágyi-Szurdokpüspöki-Gyöngyös közé tervezett főút. A megyei területrendezési tervben szerepel, de semmilyen tanulmánytervi előkészítése még nincs.

A határszakaszon igény mutatkozik a Karancsberény és Lipovány (SK), valamint a Zabar-Gömörpéterfala (SK) egykori utak visszaépítésére. Vizsgálatra javasolt a jelenleg nem országos közúti szintű útvonalú Diósjenő-Kemence (Pest megye), Buják-Terény és Mátraalmás-Galyatető (Heves megye) nyomvonalak esetleges fejlesztése.

A INTERREG V-A programnak köszönhetően az Ipoly folyón már folyamatban van két új híd építése Drégelypalánk és Ipolyhídvég, illetve Őrhalom és Ipolyvarbó között. További igény mutatkozik a Balassagyarmat-Újkóvár és a Hugyag-Szécsénykovácsi hidak visszaépítésére.

Salgótarján az egyetlen olyan megyeszékhely, amely nem rendelkezik gyorsvasúti összeköttetéssel. A 2021-2027 időszakban elengedhetetlen, hogy a régóta halogatott pályarekonstrukciónak legalább a tervezése megkezdődjön.

A Börzsöny térségében fontos helyi cél a Drégelypalánk–Hont–Ipolyság (Šahy) hiányzó vasúti kapcsolat helyreállítása. Ezáltal nem csak az Ipoly-völgyi vasút koncepciója kerülhetne megvalósításra, hanem egy a Börzsönyt megkerülő vasúti szolgáltatás is kialakítható a Drégelypalánk–Šahy–Čata–Šturovo – Vác útvonalon. Ez a monarchiabeli vasúti nyom azonban az M2 fejlesztésére fenntartott terület, mert természetvédelem miatt más nyomvonal nem áll rendelkezésre. Emiatt a kapcsolati hiány helyreállítását az országos területrendezési terv nem tartalmazza.

A 75. számú Vác- Drégelypalánk- Balassagyarmat, és a 78. számú Aszód-Balassagyarmat- Ipolytarnóc – (Losonc) vasútvonalakon pályafelújítás szükséges, hogy végig a kiépítési sebességgel legyenek használhatók, ahol lehetséges, sebesség emelés történjen.

A 78. számú Aszód-Balassagyarmat- Ipolytarnóc – (Losonc) vasútvonal Nógrádszakál és Nógrádkövesd közti szakaszán a tengelynyomást fel kell emelni 20 tonnára, amely szlovákiai átmenő teherforgalmat is generálna.

A tervezett kerékpárút építéseket a 8. ábra mutatta be a meglévő szakaszokkal együtt.

2.2. cd) Vízellátás

Nógrád megyében 11 közműves és 7 egyedi ivóvízellátó rendszer található, a közműves rendszereket 3 szolgáltató üzemelteti. A szolgáltatott ivóvíz mennyisége statisztikai adatok alapján folyamatosan csökken. Ebből adódóan az ivóvízellátás biztonsága jó, mennyiségi problémák nincsenek, vízkorlátozásra évek óta nem került sor. A megye területén mindhárom lényeges vízbeszerzési lehetőség (felszíni vizek, talajvíz, mélyfúrású kutak) adott. Az ivóvízellátás elsősorban felszíni vízből nyert vízzel történik, kisebb részben talajvízadó rétegre telepített kutakból és elhanyagolható mennyiségben mélyfúrású kutakból és forrásfoglalásokból.

A legnagyobb művek köré szerveződtek a szolgáltató cégek, amelyek maguk is térségi szervezetek: Észak-magyarországi Regionális Vízművek Zrt. (ÉRV), Duna Menti Regionális Vízmű Zrt. (DMRV), Heves Megyei Vízmű Zrt. (HMV). Az Ipoly érintett vízgyűjtőterületén felszíni vízkivétel a Komra-völgyi tározón és a Terény-Kiskérpusztai tározón keresztül történik. Az Ipolyból kivett víz, a Komra-völgyi tározón keresztül az Észak- Magyarországi Regionális Vízművek Zrt. működési területén található települések ivóvízellátását szolgálja. Az így felhasznált víz befogadója a Tarján-patak, amely a Zagyva vízgyűjtőjére esik.

A Nemzeti Népegészségügyi Központ „Magyarországi ivóvízminősége, 2018” jelentése szerint a vízművek helyszíni ellenőrzése során a népegészségügyi hatóság üzemelést gátló, vízminőséget befolyásoló körülményt nem tapasztalt. Kisebb hiányosságok megszűntetése érdekében két esetben intézkedtek.

A szolgáltatott ivóvíz minőségét az üzemeltetők és a hatóság rendszeresen ellenőrizte, a szolgáltató az esetleges vízminőségi problémákról és a helyreállítás érdekében tett intézkedésekről a hatóságot tájékoztatta. A megye ivóvízminősége kémiai szempontból kedvezőbb az országos átlagnál, de mikrobiológiai kifogás gyakrabban tapasztalható.

A megyében ivóvíz távvezeték és települési elosztóhálózat fejlesztése, rekonstrukciója igen minimális mértékben történt meg. A 21. számú főútvonal (Hatvan-Salgótarján) négynyomúsítása kivitelezési munkálatai miatt kisebb vezetékszakaszok kiváltására került sor, néhány száz méter hosszúságban. Az alkalmazott ivóvíz-tisztítási technológiákban változás, fejlesztés nem történt.

2.2. ce) Szennyvízelvezetés, szennyvíztisztítás, szennyvíz- és szennyvíziszap-elhelyezés

A csatornázás és a szennyvíztisztítás fejlesztése a vízkészletek hosszú távú megőrzése szempontjából is kiemelkedő fontosságú. A magyar lakosság átlagos vízfogyasztása a Magyar Víziközmű Szövetség 2017. évi adatai szerint 0,23 m^3/nap körül alakult. Ebből a mennyiségből átlagosan 0,23 m^3/nap szennyvíz kibocsátás keletkezik. A környezetbe kibocsátott szennyvíz az egyik legjelentősebb, leggyorsabban terjedő szennyező forrás lehet, amennyiben az nem kerül megfelelő módon összegyűjtésre és kezelésre. A megyében található vízbázisok védelme érdekében a szennyvizek elhelyezését meg kell előznie a megfelelő többfokozatú tisztításnak, ezért a szennyvízkezelés kérdése kiemelt fontosságú a térségben. A szennyvíztisztítás helyzete, kapacitása a folyamatos fejlesztéseknek köszönhetően fokozatosan javult az elmúlt években.

A KSH adatai szerint 2018 év végén a közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya Nógrád megyében 89,1%, amely sem a régiós (91,2%), sem az országos (95,3%) átlagot nem éri el. Továbbá a közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatba bekapcsolt lakások aránya 2018-ban 74,9 %, amely elmarad mind a régiós (76,5 %), mind az országos (82,0 %) átlagtól. A szennyvíztisztítókkal kapcsolatban elmondható, hogy kapacitásuk és tisztítási hatásfokuk nem mindig kielégítő (pl. foszfor eltávolítás, vagy a természet-közeli technológiájú telepek működési problémái). A szennyvíztisztítás helyzete, kapacitása összességében a folyamatos fejlesztéseknek köszönhetően fokozatosan javult az elmúlt években, de fontos kiemelni, hogy a kisebb szennyvíztisztító telepeknél általában nem megoldott a szennyvíziszap helyben történő elhelyezése. A szennyvíztisztítás területén ezért még jelentős fejlesztésekre van szükség annak érdekében, hogy a fenntartható fejlődés környezeti követelményeinek megfelelhessen a megye.

A 2014-2020 időszakban folytatódott a térségi szennyvízhálózatok fejlesztése a megyében. A legjelentősebb ellátási hiányok az aprófalvas közép-nógrádi térséget jellemzik, ahol a legtöbb települést már sikerült bekapcsolni. Még mindig nincs szennyvízelvezetés Bokor, Alsótold, Garáb, Felsőtold, Cserhátszentiván, Kisbárkány, Márkháza, Lucfalva, Nagykeresztúr és Rákóczibánya településeken. A hálózat fejlesztésére, bővítésére van szükség Nézsán, Vanyarcon, illetve a Rétság-Bánk-Tolmács agglomerációban is.

2.2. cf) Energiaellátás, energetikai hálózatok

Az országban meglévő energiatermelő létesítmények közül országos jelentőségű erőmű (<50 MW) Nógrád megye területén nem üzemel. Balassagyarmaton 2008 decembere óta működik 6,5 MW teljesítményű biomassza hőközpont. A 2014-2020 időszakban több biomassza kiserőmű megvalósítását is tervezték a megye keleti felében, azonban azok nem jutottak túl az előkészítő fázison.

A villamos energia szállító és ellátó vezetékek közül a megye területén a 400 kV-os, valamint az átvitelt befolyásoló 120 kV-os elosztó hálózat vezetékei haladnak keresztül. Tartóoszlopaik egy része a megye talaján áll, de Nógrád villamosenergia-ellátásában közvetlenül nem játszanak szerepet, ugyanakkor – tekintettel arra, hogy ezek a hálózatok az egész ország számára biztosítják az energiaátvitelt, és egy esetleges üzemzavar esetén csökkentik, a legtöbb esetben az átterheléssel elkerülik a fogyasztói kieséseket –, ezek a hálózatok a megye számára is magas üzembiztonságot teremtenek meg.

Nógrád megye villamos energia hálózata a heves megyei Detk településnél kapcsolódik az országos hálózati rendszerhez.

A főelosztó hálózati alállomásokból indulnak a települések ellátását szolgáló középfeszültségű (20, 35 kV) gerinchálózatok. A középfeszültségű gerinchálózat táplálja a településekben a fogyasztói transzformátorállomásokat, a transzformátorokból pedig kisfeszültségű hálózaton keresztül történik a fogyasztói igények kielégítése. A hálózatkép vegyes, a városokban többségében földkábeles hálózat épült, a községekben a szabadvezetékes rendszer a jellemzőbb.

A megye területén áthaladó, az országos alaphálózati rendszerhez tartozó gázszállító vezeték nem található, területét viszont érinti a nemzetközi és a hazai szénhidrogén szállítóvezetékek közé sorolt (Szlovákia) – országhatár – Vecsés – Százhalombatta olajvezeték.

A megye településeinek gázellátását térségi jelentőségű 6-8 bar-os nagyközépnyomású gázvezetékek biztosítják, melyek a földgázt a bátonyterenyei, salgótarjáni, szécsényi, pásztói, balassagyarmati és a rétsági gázátadóktól indítva a települési gázfogadókig és a nagyobb gázfogyasztók saját szabályzójáig szállítják. A településen belüli gázelosztás jellemzően középnyomáson került megépítésre.

A megye településeinek földgázzal való ellátottsága szinte teljes körűnek mondható, a vezetékes gáz mindössze három településen (Ipolytarnóc, Kisecset és Rákóczibánya) nem elérhető gazdaságossági okok miatt.

Az alternatív energiaforrásokon belül a megyének kiemelendő potenciális adottsága a biomassza, melyből legnagyobb mennyiségben a megye erdeiben keletkező dendromassza (tűzifa) áll a rendelkezésre. A közel százezer hektár erdőterület, nagyságrendileg 60-40%-ban oszlik meg a közösségi és a magántulajdoni forma között. Az erdők a megye területének 38%-át fedik le. Évente több mint 600 ezer m^3 faanyag „termelődik", melyből tervszerű és fenntartható erdőgazdálkodás mellett, a kitermelhető fa mennyisége megközelítőleg 350 ezer m^3/év. Ebből a mennyiségből 50-60 ezer m^3 energetikai célra hasznosítható, a többi alaki, minőségi tulajdonságai miatt egyéb felhasználásra kerül. A jövőbeli fejlesztéseknél fontos szempont, hogy az energetikai célokra használt biomassza csak fenntartható gazdálkodásból származhat.

A Nógrád megyében használható további megújuló energiaforrásként a napenergia és a szélenergia határozható meg. Az elektromos áram és használati melegvíz termelése céljából jelentős szegmensként az egyik legtisztább energiaforrásra, a napenergiára is alapozhatunk. Ezt kihasználva létesült három naperőmű is a megyében, melyek építési munkálatai 2019-ben fejeződtek be. Szügy és Balassagyarmat között 35 hektáros területen 16,5 MW-os teljesítményű erőmű létesült, míg Bátonyterenye és Mátraverebély között 45 hektáros területre 71 720 napelemet telepítettek. Hugyagon 1,2 milliárd forintos beruházásban megépült 2,9 MW-os erőmű használatával 1750 család éves villamosenergia-fogyasztása látható el. A befolyó helyi iparűzési adón túl a projekteknek munkahelyteremtő hatása is van.

A szélenergiának országos összehasonlításban kisebb jelentősége lehet, miután területi adottságai alapján 75 méter magasságban a szélsebesség évi átlagos értéke: 4-5 m/s. Ez alól kivétel a Börzsönynek a megyét csak kisebb mértékben érintő térsége, ahol az érték 6-7 m/s is lehet (ennek kihasználását azon a területen azonban számos, a szélerőművek telepítését kizáró tényező is befolyásolhatja).

A geotermikus energia hasznosítása hőszivattyús rendszerek telepítésével valósítható meg, melyhez kedvező adottságnak tekinthető a megyében, hogy a domborzati viszonyok lehetővé teszik kisebb és közepes szivattyús energiatározók megépítését. A megyei klímastratégia javaslatot tesz ilyen rendszerek telepítésének vizsgálatára.

2014-2020 között Nógrád megye jelentős lépéseket tett az energiafüggetlenség irányába, amely további fejlesztésekkel 2030-ra megvalósulhat. A külső tényezők viszonylatában elérhető energiafüggetlenség olyan vonzerőt jelenthet a megye és települései számára, ami már középtávon lehetővé teheti a jelenlegi migrációs folyamat pozitív befolyásolását.

A távfűtés és melegvíz-szolgáltatás jelenleg egy településen – Salgótarjánban – biztosított, és összesen 3.800 lakást és mintegy 700 közületi fogyasztót is érint. A nem vezetékes energiahordozók használata még jelenleg is meghatározó részarányt foglal el Nógrád megye hőenergia ellátásában, a háztartásoknál mintegy 40%-ban használnak még nem vezetékes energiahordozókat.

2.2. cg) Hulladéklerakók, hulladékgazdálkodás

Nógrád megyében a rendszeres hulladékgyűjtés 2007 óta már mind a 131 településen megoldott. A lakásállomány több mint 85%-a a szolgáltatásba bevont.

A lakossági eredetű hulladék aránya folyamatosan nő, 2018-ban 48 232 tonnát tett ki. Ebből elkülönített gyűjtéssel szállítottak el 4608 tonnát. A szelektíven gyűjtött hulladék mennyisége évről évre sokszorozódik, 2017-ben még kevesebb mint fele volt ennek az értéknek (2019 tonna).

Az elszállított 55 ezer tonna települési szilárd hulladék legnagyobb része lerakással kerül ártalmatlanításra.

Nógrád megyében hosszú távon is üzemelő, meglévő regionális hulladéklerakó helyek Nógrádmarcalon és Salgótarjánban találhatók. A Nógrádmarcali Hulladékkezelő központban a komposztálható szerves hulladék helyben komposztálásra kerül, majd további hasznosítható

frakciókat választanak le. A Salgótarjáni Térségi Hulladékkezelő Központ a Nógrádmarcali kezelőhöz hasonlóan házhoz menő szelektív gyűjtést és hulladékgyűjtő szigeteket alkalmaz. A Salgótarjáni Térségi Hulladékkezelő Központba beérkező vegyesen gyűjtött települési hulladék mechanikai és biológiai kezelésen esik át. Hulladék udvarok is üzemelnek, ahol a lakosságtól átveszik a veszélyes és nem veszélyes hulladékot, ezek szakszerű továbbadása mellett. Újrahasznosítási központokban leadhatók a ruhák és használható, de a használója számára fölöslegessé vált tárgyak. Ezeket továbbadják rászorulóknak. Hulladéklerakón képződő depóniagáz is hasznosításra kerül: tisztítás sután gázmotorokat hajt meg, melyek áramot termelnek a hálózatra. Állati hulladék kezelése szintén megoldott hasznosítással, komposztálással vagy partner szervezet bevonásával. A salgótarjáni lerakón szennyvíziszap komposztálásra alkalmas telep is létesült.

A kelet-nógrádi területeken jelenleg a legnagyobb területi vonzással rendelkező salgótarjáni lerakó mellett – kisebb, mikro-térségi vonzással szállítanak még hulladékot Bátonyterenye és Jobbágyi lerakóiba, valamint a megye területén kívülre, a Hatvanban működő átrakóba is. A salgótarjáni és nógrádmarcali térségi telepeken a megye közel 100 településének hulladékát ártalmatlanítják. A bátonyterenyei hulladéklerakó minimális mennyiségű hulladékot fogad.

A megyében a bezárt hulladéklerakók rekultivációja európai uniós támogatással – a Salgótarján 0187/2 hrsz. hulladéklerakó kivételével - mindenhol megvalósult.

2.2. d) Gazdasági bázis

2.2. da) Főbb gazdasági ágazatok, azok fejlődési irányai

Ipar

A nógrádi ipar térvesztése már az 1960-as évektől – a szénbányászat visszafejlesztésével – megkezdődött. Az 1973. évi piaci árrobbanás okozta recesszió, az energiafaló ágazati és korszerűtlen gyártmányszerkezet következménye óriási anyagi- és embervesztéseg volt. Nógrád iparát már hanyatló időszakában érte a rendszerváltás. A ’90-es évek elején a piaci viszonyokra való áttérés, a privatizáció, a keleti piacok feladása következtében termelés és foglalkoztatottak száma tovább mérséklődött. Az ipari termelés a ’90-es években először 1995-ben, majd 1996-ban nőtt mérsékelten (2-3% között), ami arra utalt, hogy a megye iparának hanyatló korszaka véget ért. 1995-ben már az export is meghaladta az 1990. évit Vagyis a ’90-es évek második felében Nógrád ipara ismét prosperált: a termelés, a termelékenység és az értékesítés – azon belül különösen az export – évről-évre gyors ütemben növekedett. A termelési volumen csaknem megduplázódott, az export pedig több mint 3-szorása nőtt. Mindez csökkenő létszám mellett, az intenzív fejlődés eredményeként következett be.

Sajnálatos, hogy ez a tendencia nem folytatódott az ezredfordulót követő időszakban, a termelés dinamikája meg-megtört, lelassult. Nógrád ipari teljesítményének elmaradása az országos átlaghoz (de a saját régió és megyék átlagához képest is) növekedett az elmúlt évtizedben. Ennek az alacsony szintű, jó évtizedes ipari produktumnak egyik összetevője a rendkívül alacsony termelékenység. A nógrádi ipari vállalkozások termelékenysége a mai napig nem éri el a megyék átlagát, s jóval alatta marad az észak-magyarországi régió átlagának is.

Nógrád megye húzóágazata napjainkban is az ipar. Az egy lakosra jutó ipari termelésben 2016-ban és 2017-ben is a középmezőnyben a 12. helyet foglaltuk el a megyék között. Míg 2012-ben Nógrádban egy lakosra 0,8 mFt ipari termelés jutott, 2016-ban ez az érték 1,915 mFt, 2017-ben már 2,127 mFt volt. 2018-tól újra visszaesést tapasztalhatunk 1,757 mFt, majd 2019-ben 1,705 MFt értékkel. Ezzel ismét hátulról a harmadik helyre kerültünk a megyék rangsorában.

A megyei székhelyű ipar értékesítésében továbbra is az export dominál, amely 2019-ben az összes értékesítés 87,7%-át tette ki. Az adatból jól látszik, hogy az ipari termelés túlnyomó részét a főleg exportra termelő nagyvállalatok adják.

A megyei székhelyű iparon belül 2019. évi termelési volument tekintve legerősebb a járműgyártás, melyet a gép, gépi berendezés gyártása követ. Ezeket nagyjából hasonló aránnyal követi a villamos berendezés gyártása, illetve a gumi-, műanyag és nemfém ásványi termék gyártása. Ötödik helyre szorult a fémalapanyag és fémfeldolgozási termék gyártása, és még mindig jól tartja pozícióját a hatodik helyen a textília, ruházat, bőr és bőrtermék gyártása.

9. ábra: A megyei székhelyű feldolgozóipar termelése ágazat szerint (2020. I. félév)

Forrás: KSH területi statisztika

Az iparon belül az építőipar 2016-tól kezdve növekedési pályán indult el. A megyében székhellyel rendelkező építőipari vállalkozások termelési értéke 6 127 mFt-ról 15 808 mFt-ra nőtt 2019-re. Ezt megelőzően az ágazatot több éves stagnálás jellemezte. A kedvező változás összefüggésbe hozható az európai uniós, különösen a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program keretében megvalósult beruházásokkal.

Élelmiszergazdaság

A megyei élelmiszergazdaság áttekintése azért került a fókuszba, mert a megye kitörési lehetőségei között tartjuk számon. Nógrád megye élelmiszeripara nem mennyiségi, hanem minőségi értékek mentén válhat fejlődő ágazattá, fókuszálva elsősorban a kis- és középvállalati körre, illetve a prémium élelmiszerekre. A változás nem a statisztikai adatokban követhető nyomon, hanem a legkiemelkedőbb gazdasági sikerek vizsgálata által. A helyi alapélelmiszerek (pl. malomipari termékek, pékáru) termelésén túl az utóbbi évben egyre több prémium élelmiszert gyártó vállalkozás vált ismertté megyeszerte.

Köztük kell megemlíteni a díjnyertes Fűtőház Sörfőzdét Rétságon, a Maszlik és Mancsó családi gazdaságokat Szentén és Mátraterenyén, a Bokri Sajt Kft-t., az Etesi Pálinkaházat, a Cruxx gyümölcsborokat, vagy a Nógrád településen működő vadfeldolgozót. Új irányzat a Streetfood, melyben csak helyi termelők áruit felhasználó balassagyarmati büfékocsi vitte le 2020-ban a legjobbnak járó díjat. Salgótarjánban indult a kétszeres országtorta-győztes G&D kézművescukrászda és pékség. A középvállalkozások közül jól ismertek az U és U Kft. nápolyitermékei, melyeket Rétságon gyártanak. Kevesen tudják, hogy a Cafe Frei Kft-nek két üzeme is van Nógrád megyében, ahol a pörkölt és kapszulás kávét, illetve a cukrászati termékeket gyártják. Az ország egyik legnagyobb gyümölcs hűtőháza Berkenyén található, melynek termékeit 80%-ban exportálják.

Kereskedelem

A kiskereskedelmi üzletek száma Nógrádban folyamatosan csökken, ami megfelel az országos tendenciának. 2019-ben a 2012. évi 2580 üzlethez képest már csak 2132 működött 241 000 m^2 területen. A fogyásban közrejátszott a legnagyobb hálózattal rendelkező Palóc Nagykereskedelmi Kft. felszámolása, melynek a mai napig nem vették át minden üzletét. Egy kiskereskedelmi üzletre 88 lakos jutott, amely meghaladja az országos átlagot (77). Továbbra is Nógrád az egyedüli megye, ahol nem működik bevásárlóközpont. Változatlanul legalacsonyabb maradt a hipermarketek száma is (2). A vásárolni kívánó helyiek hiányérzetén némileg enyhít, hogy a szomszédos szlovákiai térségben több hipermarket, illetve Losoncon egy pláza is megnyílt az elmúlt időszakban. A kiskereskedelmi üzletek forgalma – a lakosságszám miatt – Nógrádban a legalacsonyabb, azonban az értékesítés volumene az utóbbi két év mindegyikében több mint 6%-kal nőtt. Ez az adat visszatükrözi a jövedelmek lassú emelkedését.

A GfK Piackutató 2017-en végzett felmérése szerint az egy főre jutó vásárlóerő-index tekintetében Nógrád megye megelőz másik négy megyét az országos átlag 88,4%-ával. A legszegényebb térség pozíciójában tartja magát Szabolcs-Szatmár-Bereg megye.

Turizmus, vendéglátás

A turizmus Nógrád megyének évtizedek óta a „remény ágazata”, várt dinamizálódása az ezredfordulót követő években nem következett be.

A 2014-2020 ciklus területfejlesztési koncepciójának készítése óta változott Nógrádban a minőségi szálláshely kínálat. Bővült a bánki Tó Wellness Hotel, az alsópetényi Prónay-kastély és fejlesztette szolgáltatásait a nógrádgárdonyi Főnix Medical Wellness Resort. Hollókőn 2016-ban megnyitott a négycsillagos Castellum Hotel. Új bázisok jöttek létre a rendezvényturizmusban Berkenyén és Nógrádon. Több fázisban fejlesztették a hollókői Ófalut, mint világörökségi helyszínt. Nőtt a Novohrad-Nógrád Geopark aktív turisztikai szolgálatáskínálata és ismertsége. Szakrális látogatóhelyeink bővültek, gazdagodtak Mátraverebély-Szentkúton, illetve a kuriózumnak számító buddhista emlékhelyeken is. Lovas turisztikai központok jöttek létre megyeszerte. Az Ipoly-folyón beindult a viziturizmus, vadregényes partjai mentén kikötők, kiszolgáló helyek létesültek. Több kisléptékű helyi fejlesztés indult el a TOP keretében is, melyek hatása még nem érezhető. A megyei turizmus dinamizálásához még szükséges a megvalósult pontszerű fejlesztések egységes stratégia mentén történő hasznosítása, hálózatba kötése többnapos programkínálat kialakítása érdekében.

Az elmúlt öt év láthatóan jelentős változást hozott a vendégéjszakák számának alakulásában. Míg 2014-ben 49 734 vendégéjszakát töltöttek el a nógrádi kereskedelmi szálláshelyeken, ez a szám 2019-ben megközelítette a 84 ezret (83 978). A szállodai vendégéjszakák száma a 2014. évi 41 741-ről 2019-re több mint duplájára, 91 649-re nőtt. Ugyanilyen mértékű növekedés látható a vendégek számában is. Az arányokból jól látszik, hogy a bővülő szállodák mellett még mindig jelentős szerepe van a vendégfogadásban a kisebb kereskedelmi szálláshelyeknek.

A vendégek összetételében továbbra is a hazai turisták dominálnak. A külföldiek aránya 10% alatt maradt, bár növekvő tendenciát mutat. 2019-ben a legtöbb külföldi vendégéjszakát Németországból, Romániából és Hollandiából érkezők töltötték el a szálláshelyeken, negyedik helyen a szomszédos Szlovákiából érkező vendégek állnak.

A vendégforgalom növekedésének oka nem a férőhelyek számának alakulásában keresendő, sokkal inkább a minőségi kategóriák átrendeződésében. Bővült a színvonalas szálláshelyek kínálata az elmúlt 5 évben, melynek legnagyobb változást hozó színfoltja a 2016-ban átadott hollókői Castellum Hotel. Míg a 2014-2020 évre szóló területfejlesztési koncepció készítésekor egyértelműen Bánk község rendelkezett a megyében a legnagyobb idegenforgalmi adóbevétellel, 2018-ra a vezetést átvette Hollókő. A Világörökségi címmel rendelkező falu idegenforgalmi adóbevétele 2015-ben mindössze 826 ezer Ft volt, ami 3 év alatt 10 672 ezer forintra nőtt. A beruházás kiválóan alátámasztja, hogy egy minőséget kínáló fejlesztés óriásit lendíthet egy település, térség turizmusán. Sajnálatos ugyanakkor, hogy a többi megyével ellentétben a megyeszékhely nem dinamizálja a turisztikai ágazatot. A 2014-ben 3561 ezer Ft-ot kitevő IFA bevétel 2018-ra 4479 ezer Ft-ra nőtt. Ennek Bánk üdülőfalu is több mint a kétszeresét szedte be ugyanabban az évben (9140 ezer Ft).

Az országon belül a fürdők számát és szolgáltatásait tekintve Nógrád a leggyengébben ellátott. Bár korábbi próbafúrások több helyen tártak fel hasznosítható termálvizet, fürdőfejlesztés a megyében nem történt. A szolgáltatásbővítés szempontjából reménykeltő, hogy 2020. októberében a pásztói strand másfélmilliárd forintos fejlesztési támogatást kapott a Kormánytól. Ennek köszönhetően a Mátra kapujában termálvizes medence, élménymedencék, jacuzzi, sókamra és szaunák létesülhetnek.

A megye idegenforgalmára a 2-3 napos itt tartózkodás jellemző, amelyek alapján megyénk pozíciója régiós és országos összeghasonlításban is kedvezőtlen.

10. ábra: Kormányhatározatban nevesített turisztikai térségek

Forrás: TÉRPORT

Az eddig megvalósult fejlesztések sem voltak elegendőek ahhoz, hogy Nógrád megye jelentős területe kiemelt turisztikai térség része legyen. A kormány 2020-ban ugyanis 11 turisztikai térséget jelölt ki, a turisztikai feladatok ellátásának hatékonyabbá tétele, jól kommunikálható és körülhatárolható fogadóterületek létrehozása érdekében, a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 céljaival összhangban. A nógrádi települések közül a Mátra-Bükk turisztikai térségbe tartozik Pásztó (Mátrakeresztes, Hasznos), Szuha (Mátraalmás), Szurdokpüspöki és Tar. A Budapest környéke turisztikai térséghez sorolták Bánk, Berkenye, Borsosberény, Diósjenő, Drégelypalánk, Felsőpetény, Hont, Horpács, Nagyoroszi, Nógrád, Nőtincs, Ősagárd, Pusztaberki, Rétság, Szendehely, Tereske és Tolmács településeket.

A kiskereskedelmi egységekhez hasonlóan 2014 óta a kereskedelmi vendéglátóhelyek száma is csökkent 733-ról 675-re. Kedvező azonban az összetételbeli eltérés, mivel ezen a kategórián belül nőtt a vendégfogadás szempontjából meghatározó éttermek és a cukrászdák száma, így a változást az italüzletek és zenés szórakozóhelyek mintegy 20%-os csökkenése okozza. Jó hír, hogy a munkahelyi, rendezvényi és közétkeztetési helyek száma szintén nőtt, 126-ról 170-re ez időszak alatt.

A gazdasági szerkezet irány és arányváltozásai

A működő vállalkozások számát ágazati besorolásban tekintve az látható, hogy az elmúlt időszakban jelentős átrendeződés a megye gazdaságában nem történt. A vállalkozások tevékenységében dominál a kereskedelem és gépjárműjavítás. Mellette jelentős számban vannak a szakmai, tudományos és műszaki tevékenységet végzők, melyek legnagyobb része mikrovállalkozás. Számosságát tekintve szépen jön fel az építőipar, amely összefügg a Kormány lakásépítést és -felújítást ösztönző programjával, illetve az európai uniós forrásokból finanszírozott beruházásokkal. A műszaki tevékenységet végzők számának növekedése részben kapcsolódik az építőiparhoz. Az iparban 2018-ban összesen 767 vállalkozás tevékenykedett, számuk a vizsgált időszak alatt nőtt. Látványos a növekedés a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat területén is (47%), melyben számos európai uniós program gazdálkodást népszerűsítő és támogató hatása érződik. A kis részesedésű ágazatok közül kiemelkedő a művészet, szórakozás, szabadidő tevékenységekkel, illetve az egyéb szolgáltatásokkal foglalkozó vállalkozások számának növekedése. Ez azt tükrözi, hogy a megye lakossága körében nő az igény a sport- és szabadidős, művészeti és egyéb személyi szolgáltatások iránt. Az időszak vesztesei az oktatás, illetve a pénzügyi, biztosítási tevékenység.

11. ábra: A működő vállalkozások száma Nógrád megyében ágazatok szerint, 2012-2018

Forrás: KSH, saját szerkesztés (megjegyzés: 2015-től a nonprofit gazdasági társaságok adatait is tartalmazza)

Ha az egyes ágazatok foglalkoztatási adatait vizsgáljuk látható, hogy a megyében a legnagyobb munkaadó az ipar. Az összes 27 400 alkalmazásban állóból 8 452 fő az iparban dolgozik, amelyben a legnagyobb méretű vállalkozások vannak jelen. Kiemelt foglalkoztató továbbá a humán szolgáltatási terület, az egészségügyi-szociális ellátásban és az oktatásban összesen 7635 fő dolgozik. Az előző kettőhöz hasonló súllyal bír a közigazgatás, védelem, társadalombiztosítás (3794 fő). A számok azt mutatják tehát, hogy Nógrád megyében meghatározó foglalkoztató az állam, mivel ezeken a szolgáltatási területeken többségében állami szervezetek működnek. A 27 400 főből 2019-ben 11 145 fő dolgozott a költségvetési szférában. A kereskedelem és gépjárműjavítás, amelyben a legtöbb vállalkozás tevékenykedik, 2085 főt foglalkoztat. Ebben, és a többi fel nem sorolt szektorban is a mikrovállalkozások túlsúlya a jellemző, melyek többségében 1-2 alkalmazottat foglalkoztatnak.

12. ábra: Alkalmazásban álló száma gazdasági ág szerint, 2020 I.félév

Forrás: KSH, saját szerkesztés (közfoglalkoztatottak adatait nem tartalmazza)

Területi különbségek a gazdaságban

Fejlettség szerinti besorolás alapján (90/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról) Nógrád megyében komplex programmal fejlesztendő a Szécsényi járás, a másik öt pedig a kedvezményezett járás kategóriába tartozik.

Nógrád megye járásainak gazdasági teljesítményéről 2017-ben végzett felmérést a Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Np. Kft. A járási szintű elemzés elvégzéséhez a NAV, a Nógrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, valamint a Nógrád Megyei Hírlap közös kiadványát, a „TOP 50 Nógrád megye" 2013., illetve 2017. évi számát hívták segítségül. Ebben a NAV által közzétett gazdasági adatok szerepelnek. 2013-ban még nem járásokról, hanem kistérségekről beszéltünk, melyek lehatárolása között minimális a különbség. A területi összehasonlításhoz – másodlagos forrásként – ezt a dokumentumot használtuk

A vállalkozások száma tekintetében a megyeszékhely járása megtartotta vezető szerepét, míg a társas vállalkozások száma alapján második helyre feljött a Pásztói járás, megelőzve a Balassagyarmatit.

Az alábbi ábrán a megye járásaiban működő vállalkozások árbevételének és export árbevételének megoszlása látható.

13. ábra: A Nógrád megyei vállalkozások árbevételének és export árbevételének megoszlása járások szerint

Forrás: TOP 50, 2017

2012-es adatok alapján a Salgótarjáni járás vállalkozásai adták a megyei árbevétel legnagyobb részét 33,4%-os részesedéssel, de 2016-ban a vezetést átvette a Balassagyarmati járás éppen ekkora hozzájárulással. Ez utóbbi járás az export árbevétel szerinti sorrendet már 2012-ben is vezette 54,8%-kal, 2016-ban a megyei export közel felét adta. 2012-höz képest növelte hozzájárulását a megyei árbevételhez a Rétsági és a Pásztói járás, míg legkisebb volt a részesedése a Szécsényi járásnak, melynek aránya ráadásul némileg csökkent.

A 2013. évi TOP 50 kiadványban részletes kistérségi jövedelmi helyzetet bemutató adatok nem találhatók. A 2015-16-os éveket tekintve meglepő, hogy a megyeszékhely járás vállalkozásainak adózás előtti eredménye mindkét évben negatív, ráadásul -750 mFt nagyságrendű romlást mutat. A megyeszékhely városok járásai jellemzően húzni szokták a megyék gazdaságát.

A hozzáadott érték, mint hatékonysági mutató vonatkozásában 2012-ben még magasan vezetett a Salgótarjáni járás megyén belüli 36,6%-os részesedésével (21 978 mFt). Őt a Balassagyarmati járás követte 25,1%-kal (15 079 mFt). Salgótarján térsége 2016-ban még mindig vezet (28,6%), azonban alig marad le mögötte a Balassagyarmati járás (27%). A 2015/2016 évek vonatkozásában a hozzáadott érték legnagyobb arányban a Bátonyterenyei járásban emelkedett (13%-kal).

A külföldi tőke részaránya messze a Rétsági járásban a legmagasabb (megyei érték 54,1%-a), mint ahogy a saját tőke is (43 118 mFt). A térség árbevételének 55,9%-át az export adja 2016-ban. Mindez nagyrészt az ipari parkba betelepült külföldi tulajdonú vállalatoknak köszönhető.

A Pásztói járásban az utóbbi években a belföldi árbevétel és a hozzáadott érték növekedése volt szembetűnő. 2015-ben és 2016-ban meglepően itt volt a legmagasabb az adózás előtti eredmény (3120, illetve 3174 mFt). A vállalkozások saját tőkéje is észrevehetően növekszik.

A Bátonyterenyei járás a kedvező hozzáadott érték ellenére a tőke működtetésében nem kellően hatékony, saját tőke arányos hozzáadott értéke a legalacsonyabb 2015-ben és 2016-ban (437 illetve 416 eFt). Létszámra vetített hozzáadott értéke javul, de nem éri el a megyei átlagot. A két év vonatkozásában ez volt az egyedüli járás, ahol bővült a foglalkoztatotti létszám.

A Szécsényi járás szerény részesedése a megye gazdasági teljesítményéből állandónak mondható. Itt működik a legkevesebb társas vállalkozás, itt realizálódik a legkisebb arányú árbevétel és hozzáadott érték. A visszafogott teljesítmény ellenére az adózás előtti eredmény 2015-ben a járások között a 3. legmagasabb volt 1121 mFt értékkel, és összege 2016-ban sem csökkent jelentősen.

Amíg Nógrád megye gazdaságában az agrárszektor részesedése nem meghatározó, a Szécsényi járásban a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágakban regisztrálják a legtöbb vállalkozást. Az agrárszektorban 2019-ben 946 vállalkozás működött a járásban. Második helyen a kereskedelem, gépjárműjavítás áll részesedésében jóval kevesebb, 186 vállalkozással.

2.2. db) A gazdaság belső és külső kapcsolatai

A megyén belüli gazdasági kapcsolatok esetlegesek, gyengék. A kapcsolatok fejlesztésére, koordinálására eddig létrejött törekvések érdektelenségbe fulladtak, elhaltak: üvegipari klaszter, Nógrád Gazdaságért Együttműködés, megyei gazdasági kerek-asztal. A klaszterszerveződés a régió többi megyéjéhez képest pár év késéssel indult el Nógrádban. A korábbiaktól erősebb és megalapozottabb formációnak számít a 2011. évben létrehozott és a Nord Consult Kft. menedzselésével működő Energetikai, Gép- és Acélszerkezet Gyártó és Mechatronikai Beszállító (EGME) Klaszter, amely 26 nagy és kisvállalatot foglal magába. Nógrád megyén túl nyúlik a Palóc Út Klaszter Egyesület tevékenysége, amely a turizmus területén szerveződött. Szécsényi székhellyel jegyezték be a Víz- és Környezet-gazdálkodási Klasztert, azonban 2020-ban felszámolás alá került.

A megyében létrejött turisztikai desztináció menedzsment szervezetek sem írtak sikertörténetet. Nógrád Turisztikai Közhasznú Nonprofit Kft., mint megyei TDM szervezet, felszámolás alá került és 2017-ben megszűnt. Az RTDM Rétság Nyugat-Nógrád Megyei Turisztikai Desztináció Menedzsment Nonprofit Kft. bánki fiókteleppel még működik, de tulajdonosai között nógrádi szervezetet nem találunk, honlapja nem frissül. A Salgótarján Helyi Turisztikai Desztináció Menedzsment Közhasznú Egyesület székhelyén már nem található meg. Elmondhatjuk, hogy a megyében helyi érdekű, működő turisztikai desztináció menedzsment szervezetet nem találunk.

A megyei vállalkozások közötti kapcsolatok szervezésében a helyi kamaráknak, illetve a VOSZ Nógrád Megyei Szervezetének van a legnagyobb szerepe. A Nógrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamarán belül területi csoportok is működnek, amelyek helyi – települési, térségi – gazdasági érdekvédelmi feladatokat látnak el, szövetkezve helyi vállalkozói klubokkal. A VOSZ helyi szervezete a megyei vállalkozások összefogását tűzte ki fontos célul, elősegítve egymás kölcsönös piacbővítését. Az informális kapcsolatok javításának „terepe” az évenként megrendezett kamarai bál, illetve Príma Díj gálaestje.

A megye gazdaságának hazai külső kapcsolatait jellemzi az erőteljes Budapest-centrikusság. Vonatkozik ez az értékesítési, szolgáltatási, kutatás-fejlesztési, képzési kapcsolatokra. Részben élnek még az fémipari ágazatban kialakult térségi kapcsolatok Ózd és Bátonyterenye, Salgótarján vállalkozásai, vállalatai között. A regionalizálódás és az Észak-magyarországi régióhoz tartozás a nógrádiak számára a Budapest-centrikusság miatt nem volt népszerű, ugyanakkor tagadhatatlan, hogy erősebbre fűzte a térség kapcsolatait a Miskolci Egyetemmel és egyéb szervezetekkel is a képzés és innováció területén.

A külső kapcsolatrendszer értékelésekor mindenképpen a szomszédos szlovákiai térséggel fennálló együttműködéseket célszerű elsőként számba venni. Ennek legismertebb eredményei:

A Neogradiensis Eurorégió 2000-ben a határon átnyúló együttműködés elősegítésére alakult meg. A két alapító – magyar oldalról a Neogradiensis Régió Egyesület, szlovák részről a Region Neogradiensis – tagjai önkormányzatok, önkormányzati társulások és megyei kamarák. A Neogradiensis Eurorégió magyar oldalon lefedi Nógrád megye teljes közigazgatási területét, szlovák oldalon a losonci, poltári és nagykürtösi járást. Teljes területe 4668 km^2, melyen mintegy 350 ezer ember él. A települések száma 278, melyből 11 város. Az együttműködés keretében a két egyesület – esetenként partnerségben – több közös, EU támogatott projektet valósított meg. Számos (vasúti, közúti és Ipoly-híd) fejlesztést szorgalmazott, ezekhez megvalósíthatósági tanulmányt, engedélyezési tervet készíttetett (Ipoly-völgyi vasút, Kerékpárút Hollókőtől Murányig). Kulturális örökségvédelmi hálózatot épített ki, kidolgozta az eurorégió értéktérképét. Sajnos az utóbbi években a Neogradiensis Régió Egyesület nem mutat aktivitást.

A Novohrad-Nógrád UNESCO Globális Geopark a világ első, már alapításában is országok közötti, határon átnyúló geoparkja. Létrehozásának célja az európai geoparkhálózat szakmai követelményeinek megfelelő örökségvédelmi, természetvédelmi, értékmentő és térségfejlesztési programok szervezése, koordinálása, lebonyolítása. Magyar oldali székhelye s egyben közös nemzetközi központja Salgótarján - Eresztvényben, szlovák oldali székhelye Füleken van. Az irányító testület feladata a geopark térségében lévő magyarországi és szlovákiai települések együttműködésének, közös fejlesztési programjainak támogatása, a természeti, kulturális értékek megismerésének, tudományos kutatásának, tájgazdálkodásának, (öko)turisztikai fejlesztésének segítése, ismertetése, hasznosítása, kutatási-nevelési ismeretterjesztési feladatok ellátása, a megóvásban való közreműködés, együttműködés hazai, külföldi és nemzetközi szervezetekkel. A Novohrad- Nógrád Geopark 2010-ben felvételt nyert az Európai és Globális Geoparkok Hálózatába.

2017 óta bejegyzett társulásként működik az Ipoly völgye Európai Területi Társulás (ETT) Ludányhalászi székhellyel, amely legfontosabb célkitűzéseként a határon átnyúló kapcsolatok erősítését, az Ipoly mente gazdasági és idegenforgalmi fellendítését határozta meg. Mivel a tagtelepülések között jelenleg nincs város, a falvakban a mezőgazdaság és a falusi turizmus élvez prioritást. Jelenleg 28 szlovákiai és magyarországi tagtelepülés tartozik hozzá.

Az INTERREG V-A Szlovák-Magyar Együttműködési Program (SK-HU) olyan, a gazdaságfejlesztéssel is összefüggő eredményeket tud felmutatni a megyében, mint két Ipoly-híd, a balassagyarmati vállalkozói inkubátorház, a nagykeresztúri gyümölcsmarketing központ, vagy az Ipoly vízitúrarendszer. Ugyanezen program támogatásával vadászati és erdészeti klaszter jött létre Nógrád megye és a Besztercebányai Régió területén. Két újabb Ipoly híd építése valósulhat meg a határon átnyúló programban megjelent új gazdaságfejlesztési eszköz, a Territorial Action Plan for Employment (TAPE) segítségével.

Említésre méltó, hogy a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Magyar-Szlovák tagozata a nógrádi iparkamaránál működik országos hatókörrel.

A megyei vállalatok export orientációja elsősorban az Európai Unió, azon belül is legerősebben Németország felé mutat. Az export döntő hányadát a külföldi tulajdonú vállalatok adják a beszállító ágazatokban, illetve a gépiparban. A KKV-k export megrendeléseire jellemző, hogy sok esetben alulárazott alvállalkozói szerződéseket teljesítenek, melyeknek a profitja nem helyben jelenik meg (jellemző a még működő textiliparban, a fémszerkezetek gyártásában).

A külső gazdasági kapcsolatok élénkítése érdekében a HEPA Magyar Exportfejlesztési Ügynökség Nonprofit Zrt., illetve a CED Közép-európai Gazdaságfejlesztési Hálózat Nonprofit Kft. egri információs irodája, valamint a helyi kereskedelmi és iparkamara nyújt szolgáltatásokat. Az exportkapcsolatok szélesítését sok esetben akadályozza a nemzetközi menedzsment, külkereskedelmi és nyelvi kompetenciák hiánya a kisvállalkozói szférában.

A megyei és települési szintű területi együttműködések, testvérvárosi kapcsolatok fókuszában napjainkig jellemzően nem a gazdaságfejlesztés állt. Az Európa a Polgárokért program (2014-2020) keretében számos megyei település bővítette nemzetközi kapcsolatrendszerét. Nógrád Megye Önkormányzata 2018-ban megújította kapcsolatait a szomszédos szlovákiai Besztercebánya megyével, illetve a kínai Guizhou tartomány, és a romániai Hargita megye vezetőivel írt alá együttműködési megállapodást.

2.2. dc) A termelési infrastruktúra állapota

A megyei munkaügyi szervezet 1991 óta végez adatfelvételt a munkáltatók – döntően a vállalkozások – körében a munkaerő-piaci prognózis elkészítéséhez, amelynek alapján a termelési struktúra állapotának egyes összetevői is értékelhetők. 2020. évben 99 munkáltató vett részt a reprezentatív

felmérésben, s közölte a tárgyévi, illetve a következő év végéig kitekintő várakozásait mind a gazdasági folyamatok, mind a létszámgazdálkodás tekintetében.

A 2021. első félévre vonatkozó előrejelzés szerint 67 munkáltató tervez beruházást. A cégvezetők 37,4%-a szerint 2021. I. félévben várhatóan növekszik a vállalkozásánál a beruházás volumene 2020. I. félévéhez képest. A kereskedelmi és a feldolgozóipari vállalkozások a legoptimistábbak, ezen területeken a legmagasabb a növekvő beruházási szándékot jelzők aránya. Kedvező, hogy minden ágazatban legalább a cégek fele úgy véli, hogy a jelenlegi gazdasági környezet ellenére kielégítő lesz az üzleti helyzete a jövő év első felében. 2020 őszén a termelés, a forgalom szintjének növekedését jelezte a cégek 40,4%-a, míg csökkenéséről 6,1%-uk adott számot. A vállalkozások többségénél pedig az előző évi szinten stagnált a termelés, illetve a forgalom. A legpesszimistább cégeket a szálláshely-szolgáltatásban találhatjuk, ahol a válaszadók negyede további visszaesést jelez a Covid miatt.

Érdemes még megvizsgálni a beruházásokat, melynek teljesítményértékét a KSH a vállalkozások, költségvetési és nonprofit szervezetek körében méri fel. A lenti ábrából látható, hogy a beruházások teljesítményértéke 2014-től vett lendületet, és 2018-ra majdnem elérte a 10 évvel korábbi szint háromszorosát. A legtöbb évben a beruházásokon belül az épületek és egyéb építmények túlsúlya látható, nem a gépeké és berendezéseké.

14. ábra: Beruházások teljesítményértéke anyagi-műszaki összetétel szerint Nógrád megyében

Forrás: KSH, saját szerkesztés

2.2. dd) A telepítési tényezők értékelése

A gazdaság telepítési tényezőinél vizsgáljuk a logisztikai adottságokat, az oktatási, képzési hátteret, a népességet, mint munkaerő-piaci bázist, illetve a befektetésekhez rendelkezésre álló infrastruktúrát. A feltételek értékelése során kiválóan lehet támaszkodni a Nógrád megyei foglalkoztatási paktum keretében 2017-ben elkészült Befektetésösztönzési stratégiára. A Befektetésösztönzési stratégia célja, hogy körvonalazza a megyei munkakereslet volumenének és minőségének javításához szükséges és kívánatos beruházások, fejlesztések jellemzőit, azonosíthassa a lehetséges beruházók, fejlesztők körét és a fejlesztések, beruházások bevonzását, megvalósítását elősegítő akciókat, tevékenységeket dolgozzon ki.

Logisztikai adottságok

A közlekedési hálózat fő elemei a domborzati viszonyokhoz igazodnak. A Börzsöny keleti oldalán fut a nemzetközi jelentőségű 2-es főút, amely Budapestről indulva Zólyomon és Besztercebányán át Krakkó irányába Lengyelországgal köti össze hazán gyorsforgalmi úthálózatát. A Mátra nyugati oldalán, a Zagyva vonalához igazodva fut a másik észak-déli irányú, nemzetközi jelentőségű főút (21-es út), amely az M3-as autópályát – Hatvanból indulva – Salgótarjánon és Losoncon keresztül köti össze a Szlovákiában épülő (E58) kelet-nyugati gyorsforgalmi tengellyel (ami Kassa és Pozsony között létesít majd kapcsolatot az iparosodottabb városokon – Rimaszombaton, Losoncon, Zólyomon, Nyitrán és Nagyszombaton – keresztül). A 21-es út M3-as autópálya és Salgótarján közötti 65 km-es szakaszának gyorsúttá fejlesztése megvalósult, azonban a fővárosba eljutást gyorsító M2-es út fejlesztése még folyamatban van.
A személyi közlekedés szempontjából a megyében a vasút szerepe jelenleg elhanyagolható, az országhatáron át csak a teherforgalom működik.

Az út- és vasúthálózat gyengeségei befolyásolják a tömegközlekedési elérési időket is. A munkahelyek tömegközlekedéssel történő megközelíthetősége és az odautazás időigénye egyaránt hatással van a munkavállalásra, ezért a potenciálisan betelepülő foglalkoztatók figyelembe veszik azt a célterület kiválasztása során. A menetrendeket megvizsgálva azt láthatjuk, hogy a megye délkeleti és délnyugati része között nincs értelmezhető tömegközlekedési összeköttetés, így az egyes térségekben esetleg elérhető munkaerő számára nem jelent foglalkoztatási alternatívát a megye másik része.

Oktatási, képzési háttér

A megye oktatási, képzési infrastruktúrája viszonylag jó minőségű, de a köznevelési intézmények tekintetében nem kiegyenlített. Országos probléma, hogy a szakmakínálat időben és választékban nem mindig alkalmazkodik a munkaerőpiaci igényekhez. A betelepült befektetők a képzőintézményektől több rugalmasságot, alkalmazkodó készséget várnak el.

Salgótarján mellett további településeken – Balassagyarmat, Bátonyterenye, Pásztó, Szécsény, Rétság Szirák, Egyházasgerge – is működnek szakképző, illetve érettségit adó képzést biztosító intézmények. A legtöbb középfokú oktatási intézmény a Salgótarjáni Szakképzési Centrum irányítása alatt működik.

A megye lakosságára, annak összetételére, jellemzőire a 2011. évi Népszámlálás szolgáltat teljeskörű adatokat. A 15 évesnél idősebbek körében 33% a legfeljebb általános iskolát végzettek aránya (ami meghaladja az országos, 27%-os átlagot), míg az érettségizettek 27%-os, illetve a diplomások 10%-os aránya elmarad az országos átlagtól. Javuló tendencia figyelhető meg a nyelvtudás tekintetében is. 2011-re már a megye lakosságának 8,6%-a nyilatkozta, hogy beszél angolul, 5,4% a németül beszélők aránya.

A salgótarjáni felsőoktatás újraindításában az Óbudai Egyetem vállalt szerepet. A hallgatók széles körű természettudományos, társadalomtudományi, műszaki, informatikai és gazdaságtani ismeretekre tehetnek szert, melyek alkalmasak a helyi munkáltatók képzési igényeinek kielégítésére.

A köznevelési intézményeknek helyet adó önkormányzati épületek állagromlása miatti az oktatás infrastruktúrájának színvonala nem kiegyenlített, ezért felújításuk, korszerűsítésük, eszközellátottságuk javítása szükséges.

Munkaerőpiaci bázis

Nógrád megyében a foglalkoztatottak (azonos korú, teljes népességhez viszonyított) aránya elmarad az országosan jellemző értéktől és a 15-74 éves, gazdaságilag aktív népességre vetített munkanélküliségi ráta is magasabb, miközben az átlagkeresetek elmaradnak az országos és regionális átlagtól.

A megye munkaerőpiacát 2011 óta folyamatosan javuló tendenciák jellemzik egészen 2020-ig. Míg 2011-ben Nógrád megyében 19 945 álláskereső személyt tartottak nyilván, addig 2019 decemberében már csak 10 233 főt. Sikeresnek mondható a közfoglalkoztatási programok eredménye, amelyből

mintegy 2 000 fő jutott el a nyílt munkaerőpiacra. A gazdaságilag aktív népességhez viszonyított álláskeresők aránya 11,2% volt 2019-ben, ami még mindig több mint duplája az országosnak (5,1%).

Meg kell említeni, hogy sokan ingáznak a szomszédos – Heves, illetve Pest – megyékben működő nagyobb foglalkoztatókhoz (pl. Hatvanban a Bosch-hoz, Gyöngyöshalászra az Apollo Tyres gyárába, illetve Vác és Göd környékén található vállalatokhoz). Ők jelentős és értékes tartalékot képeznek a helyi munkaerőpiac számára.

2019-ben az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete 274 913 Forint volt, ami 75%-a az országos átlagkeresetnek, és a régiós átlagtól is elmarad (300 204 Ft).

Infrastruktúra

Nógrád megyében négy településen találunk ipari park címmel rendelkező iparterületet: Rétságon, Balassagyarmaton, Bátonyterenyén és Salgótarjánban. Ezek jelentős része megtelt, nem találunk már 12 hektárnál nagyobb szabad közművesített telket.

A Terület- és Településfejlesztési Operatív Program keretében a megye több településén indult iparterület fejlesztés.

15. ábra: A TOP keretében elindult iparterület fejlesztés település és területnagyság szerint

Település	Fejlesztett terület
Szügy	6 ha
Bercel	8 ha
Balassagyarmat	20 ha
Érsekvadkert	4 ha
Bátonyterenye	30 ha
Pásztó	10 + 0,9 ha csarnokkal
Egyházasdengeleg	7 ha
Karancslapujtő	4,5 ha
Mátraszőlős	8,8 ha
Szurdokpüspöki	8 ha

Forrás: Nógrád Megye Önkormányzata, saját szerkesztés

A Nógrád megyei foglalkoztatási paktum keretében felmérték a további szabad üzleti célú ingatlanok állományát, amely a megyei befektetésösztönzési honlapon hamarosan nyilvánosságra kerül.

A fenti információkból látható, hogy nem adottak a feltételek több tíz vagy száz hektár területet igénylő nagybefektető számára Nógrád megyében. Az új fejlesztésű kisebb iparterületek is elsősorban a kis- és középvállalkozások befogadására alkalmasak.

A barnamezős telepek felszámolása, rehabilitációja elsősorban Salgótarján jövője szempontjából kulcskérdés, mivel a zöldmezős területek használhatósága ipartelepítési célra a domborzati viszonyok miatt korlátos. Kiemelt barnamezős terület még a megyében a rétsági volt honvédségi laktanya komplexuma, melynek – elsősorban nem ipari célú – revitalizációját és hasznosítását folytatni szükséges.

Többnyire a csökkenő lakosságú városok problémája a kiürült iskolák, közintézmények iroda-épületeinek fenntartása, hasznosítása. Fejlesztésbe vonásuk lehetőségei korlátosak, szerepüket elsősorban a szolgáltató szektor befektetéseinél lehet megtalálni.

2.2. de) Területi innovációs potenciál

A 2020-ig szóló Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia a középpontjában álló TUDÁS-t három fő elem köré rendezi: a tudás előállítása, a tudás felhasználása és közöttük a tudás áramlása. Ezen ésszerű logika mentén vizsgáljuk jelen fejezetben Nógrád megye innovációs potenciálját is.

A tudás előállítását tudásbázisok szolgálják, amelyekbe beletartozik az oktatási-képzési rendszer és tehetséggondozás, a K+F infrastruktúra, illetve a kutatóhelyek.

A megye képzési infrastruktúrája és minősége jónak mondható. Évről évre szerepel megyei intézmény a középiskolák százas toplistáján, és a felvételi arányaink sem rosszak.

A megye kiemelkedő tudásbázisát mindig is az általunk csak „számviteli főiskolaként" emlegetett intézmény adta. A tudás előállítása tekintetében a megye számára óriási veszteség, ha egyetlen felsőoktatási intézménye végleg bezárta kapuit.

Az Óbudai Egyetem – jelentős társadalmi szerepvállalásának köszönhetően – 2017-ben hozta létre salgótarjáni bázisát. Elsőként műszaki mérnökasszisztens felsőfokú szakképzést indítottak. Ezt követően az Egyetem 2018-tól hirdetett mérnökinformatikus alapképzést Nógrádban, melyen az oktatás jelenleg levelező tagozaton folyik. A városban az Óbudai Egyetem új telephelyként a térségi adottságok és igények figyelembevételével egy multifunkcionális, duális képzéseket is biztosító képző- és kutatóközpont kialakítását tervezte, melyhez európai uniós támogatást nyert. Annak okán, hogy az építési közbeszerzési eljárás során beérkezett ajánlatokban megadott kivitelezési vállalkozási árak mintegy dupláját igényelték a rendelkezésre álló támogatási összegnek, illetve a többlettámogatás megszerzésére tett kísérletek sikertelenek voltak, az egyetem elállt a salgótarjáni építési alprojekt megvalósításától, így a salgótarjáni alprojekt nem valósult meg.

A Semmelweis Egyetem és Nógrád Megye Önkormányzata 2014-ben írt alá együttműködési megállapodást, melynek fő célja a 2014-20 közötti uniós fejlesztési időszakra vonatkozó, kutatás-fejlesztési és innovációs tervek összehangolása és közös projektek indítása. Ezt követően az Egyetem telephelyet hozott létre a balassagyarmati Kenessey Kórházban, amely később SOTE gyakorlóhely lett. 2018-ban indították el a hároméves Balassagyarmati Egészségnevelő Programot. Az egészségnevelés új megközelítésbe kerül ebben a kortárs oktatáson alapuló, személyes, interaktív iskolai egészségfejlesztési programban, melynek célja, hogy a balassagyarmati középiskolák diákjai a legkorszerűbb egészségügyi ismeretek birtokába kerüljenek.

2020-ban a Testnevelési Egyetemmel kezdődtek tárgyalások egy salgótarjáni Campus létrehozásáról, melyben nem csak képzés, hanem oktatási és módszertani kutató-fejlesztő központ is helyet kapna.

Nógrád megyében a K+F infrastruktúra szegényes. A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal koordinációjával összeállított Nemzeti Kutatási Infrastruktúra Regiszterben egyetlen nógrádi intézmény, bázis sem szerepel. Kutatóhelyek kizárólag a gazdasági szférában vannak jelen, melyekhez gyakran társul együttműködés keretében egyetemi, vagy más kutatóintézeti háttér, illetve akár külföldi K+F+I kapcsolatrendszer.

A megye innovatív vállalkozásainak, szervezeteinek felmérésekor gyakran tapasztaltuk, hogy a hivatalos statisztikák torz képet adnak innovációs potenciálunkról. Ezek nem tartalmazzák a megyében telephellyel igen, de székhellyel nem rendelkező szervezeteket. Másrészt akadnak olyan vállalkozások, amelyeknek a kutatás-fejlesztés ugyan nem bejegyzett főtevékenysége, de folyamatosan hajtanak végre fejlesztéseket.

A bejegyzett tevékenység szerint műszaki K+F tevékenységet végző vállalkozások száma Nógrádban 2010- ben mindössze 11 db volt, és ezeken a helyeken 182 főt foglalkoztattak. 2018-ra a kutatóhelyek száma 21-re nőtt, azonban a foglalkoztatott létszám növekedése nem ilyen látványos (199 fő). Az összetételt tekintve 94 fő volt ebben az évben a tényleges kutató személyzet, 57-en pedig segédfeladatokat láttak el a kutatómunkában.

A 2014-2020-as időszakban a GINOP vállalati K+F+I pályázatán kilenc, ugyanennek hiteltermékkel kombinált változatában tizenhárom, az iparjogi kiírásban négy, az innovációs voucherben kettő, prototípus pályázaton pedig huszonnyolc nógrádi cég nyert el támogatást. Adaptív technológiai innovációt támogatással hatvanketten hajtottak végre.

A tudás felhasználásában és gazdasági hasznosításában minden szereplőre szükség van, függetlenül attól, hogy hazai KKV-ről vagy ide települt külföldi multinacionális vállalatról van szó. A kutatásfejlesztésbe, és főleg az alapkutatásba való befektetés csak akkor lehet kifizetődő beruházás, ha eljut a fogyasztóhoz, és ezáltal valódi innovációvá válik. A nógrádi pályázatok tételes áttekintéséből kitűnik, hogy a pályázók a piac, és nem a fiók számára fejlesztettek terméket, technológiát.

A tudás áramlása biztosítja azt, hogy az új ismerete, az újdonság valóban beépül a vállalkozásokba és eljut a fogyasztóig. Ehhez a mainál intenzívebb együttműködés szükséges a kutatóhelyek és felsőoktatási intézmények és a vállalati szektor között, illetve a vállalati szektoron belül is. Nagy szükség van a klaszteresedés erősítésére, az együttműködési platformok bővítésére, azokba a helyi szereplők bevonzására.

A fejlesztéssel foglalkozó megyei kis- és nagyvállalatok jelentős része mérnökhiánnyal küzd. Nagyon fontos jövőbeli feladatunk, hogy a tudás áramoltatásában meg tudjuk tartani a felsőfokú, kiemelten a műszaki végzettségűek szerepét, versenyképes állásajánlatokkal, kedvező élettér biztosításával segítsük elő Nógrádba való visszatérésüket, illetve be- és letelepedésüket.

2.2. df) A térség gazdaságának versenyképességét befolyásoló tényezők

A regionális versenyképesség főbb mutatói a gazdasági kibocsátás (GDP), a munkatermelékenység, a foglalkoztatási és a munkanélküliségi ráta. (A versenyképesség természetesen másként, ennél jóval részletesebben is elemezhető.) Nógrád megye versenyképességét az említett mutatók alapján a hazai megyék viszonylatában vizsgáljuk.

Az egy főre eső GDP alakulását 2008–2018 között országos és megyei szinten, illetve átlagban a 13. ábra mutatja be. A sárga mező jelzi az országos átlag szintjét. A grafikonon látható, hogy a megyék nagy többségében már 2012-től felgyorsult a gazdasági növekedés, amely egyre inkább elmaradt a budapesti értékektől. A főváros gazdasági növekedése nagyon lendületes, a legmagasabbak között van Európában. A megyék között különbségek 2009 óta növekednek, melynek egyik tényezője a külföldi tőkebeáramlás területi egyenetlensége. Budapesttel szemben a legkisebb ütemben Nógrád megyében növekszik az egy főre eső GDP. A leszakadást tükrözi, hogy a sorban felette álló megyéhez viszonyítva is egyre nagyobb a különbség. Míg Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Fejér, Vas és Bács-Kiskun megyék kiugró teljesítménye mellett a többi megye nagyjából egy ütemben halad, Nógrád csak 2012 óta vett lendületet.

16. ábra: Egy főre eső GDP Magyarország megyéiben 2008-2018 (ezer Ft)

Forrás: KSH, saját szerkesztés

A munkatermelékenység értéke az egy foglalkoztatottra jutó GDP-vel fejezhető ki. Mivel mind a foglalkoztatottság, mind a GDP hasonló arányban marad alul a többi megyéhez képest, az adatok nem hoznak az egy főre eső GDP számításától eltérő eredményt.

A foglalkoztatási ráta a megyékben tendenciájában növekvő, de ingadozásokat mutat. 2011-ben 40% alól indult, majd csúcsán, 2018-ban elérte az 58,1%-ot. 2019-re 56%-ra esett vissza, még mindig megelőzve Somogy megyét. A vizsgált időszakban hét megyében és Budapesten értéke mindig meghaladta az országos és megyei átlagot. A többi megye viszont évek óta nem tud tartósan „sávot" váltani.

17. ábra: Foglalkoztatási ráta Magyarország megyéiben 2010-2019 (%)

Forrás: KSH, saját szerkesztés

A munkanélküliségi ráta Nógrád megyében 2009 és 2014 között látványosan csökkent, majd stagnált három évig. 2018-ban mélypontjára érkezett, aztán enyhén növekedésnek indult. 2014-ben a megye még a középmezőnyben foglalt helyet, aztán 2019-ben 7%-os mutatójával már csak Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét előzte meg.

18. ábra: Munkanélküliségi ráta Magyarország megyéiben 2008-2019 (%)

Forrás: KSH, saját szerkesztés

A fentieket összegezve: Nógrád minden mutató tekintetében rangsorban az utolsó helyek egyikén áll 2019-ben a megyék rangsorában. Pozíciója leszakadó, növekedése az utóbbi tíz évben nem számottevő. Meglepő, hogy mindez Közép-Európa egyik legdinamikusabban fejlődő térségének szomszédságában történik, amelynek hatásai nem érződnek, illetve annak húzóereje nem érvényesül, vagy nem tudja azt a megye kihasználni.

Megfelelő és hatékony beavatkozás nélkül Nógrád megye láthatóan végképp perifériku helyzetbe kerül, és leszakadása visszafordíthatatlanná válik.

A Covid-19 világjárvány hatása Nógrád megye gazdaságára

A megye lakosságának nagyfokú elöregedése miatt Nógrád a járvány által fokozottan veszélyeztetett területnek számít. Gyenge gazdasági mutatóit tekintve viszont a megye kevésbé érezte meg annak negatív hatásait, mint a fejlettebb térségek.

A gazdasági vonatkozásokat tekintve a Covid-19 járványnak legnagyobb hatása országosan a foglalkoztatásra van. A járványügyi vészhelyzet a kedvező munkaerőpiaci tendenciákat mindenhol megtörte. Az alacsonyabb foglalkoztatási rátával rendelkező térségek viszont kevésbé érzik ennek hatását.

A Nógrád Megyei Kormányhivatal „Tájékoztató Nógrád megye munkaerőpiaci folyamatairól 2020. I-III. negyedév” c. anyaga szerint a járványügyi helyzet az év első három hónapjában még nem okozott drasztikus változást megyénk a munkaerőpiacán, de a kedvezőtlen folyamatok márciustól már érezhetővé váltak. A regisztrációban szereplő munkanélküliek számának az előző évhez mért változása 2019. júliustól 2020. januárig folyamatosan kedvezően alakult megyénkben, de februárban újra megtorpant ez a pozitív folyamat, és azóta növekedést mutat. Nógrád megye területén 2020. I-III. negyedévben havonta átlagosan 12 573 fő álláskereső szerepelt a regisztrációban, 1 560 fővel, 14,2 százalékkal többen, mint 2019 azonos időszakában. Összességében 2020. I-III. negyedévében az országos átlagnál mérsékeltebben növekedett az álláskeresők létszáma megyénkben. Míg az előző

évihez képest Nógrádban a növekedés 16,3% volt, addig országosan közel egyharmaddal (32,9%) nőtt a munkanélküliek száma.

A koronavírus-járvány miatt hozott intézkedések számos ágazatban nem tették lehetővé a dolgozók teljes körének foglalkoztatását. A tavaszi hónapokban és a nyár elején főként a kereskedelem és a vendéglátás területein fokozódott a dolgozók elbocsátása. Ez magyarázza, hogy idén a legnagyobb, közel 1 800 fős álláskeresői beáramlás a kereskedelmi és vendéglátó-ipari foglalkozásúak körében volt tapasztalható a megyében. Ugyanakkor a gazdasági szektor minden területén növekedett vagy stagnált a létszámkibocsátás. A folyamatok 2020 júniusában fordultak meg, amikortól újra elkezdett csökkenni az álláskeresők száma.

A kormány meghatározott feltételekkel támogatta a csökkentett munkaidőben alkalmazottakat, míg a kutatás-fejlesztésben dolgozók 40%-os bértámogatást kaptak. Nógrádban 3545 dolgozó részesülhetett 500 millió Ft támogatásban. A munkáltatók 152 fejlesztéssel foglalkozó munkavállalójának munkahelyének megvédéséhez kaptak csaknem 100 millió Ft támogatást. Munkahelyteremtő bérköltség támogatásból 850 főhöz kapcsolódóan 985,5 mFt támogatást ítélt meg a munkaügyi szervezet.

Gazdasági adatok ugyan még nem állnak rendelkezésre, azonban a PWC Covid-19 hatásairól készült gazdasági kiadványa alapján láthatjuk, hogy a megyében mely ágazatok lehetnek a járvány nyertesei. Egyértelműen ide tartozik a vidéki turizmus, ahol biztosítható a megfelelő távolságtartás. A Szállás.hu előzetes adatai szerint például a falusi turizmushoz kapcsolódó foglalási számok 500 százalékot nőttek tavalyhoz képest Magyarországon. A járvány jó hatással volt a csomagolóiparra is, mivel a fogyasztók elsősorban a becsomagolt árut tartották biztonságosnak. Ehhez kapcsolódhatnak a fertőtlenítő és védekező anyagok csomagolásai, cimkéi is. Megnövekedett az igény a kényelmi ruházatokra, a textilmaszkokra. Beindult a házi kertészkedés, alkotás, melyhez sokféle alapanyag kell, de akár a kézműves ágazat fellendüléséhez is hozzájárul. Felértékelődtek a hazai termékek, melyre Nógrád Megye Önkormányzata „Vedd a nógrádit” kampányával kapcsolódott rá.

A járvány hozott számos olyan változást is a fogyasztói attitűdben, amelyből Nógrád megye adottságainál fogva profitálhat. Ilyen a fenntarthatóság előtérbe kerülése, a lelassulás és spiritualitás, a biztonság és egészség előtérbe helyezése.

2.2. e) Társadalmi környezet

2.2. ea) Kulturális adottságok, értékek

Gyűjteményeink, tárgyi kulturális értékeink a magas művészet (Balassi, Madách, Mikszáth, Csohány Kálmán, Földi Péter) és a népművészet területén is számottevőek.

Nógrád megye 131 településén (ez az ország településeinek 4,15 %-a) 6 közművelődési intézmény, 4 nonprofit gazdasági társaság és 121 közösségi színtér (ez az országos feladatellátók 2,08 %-a), valamint 83 kulturális célú civil szervezet közel 1,2 millió (ez az országos látogatottság 1,81 %-a) látogatót, kulturális programok iránt érdeklődőt lát el évente.

A megyei közművelődési feladatellátás Nógrád megyében a ’90-es évek második felében, önállósága megszűnte után több költségvetési szervvel is működött együttesen: pedagógiai, turisztikai intézet, sport. Végül a megyei könyvtár osztályából vált önálló megyei irodává 2013-ban, amikor országosan egységes hálózatba szerveződött a területi feladatellátás a Nemzeti Művelődési Intézet alatt. Jelenleg öt szakmai és egy gazdasági szakember alkotja a megyei iroda csapatát.

A Nyilvános Könyvtárak Jegyzékén 12 település könyvtára szerepel és a Balassi Bálint Megyei Hatókörű Városi Könyvtár (Salgótarján) Könyvellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) könyvtárainak száma 120.

A 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról meghatározta azokat a feladatokat, melyek alapján Nógrád megyében is elindult a települési értékek feltárása. Faluházak, tájházak, települési kiállítóterek már régóta léteztek a településeken, hisz az amatőr honismereti gyűjtők, és a szakemberek egyaránt szorgoskodtak ebben. Az egész települési közösséget megmozgató, közösségépítő munka viszont teljesen új aspektusból közelítette meg az értékfeltárást: a közösségfejlesztésben alkalmazott módszerekkel, a lakosság bevonásával, aktivizálásával zajlott a települések értékeinek feltárása.

2014-től 41 településen alakultak meg az értéktár bizottságok. Nógrád Megye Önkormányzata 2013-ban hozta létre a Nógrád Megyei értéktár Bizottságot, melynek munkáját Szakmai Munkacsoport segíti. A Munkacsoport a helyi értékek számos területét képviselő tíz szakemberből áll. A Bizottság által adományozott elismeréseket rendszerint minden év szeptemberében a Megyenapon adják át. A Nógrádikum Díjas helyi értékek a nogradikum.hu oldalon tekinthetők meg.

A megyében élő és alkotó amatőr művészeket a Palócföld című irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat fogja össze.

A Zenthe Ferenc színház Salgótarján első, önálló státuszú színháza. Névadója, Zenthe Ferenc a város szülöttje. A teátrum 2012-ben, a művész születése évfordulóján, április 24-én alakult meg. A Zenthe Ferenc Színház a sokszínű szellemi örökség alapján határozta meg műsorpolitikáját, mely a nívósan szórakoztató népszínház filozófiáját vallja magáénak, itt-ott művészszínházi színekkel keverve. A Színház szívesen vendégszerepel. A magyarországi jelenlét mellett kiemelten kezelik a határon túli magyarlakta településeket is.

2.2. eb) Területi identitás, civil aktivitás

A nógrádi identitás fontos szerepet tölt be Nógrád – mint földrajzi, kulturális, közigazgatási és gazdasági egység – belső hálózatának és szellemiségének fejlesztésében. Az identitásélmény elengedhetetlen feltétele a megye erőforrásai hatékony kiaknázásának, a kooperációkon alapuló előnyök érvényesítésének. A megye eredményeinek – sikereinek és elismertségének – számos összetevője van, amelyek elérésben a települési önkormányzatok, gazdasági, társadalmi és civil szervezetek – közvetett vagy közvetlen formában, sajátos eszközeikkel – működtek/működnek közre. A Nógrádi Megyenapoknak a megye kulturális, hagyományőrző programjai sorában is kiemelkedő jelentősége volt és van napjainkban is.

A 2014-2020 időszakban a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program keretében „A helyi identitás és kohézió erősítése” pályázaton 9 konzorcium, illetve a megyei önkormányzat valósít meg több éves programot.

Nógrád megyében 2018-ban 1293 nonprofit szervezett működött, melyek közül 1151 bevételekkel és kiadásokkal is rendelkezik (tehát feltehetően működik). Közülük pályázati bevételre 348 szervezet tett szert. 203 szervezet rendelkezett ebben az évben közhasznú státusszal. A civilek között a legnagyobb arányt az egyesületek képviselik (841).

A civil aktivitás fő koordinátora, szervezője volt a megyeszékhelyen működő Nógrád Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ, melyet a salgótarjáni székhelyű Háztartások Foglalkoztatásáért Alapítvány működtet. A Központ egy olyan információs centrumot tart fenn, amely meghatározott nyitvatartási rend szerint működik, szolgáltatásai mindenki számára hozzáférhetőek. A megyei szervezetek segítséget kapnak jogi és pénzügyi kérdésekben, pályázatkészítésben.

Salgótarjánban Civil Kerekasztal működik. A társaság minden évben megrendezni a Civil Hónap és a Civil kavalkád programját a megyeszékhelyen. A Kerekasztal 2010-ben díjat alapított „Civilek a Városért” néven, melyet minden évben a Salgótarjáni Civil Fórum programja keretében adnak át.

2.2. ec) Humán erőforrások: demográfiai szerkezet és prognózis, foglalkoztatási viszonyok, humánkapacitások, jövedelmi viszonyok, nemzetiségek helyzete

Demográfiai szerkezet és prognózis

Nógrád megye lakosainak száma 1980-tól folyamatosan csökken. 2020. január 1-jén számuk a KSH adatai szerint 188 092 fő, amely 99,4%-a az előző évinek. A nemek közti arány 52-48% a nők javára. A településszerkezetben alapvető változás nem történt, a megyére továbbra is a kis lélekszámú falvak a jellemzőek. A megye lakosságának 40%-a él városokban.

Az ezer lakosra jutó belföldi vándorlási különbözet javuló tendenciát mutat. Míg ez az érték -7,5% volt 2011-ben, az utóbbi években -2-3% körül mozgott (2019-ben -1,7%). Ugyanez a mutató külföldi vonatkozásban meglepő értéket mutat, 2017 óta pozitív (2019-ben 2,6%). A tényleges fogyás értéke összességében javult az elmúlt időszakban, a 2011. évi -14,9%-hoz képest 2019-ben -6,4%-on állt.

A vándorlások tekintetében érdemes járási szinten is megfigyelni az adatokat. Jól látható, hogy a Rétsági járásban 2015, a Pásztói járásban pedig 2016 óta pozitív a vándorlási különbözet. Egyértelműen érezhető ebből a tendenciából a fővárosi agglomeráció térbeli terjeszkedése, melybe már a megye legnyugatibb és legdélibb térsége beletartozik. Jó hatással voltak erre a folyamatra a közelmúltban a 21 sz. főúton megvalósult, illetve az M2 gyorsforgalmi út esetén még mindig zajló fejlesztések.

Az nem meglepő, hogy a nagyobb lakosságszámú járásban nagyobb fogyás tapasztalható. A Salgótarjáni járás esetén azonban aggasztó, hogy a tendencia nem változik, évente mintegy félezer ember vándorol el. Ezt legerősebben a megyeszékhely érzi meg, amely még a környező falvakban lakók számára sem vonzó, hiszen ottmaradásukat nagyban segíti a falusi CSOK. Romló tendenciát mutat még a Szécsényi járás, ahol az elvándorlás az elmúlt tíz évben megduplázódott.

Örvendetes, hogy a Balassagyarmati és Bátonyterenyei járások mutatói felfelé ívelnek. Ebben szintén érezhető a közúti elérés javuló feltétele, illetve ezáltal a budapesti agglomerációhoz való fokozatos közeledés.

19. ábra: Vándorlási különbözet Nógrád megye járásaiban 2012-2019

Forrás: TeIR, saját szerkesztés

A megyében számos kezdeményezés irányult az elvándorlás csökkentésére, ami elsősorban képzett munkaerő megtartását célozza. Több jó gyakorlatot szolgáltatott Balassagyarmat a hiányszakmák támogatásával, nagycsaládosoknak telkek biztosításával, vagy fecskeházak építésével. Salgótarján évek óta működtet saját ösztöndíjrendszert a helyi vállalatokkal összefogva, az értelmiség letelepedését pedig menedzserlakások kialakításával próbálják ösztönözni. Kistelepülések közül találunk hasonló törekvéseket Cserháthalápon, Galgagután, Vanyarcon és Ilinyben.

A lakónépesség koreloszlását mutatja a korfa, melyet a 1998. évi (népesség: 222 509 fő) fehér rajzolatú korfával összehasonlítva jól látható a népesség összetételének változása, a lakosság számának csökkenése és öregedése. Egyértelműem tükrözi az ábra, hogy a munkaerőpiacon folyamatosan fogy az aktív utánpótlás. Jelen pillanatban a 40-45 éves korosztályból dolgoznak a legtöbben, de 10 év múlva már drasztikus csökkenés várható.

20. ábra: Nógrád megye népességének száma nem és életkor szerint 1988/2018

Forrás: KSH

A népesség öregedési indexe (az időskorú népesség aránya a gyermekkorú népességhez viszonyítva) jól mutatja a népesség elöregedését, ami a megyében az egyik legsúlyosabb probléma. Nógrád megye öregedési indexe 2017-ben 147,3%, azaz 100 fő 14 év alatti lakosra 147 fő 65 év feletti lakos jut, ami messze meghaladja mind az országos, mind pedig az Észak- Magyarországi régió indexét és folyamatosan emelkedik.

Fizikai és mentális egészségi állapot

Nógrád megyében a vezető halálokok sorrendje az utóbbi években országos adatokhoz hasonlóan alakult. A két vezető halálok továbbra is a keringési rendszer betegségei és a daganatos megbetegedések.

A halálozások okait nemek szerint vizsgálva mindkét nem esetében a keringési rendszer betegségei vezetnek, melyet a daganatok, majd a légzőrendszer és emésztőrendszer betegségei követnek. A

keringési rendszer betegségei inkább a nőknél, míg a daganatos betegségek, emésztőszervi betegségek (beleértve az alkoholos eredetű májbetegséget) és a külső ártalom okozta halálokok a férfiaknál gyakoribbak. A keringési rendszer betegségeinél látható gyakoribb női halálozás összefüggésbe hozható a korfán (17. ábra) látható 55–59 éves korcsoporttól megfigyelhető női lakossági többlettel: a keringési rendszer betegségei már a középkorúakat is sújtják, így a népesebb női korcsoportokban nagyobb számban várható a keringési rendszer betegségei okozta halálozás.

21. ábra: Vezető halálokok megoszlása nemenként Nógrád megyében 2017

Forrás: Nógrád Megyei Kormányhivatal Salgótarjáni Járási Hivatal Hatósági Főosztály Népegészségügyi Osztálya

A lakosság mentális állapotára vonatkozóan nem állnak rendelkezésre széleskörű adatok, a szakhatóságok a Kémiai Biztonsági Információs Rendszerbe feltöltött intézményi adatokból tudnak következtetéseket levonni (pl. öngyilkossági kísérlet, függőségek miatti mérgezések). Az esetbejelentő eredményeiből az látható, hogy a férfiaknál az élvezeti függésből adódik az esetek háromnegyede, még a nőknél az öngyilkosságikísérletből adódó bejelentés és az élvezeti függésből adódó közel azonos arányú. Az öngyilkosságok okozta halálozás kedvezőbb az országos átlagtól, de a pszichés, mentális egészség és az élvezeti függőségek csökkentése területén van teendő megyénkben.

A Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft. által gesztorált, TÁMOP-6.1.5. projekt keretében finanszírozott, 2015-ben elvégzett „Mentális állapotfelmérés és helyzetfeltárás a regisztrált álláskeresők és közmunkások körében” című dokumentum a Nógrád megyei munkanélküliek és közmunkások mentálhigiénés állapotát tárja fel. Az állapotfelmérés kutatási mintájába a Nógrád megyében élő munkanélküliek és közfoglalkoztatottak közül összesen 318 fő került be közel egyenlő arányban. A megkérdezett munkanélküliek és közfoglalkoztatottak mentálhigiénés állapota kedvezőtlen. A kutatásban résztvevők 75%-a nem reméli, hogy fél éven belül munkát fog találni. A kilátástalanság és a céltalanság a lelki egészség szempontjából súlyos rizikófaktor a tanulmány szerint. A célcsoport körében komoly problémát okoz az eladósodottság, a magas fokú jövedelem-letiltás pedig nem motiválja a legális munkavállalást. A célcsoportban jellemzők az alkohol problémák is.

Foglalkoztatási viszonyok, humánkapacitások

A foglalkoztatási, munkanélküliségi mutatók alapján Nógrád az egyik legkritikusabb térség hazánkban. A foglalkoztatás szintje folyamatosan alacsonyabb, mint országos átlagban, miközben a munkanélküliségi ráta rendre magasabb értéket mutat. 2011-ben a foglalkoztatás szintje országos viszonylatban itt volt a legalacsonyabb, miközben a munkanélküliségi ráta a legmagasabb.

Az azóta eltelt időszakban Nógrád megye foglalkoztatási helyzete jelentősen javult. Míg 2011-ben a regisztrált álláskeresők havi átlaga 19 945 fő volt, ez a szám 2019-re 10 874-re csökkent. Ez több mint 45%-os javulást jelent.

22. ábra: Regisztrált álláskeresők évi átlagos száma Nógrád megyében 2011-2019

Forrás: Nógrád Megyei Kormányhivatal Foglalkoztatási Főosztály

Az álláskeresők számát járásonként vizsgálva látszik, hogy a Salgótarjáni járás a teljes időszakban megtartotta sajnálatos vezető pozícióját. Az összes járás közötti arány jelentősen nem változott a vizsgált időszakra vetítve. A leglátványosabb csökkenést a Rétsági járás érte el, ahol az álláskeresők száma a 2011. év végi 1609 után már „csak” 752 volt 2019 decemberében.

23. ábra: A regisztrált álláskeresők száma járásonként Nógrád megyében (fő) 2011-2019

Forrás: Nógrád Megyei Kormányhivatal Foglalkoztatási Főosztály

Az álláskeresők csoportját részleteiben vizsgálva az látható, hogy a férfiak folyamatosan nagyobb számban vannak jelen, mint a nők. Korcsoport szerint minden évben a legnagyobb arányban reprezentált az 55 éves és idősebb álláskeresői kategória.

A regisztrált álláskeresők iskolázottság szerint összetételét a 21. ábra mutatja. Jól látható, hogy minden kategóriában csökkent a számuk. Az általános iskola 8 osztályával vagy annál kevesebbel rendelkező álláskeresők száma domináns a célcsoporton belül, az ő elhelyezkedési esélyük a legalacsonyabb. Az

összes többi vizsgált csoportban megfeleződött az időszak alatt az érintettek száma, míg az alacsony iskolázottságúaknál a csökkenés 40%-os.

24. ábra: A regisztrált álláskeresők száma iskolai végzettség szerint Nógrád megyében (fő) 2011-2019

Forrás: Nógrád Megyei Kormányhivatal Foglalkoztatási Főosztály

A tartósan – egy évet meghaladóan – regisztrált álláskeresők körében, akik az összes álláskereső 34%-át teszik ki 2019 végén, sajnos nem láthatunk látványos csökkenést. 2011-ben 4383 ilyen személy szerepelt a regiszterben, míg 2019 végére számuk 15%-kal, 3734-re csökkent.

A regisztrált pályakezdő munkanélküliek száma 2019 végén 1004 fő, ami 54%-a a 2011-ben mért értéknek (1853 fő). A csökkenés megfelel a munkanélküliség alakulását jellemző trendeknek.

Az aktivitási arány tekintetében 2011-ben Nógrád az országos sor végén állt egyedüliként 50%-ot el nem érő mutatóval (48,3%). 2019-re az aktivitási arány 60,2%-ra emelkedett, mellyel már megelőzzük Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy és Tolna megyéket. A mutató országos értéke ebben az időpontban 63%.

Területi eloszlásban sajnos vannak olyan települések, amelyekben a munkanélküliségi ráta rendkívül magas. Legfrissebb adatok szerint (2020) országosan a leghátrányosabb helyzetű települések között van Endrefalva 26,6%-kal, de nagyon rossznak mondható Nógrádmegyer (19,9%), Hugyag (16,8%), Karancsság (15,9%), Szalmatercs (14,9%), Magyargéc és Nagylóc (14,6%), illetve Sóshartyán (14,3%) mutatója is. A megye nyugati felében egyedül Szátok van hasonló helyzetben 13,7%-os relatív munkanélküliségi mutatóval. Ezeket a falvakat magas arányú roma lakosság jellemzi, többségük a leghátrányosabb helyzetű Szécsényi járásban található.

A munkaerőpiaci helyzet javításában fontos szerepet kaptak TOP keretében létrejött foglalkoztatási paktumok. Az együttműködésekbe bevont partnerek segítségével számos jó gyakorlat alakult ki, amely segítette az inaktívak bevonását, a vállalatok HR szakembereinek tudásmegosztását és kompetenciáinak bővítését, a munkaerő megtartását, a helyi KKV-k információval történő ellátását, pályázati aktivitását, vagy a munkaadók érzékenyítését. Mindemellett nagyon népszerűek voltak a bértámogatási konstrukciók a létszámot bővítő vállalkozások körében.

Jövedelmi viszonyok

A KSH legalább 5 főt foglalkoztató szervezetek körében végzett, 2017-ig elérhető felmérése szerint Nógrádban láthatóan nőttek a jövedelmek az elmúlt időszakban. A havi bruttó átlagkereset a 2011. évi 169 359 Ft szintről 2017-re 227.342 Ft-ra emelkedett. Ez még mindig jelentősen, több mint 20%-kal elmarad az országos átlagtól (289 832 Ft). Az átlagbér emelkedéshez nagymértékben hozzájárult a bérminimum folyamatos korrekciója.

A nettó kereset közfoglalkoztatottak nélkül 2019-ben 200 554 Ft volt Nógrádban, ebből a fizikai foglalkozásúak átlag 166 268 forintot, a szellemi foglalkozásúak 236 303 forintot kerestek. A legmagasabb jövedelmet biztosító szektor a közigazgatás, ezt a feldolgozóipar és az oktatás követi. Meglepő módon negyedik helyen a mezőgazdaság áll. A legalacsonyabb jövedelmet az adminisztratív szolgáltatás biztosítja.

A nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők havi jövedelme 145%-kal nőtt. Míg az így számított átlagos ellátás összege 2011-ben 84 847 forint volt, 2020-ra elérte a 122 912 Ft-ot. Ez az országos havi átlag 95%-ának felel meg. 2011-ben a megyei lakónépesség 31,9%-a részesült ilyen ellátásban, 2020 elején már csak 28,6%.

Területi különbségek

A Nógrád Megyei Önkormányzat megbízásából 2020-ban nemrégiben készült el a Szolgáltatási Út Térkép című dokumentum, amely bemutatja a megyében található közszolgáltatásokat, valamint összefoglalja a felzárkózás nevesített célcsoportjaira irányuló települési beavatkozásokat, koncentrálva a területi hiányokra.

A dokumentum részletes helyzetelemzést követően vizsgálja az egyes járások településeinek alkalmazott gyakorlatát és igényeit a gyermekjólét, a területi egyenlőtlenségek, az oktatás-képzés, foglalkoztatás, egészségügy, lakhatás, diszkrimináció elleni küzdelem vonatkozásában. Térképen mutatja meg az egyes humán szolgáltatások területén feltárt fehér foltokat. A tanulmány javaslattevő részének elkészítése még folyamatban van.

A KSH Tér-Kép 2018 c. kiadványa jól megjeleníti a területi különbségeket az ország járásai között. A szélsőértékek vizsgálatánál a Szécsényi járást említi meg, ahol 2018-ban 13,1% volt az álláskeresők aránya a 15-64 éves állandó népességből.

A magas munkanélküliséggel függ össze a Szécsényi járás rendkívül alacsony személyi jövedelme. Az egy lakosra jutó SZJA alapot képező nettó jövedelem a megyei átlagtól is jelentősen elmarad.

25. ábra: Egy lakosra jutó összes nettó jövedelem

Forrás: TeIR

A Szécsényi járás esetén a gazdasági és társadalmi helyzet felmérése során feltárt mutatók indokolttá teszik, hogy mint komplex programmal fejlesztendő járás számára a megyei területfejlesztési programon belül külön területi program készüljön.

Nemzetiségek helyzete

Nemzetiség minden olyan, Magyarország területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul. A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX törvény biztosítja a nemzetiségek számára az önkormányzatok létrehozásához való jogot. Ezzel a joggal Nógrád megyében három népcsoport él: a szlovák, a roma és a német nemzetiség.

Nógrád megyében a 2011-es népszámlálás idején 20 ezren – a népesség 10%-a – sorolták magukat valamely hazai nemzetiséghez tartozónak, 34%- kal többen, mint 2001. február 1-jén.

Nógrád megyében a nemzetiséghez tartozók 77,8%-át a roma népcsoport alkotja. A romáknak hat nagy csoportja közül az oláhcigányok élnek a megyében legnagyobb számban. Az oláhcigányok túlnyomó többsége ismeri és beszéli a roma nyelvet. A megyében élő romák nagy része az aprófalvakban, falusias környezetben, többnyire szegregáltan, rossz lakáskörülmények között él, kisebb részük a városokban. A megye több településén látszólag megállíthatatlan folyamat a település „elcigányosodása”. A roma nemzetiség foglalkoztatási rátája igen alacsony, különösen a nőké az alacsony iskolázottság és a korai gyermekvállalás miatt.

A 2011-es népszámlálás idején a szlovák nemzetiség a megye népességének 1,31%-a. A 932 fős német nemzetiség a megye népességének fél százalékát sem tette ki.

A megye járásai közül a Szécsényi járás az, ahol a nemzetiségek közül a roma nemzetiség a legmagasabban reprezentált a 2011. évi népszámlálás adatai alapján (93,7%).

2.2. f) A települések intézmény-felszereltsége (a lakosság egészségügyi, szociális, oktatási, kulturális, szabadidő, sport-, kereskedelmi, szolgáltató és igazgatási intézményekkel való ellátottsága, az intézmények kihasználtsága)

Kórházi ellátás

Nógrád megye egészségügyi ellátórendszere magába foglalja a fekvőbeteg- (kórházak), a járóbeteg- (szakrendelők, gondozók) és az alapellátást, utóbbi a felnőtt háziorvosi, gyermekorvosi, fogorvosi és védőnői ellátásból áll.

A megye egyre csökkenő lakosságának egészségügyi ellátását a megye 3 fő egészségügyi intézményén, a salgótarjáni Szent Lázár Megyei Kórházon, a balassagyarmati dr. Kenessey Albert Kórház-Rendelőintézeten valamint a pásztói Margit Kórházon kívül az aktív fekvőbeteg szakellátásban további 19 (budapesti, Pest- és Heves megyei) kórház, krónikus, rehabilitációs ellátásban további 12 megyén kívüli intézmény látja el. A 3 megyei intézmény ellátási kötelezettsége, mindössze 10 szakmában terjed ki a megye teljes területére. A KSH adatai szerint 2018-ban a megyében 1479 működő kórházi ágy volt, a Nógrád Megyei Kormányhivatal nyilvántartása alapján az aktív osztályok ágykihasználtsága pedig 53,95%. A krónikus osztályok ágykihasználtsága 83,94 % volt, lényegesen nem változott az elmúlt évekhez képest.

Az új területi kötelezettség 2012. július 1-jei bevezetésével a Szent Lázár Megyei Kórház ellátási területe lecsökkent, ugyanakkor a balassagyarmati kórházé egyes szakmákban megnövekedett, sőt van olyan is, amelyben minden járásra kiterjed. A pásztói kórház már csak krónikus és rehabilitációs ellátást nyújt, illetve egynapos sebészeti beavatkozásokat végez.

A megye kórházai több lépcsős rekonstrukción estek át, így infrastrukturális ellátottságaik a mai követelményeknek megfelelnek. Salgótarjánban a Modern Városok program keretén belül a kórház területén megkezdődött az új onkológiai központ kialakítása.

Járóbeteg szakellátás

Járóbeteg-szakellátáshoz kapcsolódó rendelőintézet Salgótarjánban, Balassagyarmaton és Pásztón a kórházhoz integráltan működik. Európai uniós támogatással térségi járóbeteg-szakellátó központok jöttek létre Szécsényben és Rétságon.

A szakellátókban a megjelenési esetek száma 2018-ban meghaladja az egymilliót (1 016 551), a beavatkozások száma pedig a hatmilliót (6 005 982).

Háziorvosi és védőnői ellátás

A KSH adatai szerint Nógrád megyében a háziorvosok és házi gyermekorvosok száma évek óta egyre kevesebb. Míg 2011-ben 106 háziorvos dolgozott a megyében, számuk 2019-re 91-re csökkent. A házi gyermekorvosok száma ugyanebben az időszakban 22-ről 19-re esett vissza.

A Nógrád Megyei Kormányhivatal adatai szerint Nógrád megyében a közfinanszírozott háziorvosi szolgálatok száma 2019. július 31-ei állapot alapján 134, ebből felnőtt háziorvosi szolgálat 54, házi gyermekorvosi szolgálat 24, vegyes körzet 56. A betöltetlen szolgálatok száma 21, ebből 5 felnőtt háziorvosi, 5 házi gyermekorvosi, 11 vegyes körzet. Tartósan, tehát több mint 6 hónapja betöltetlen 20 körzet a megyében. A betöltetlen körzetek száma az előző évhez képest hárommal növekedett.

Riasztó adat, hogy a megyében a háziorvosok átlagéletkora 62,4 év, a házi gyermekorvosoké 61,3 év. A 65 év feletti háziorvosok, házi gyermekorvosok aránya 33 %.

Megyénkben 2018. évben a szervezett védőnői (területi és iskola) állások száma nem változott. Nógrád megyében a lakosság védőnői ellátásának biztosítása céljából az alapellátásban a szervezett védőnői állások száma 108. Közülük 93 (86,1%) területi védőnői, 15 (13,9%) főfoglalkozású iskola-védőnői. A 93 szervezett védőnői körzetből 66 területi védőnői körzetben (71,0%) a védőnők iskolai feladatokat is ellátnak.

A 93 területi védőnői állásból 2018. december 31-én 28 (30,1%) volt betöltetlen. A betöltött területi védőnői állások aránya jelentős mértékben elmarad az országos átlagtól, 2013. évtől országos szinten Nógrád megyében a legrosszabb ez a mutató.

Fogorvosi alapellátás

A közfinanszírozott fogorvosi körzetek száma összesen a megyében 58, ebből 35 a salgótarjáni járási népegészségügyi osztály illetékességi területén található. Közülük 13 körzetben az ellátás helyettes fogorvossal történik. A balassagyarmati járási népegészségügyi osztály területén 23 db közfinanszírozott körzet található, 4 körzetben helyettes orvossal tudják a feladatot ellátni az önkormányzatok.

Helyettes fogorvosi ellátás áll csak rendelkezésre Balassagyarmat város két körzetében Salgótarján egy körzetében, Bátonyterenye egy körzetében valamint Cered, Dorogháza, Ecseg, Jobbágyi, Karancslapujtő (1. sz. körzet), Kazár, Kálló, Lucfalva, Mátraszele, Nógrádkövesd, Nőtincs, Somoskőújfalu, Vanyarc települések lakói részére. Több esetben a lakosok ellátása nem a saját településükön, hanem csak másik településre való utazással oldható meg.

A megyében dolgozó fogorvosok átlagéletkora 53 év, 24,5%-uk 2019 év végéig betöltötte a 65. életévét.

A Terület- és Településfejlesztési Operatív Program keretében Nógrád megyében 29 orvosi és fogorvosi rendelő, illetve védőnői szolgálat újulhat meg, melyet kiegészítenek a Magyar Falu Programban elnyert eszközbeszerzési források is.

Szociális ellátás

A személyes gondoskodást nyújtó ellátások, mai fogalomhasználattal alapszolgáltatások megszervezésével, az állam az (területi-, települési) önkormányzatok illetve azoktól a megyei intézményfenntartó központokhoz átkerülő intézmények segítséget nyújtanak a szociálisan rászorulók részére saját otthonukban és lakókörnyezetükben önálló életvitelük fenntartásában, valamint egészségi és mentális állapotukból származó problémáik megoldására.

Nógrád megyében a szociális feladatok ellátásáért a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság Nógrád Megyei Kirendeltsége felel.

Ezen intézmény a szociális szakszolgáltatások körében elsősorban az időskorúak, a fogyatékos emberek, a pszichiátriai betegek, illetve szenvedélybetegek számára nyújt szolgáltatásokat. A szociális és gyermekvédelmi szolgáltató, illetve intézmény együttműködik az ellátási területen működő szociális, gyermekjóléti, egészségügyi, oktatási és munkaügyi szolgáltatókkal, intézményekkel.

A Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság Nógrád Megyei Kirendeltsége intézményei közé tartozik a Nógrád Megyei Reménysugár Egyesített Szociális Intézmény Harmónia Rehabilitációs Intézet és Ápoló Gondozó Otthon (Bercel), a Nógrád Megyei Reménysugár Egyesített Szociális Intézmény (Balassagyarmat), Nógrád Megyei Reménysugár Egyesített Szociális Intézmény Dr.Göllesz Viktor RIÁGO (Diósjenő), Nógrád Megyei Ezüstfenyő Idősek Otthona (Bátonyterenye), és az Ipolypart Ápoló Gondozó Otthon és Rehabilitációs Intézet(Ludányhalászi). A szervezeten belül a gyermekvédelmi feladatokat a Nógrád Megyei Gyermekvédelmi Központ és Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat látja el Salgótarjánban és vidéki gyermekotthonaiban.

A KSH adatai szerint Nógrád megyében 2019-ben 16 család- és gyermekjóléti szolgálat, 9 bölcsőde, 27 időseket ellátó nappali intézmény, 4 önkormányzati kezelésben lévő tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézmény, 2 fogyatékosokat ellátó nappali otthon, 22 népkonyha, 2 hajléktalan nappali intézmény (melegedő), valamint időskorúak 1 gondozóháza és 15 idősek otthona működött.

A 2011-2019 időszakban látványosan megnőtt a népkonyhák száma, illetve napi átlagos forgalma. Míg 2011-ben a KSH mindössze 2 népkonyhát tartott nyilván, 2019-re számuk 22-re nőtt. A szociális étkeztetésben részesülők száma 4148-ról 5807-re emelkedett. Látványosan csökken a házi segítség-nyújtást igénybevevők száma, 2019-ben 480 fővel kevesebben igénylik (1805), mint 2011-ben (2285). Ennél is nagyobb, mintegy 63%-os a visszaesés a jelzőrendszeres házi segítségnyújtásban részesülők számában. Megyei szinten sajnos folyamatosan igen magas a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek és nagykorúvá vált gyermekek száma (2019-ben összesen 8400 fő), ugyanakkor az idősorok azt mutatják, hogy arányuk a hátrányos kategória felé tolódik, és a halmozottan hátrányos gyermekek száma csökken (2014-2019 között 6921-ről 4814-re).

2020-tól várhatóan pozitív változást indít a szociális ellátás kapacitásaiban és szolgáltatásainak minőségében a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program. A bölcsődefejlesztésre a megyében 28 település nyert el támogatást. A szociális ellátátások infrastruktúráját 17 támogatott projekt segítségével fejlesztik a fenntartók.

A bölcsődei kapacitások fejlesztése továbbra is fontos cél. A házasságkötések és a CSOK-ot igénybevevő családok számának növekedésével a férőhely igények fokozódása várható. A nők munkába való visszatérésének segítése mellett a hátrányos helyzetű gyermekek minél korábbi életkorban történő minőségi ellátáshoz való hozzáférésében is fontos szerepe van ezeknek az intézményeknek. A koncepció készítésének időpontjában a bölcsődei férőhelyek száma 440, a 0-2 éves gyermekek száma pedig 2020. január 1-jén 5196.

Nógrád megyén belül két járásban is működik Egészségfejlesztési Iroda (EFI). Az EFI-k a lakosságközeli és térítésmentes egyéni és közösségi egészségfejlesztési szolgáltatások megvalósításával és széles partnerhálózat kialakításával az adott járás közösségének aktív és integrált részét képezik.

Oktatás

2013 januárjától az óvodák kivételével a köznevelési intézmények állami fenntartásba kerültek, a feladatokat pedig a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ a létrejött tankerületeken keresztül látja el (az önkormányzatok mint működtetők azonban továbbra is megmaradhatnak). Az óvodák esetében a fenntartói és a működtetői feladatokat is a helyi önkormányzatok látják el.

Nógrád megyében két tankerület került kialakításra: a Balassagyarmati és a Salgótarjáni TK. A tankerületek élén a tankerületi igazgatók állnak, ezek főbb feladata az illetékességi területükön működő köznevelési intézmények irányítása, pedagógiai munkájának koordinálása, kapcsolattartás az intézményvezetőkkel, pedagógusokkal és a köznevelés egyéb szereplőivel, rendszeres jelentések és adatszolgáltatások készítése, továbbá bizonyos esetekben az intézmények működési feladatainak ellátása. A megyeközponti tankerület többletfeladatokat lát el, illetékessége a megye egész területére kiterjed, de ugyanúgy tankerületi igazgató vezeti. Az általános és alapfokú művészeti iskolákon, gimnáziumokon túl a pedagógiai szakszolgálat tevékenysége is a Salgótarjáni Tankerületi Központhoz tartozik.

Az iskolai rendszerű szakképzés állami fenntartású intézményei 2015. július 1-jétől szakképzési centrumokba tömörültek. A Nógrád Megyei Szakképzési Centrum salgótarjáni székhellyel nyolc technikumot, szakképző iskolát, illetve kollégiumot működtet. A megye minden városában, illetve Nógrádsápon is van az intézménynek telephelye. A szakképzési centrum fő feladata a szakgimnáziumi, szakközépiskolai nevelés-oktatás, illetve a kollégiumi nevelés, de végez felnőttoktatási és felnőttképzési tevékenységet is. Kiemelten fontos feladatként kezeli a felzárkóztatást és a tehetséggondozást, kiemelt figyelemmel az iskolát szakképzettség nélkül elhagyók számának csökkentésére.

A salgótarjáni Kanizsai Dorottya Többcélú Szakképző Intézmény működtetését 2019-ben átvette a Semmelweis Egyetem.

2011-2019 között az óvodai és általános iskolai ellátási helyek számában stagnálás figyelhető meg. Némi átrendeződés a középiskoláknál látható a középfokú oktatásban történt szervezeti átalakítás miatt.

Az általános iskolai tanulók száma 2011-2019 között tovább csökkent, 16 084-ről 13 287-re. Örvendetes azonban, hogy korábbi csökkenést követően újra hatezer fölé emelkedett a megyében az óvodás gyermekek száma. A középiskolás tanulók sajnos minden kategóriában jelentős fogyást mutatnak.

26. ábra: Köznevelésben résztvevő gyermekek, tanulók száma 2011-2019

Forrás: KSH, saját szerkesztés

Kedvezőtlen tendencia, hogy 2011 óta jelentősen fogy a Nógrád megyei állandó lakhelyű, felsőfokú alap- és mesterképzésben résztvevő nappali képzésben tanulók száma. Míg 2011-ben 3 486 fő járt a felsőoktatásba, 2019-ben már csak 2 340 fő. Míg országos szinten a csökkenés átlagosan közel 15%-os, Nógrádban ez több mint a duplája, ráadásul jelentős részük a diplomaszerzést követően elvándorol magasabb jövedelmet kínáló térségekbe.

Kultúra

Nógrád megyében 2011-2019 között nőtt a települési könyvtár szolgáltató helyek száma 125-ről 133-ra, illetve ezzel párhuzamosan gazdagodott az ezer könyvtári egységben mért összes állomány is. Ugyanakkor az internet terjedésével a könyvolvasás országosan csökken, míg Nógrád megyében az időszak alatt mintegy 35%-kal kevesebb könyvtári egységet kölcsönöztek. A beiratkozott olvasók száma hasonló mértékben fogyott az időszak alatt.

A színházlátogatások száma nagyon kedvező irányt vett Nógrádban, köszönhetően elsősorban a Zenthe Ferenc Színház sikeres tevékenységének. A KSH adatai alapján 2011-2019 között 16 ezerről 50 ezerre nőtt a színházlátogatások száma. A mozilátogatásokra vonatkozóan értelmezhető adat a 2015-2019 időszak vonatkozásában áll rendelkezésre, ami alatt 63 ezerről 102 ezerre nőtt a látogatások száma.

Nógrád megyében 2019-ben tíz muzeális intézmény működött. A muzeális intézményekben rendezett kiállítások száma az utóbbi három évben csökkenést mutat, 2019-ben 82 kiállítást rendeztek. A látogatószám hasonlóan alakult, a 2013 évi 86 ezres csúcsértékről 2019-re 73 ezerre csökkent.

Szabadidő, sport

Az elmúlt időszakban bővült Nógrád megye sport- és szabadidős létesítményeinek kínálata. Kormányzati támogatással tanuszoda létesült Balassagyarmaton, és folyamatban van továbbiak

építése Szécsényben és Rétságon. A pásztói strandfejlesztéssel a megyei egyetlen termálfürdője jöhet létre. Így minden járásban megteremtődnek az úszósport feltételei.

Salgótarjánban elkészült az Öblös sporttelep, új termet kapott a helyi bokszegyesület. A Modern Városok Program keretében elkészültek a Tóstrandon helyet kapó sportkomplexum tervei. Balassagyarmaton megújult a műfüves pálya, és rekortán atlétikai pálya is épült. A nőtincsi tavon megteremtették a versenyszerű kajaksport feltételeit, létrejött a helyi szakosztály.

Számos település nyert el támogatást műfüves pálya, illetve fitneszpark létesítésére.

A szabadidős létesítmények körében elsősorban a városi zöldfelületek megújítását említhetjük meg, melyet a TOP kiemelten támogat. A megyéből továbbra is hiányzik a szabadtéri fesztiválok, koncertek szervezésére alkalmas infrastruktúra, illetve a fiatalokat vonzó rendezvényterek kínálata is szegényes.

Igazgatási intézmények

A Nógrád Megyei Kormányhivatal 2011. január 1-jén jött létre, 14 szakigazgatási szerv integrációjával, mellyel a rendkívül széttagolt területi államigazgatási szervezetrendszer egységes struktúrába szerveződött. A Kormányhivatal 12 főosztálya és 6 járási hivatala lefedi a megye területét. A kistelepülésekre rendszeresen eljut a Mobilizált Kormányablak Ügyfélszolgálat („kormányablakbusz”) ügyfélfogadása.

A NAV Nógrád Megyei Adó- és Vámigazgatósága minden járásszékhelyen működtet ügyfélszolgálatot. Ezek közül három a Kormányablakokkal egy helyen található.

2.2. g) A települések jellemző lakásviszonyai

A lakáspiac, különösen az új lakások építése, érzékeny mutatója a gazdaságban tapasztalható változásoknak. A kedvezőbb gazdasági helyzetben lévő vagy fejlődő területek általában vonzóbbak a lakásberuházások számára is, hiszen a magasabb jövedelmek és a munkalehetőségek nagyobb kínálata következtében ezek a belföldi vándorlás célterületei, aminek hatására a lakásépítési kedv más területekhez képest általában élénkebb. A lakásépítések folyamata gyakran tükrözi a társadalmi-gazdasági életben bekövetkezett változásokat.

Nógrád megyében a lakásállomány 2015 óta nagyon enyhén emelkedik. 2020-ban 89 367 lakást tartott nyilván a KSH, amely 0,15%-kal haladja meg a 2015 évit. A megyében jelenleg 100 lakásra 210 lakos jut, amely alacsonyabb az országos átlagnál (218).

A kiadott építési engedélyek száma folyamatosan messze elmarad az ország többi megyéjétől. Míg megyei szinten 2013-ban mindössze 27 építési engedélyt adtak ki, ez a szám 2019-re 87-re nőtt. Az engedélyeket összesen 91 lakóépület létesítéséhez kérték. 2019-ben a lakások közül mindössze 16-ot épített vállalkozás, ami azt tükrözi, hogy a megye az üzleti ingatlanbefektetések számára nem vonzó. Meglepő, hogy az épített lakások átlagos alapterülete tekintetében Nógrád a harmadik helyen áll 128 m^2 alapterülettel. Ez jól tükrözi azt a tényt, hogy a megyében még mindig alacsonyak az ingatlanárak. Az adatok értékelésekor fontos megjegyeznünk, hogy Nógrád megyében a lélekszám jelentős csökkenése miatt nagyon sok az üres lakóingatlan, amelyek a fennálló keresletet ki tudják elégíteni.

2.2. h) Településhálózati adottságok

2.2. ha) Településhierarchia

Megyeszékhely:	Salgótarján Megyei Jogú Város
Középváros, járási székhely:	Balassagyarmat

Kisváros, járási székhely:

- Pásztó
- Szécsény
- Bátonyterenye
- Rétság

A megye többi települése községi jogállású.

27. ábra: Nógrád megye járásai

Forrás: saját szerkesztés

2.2. hb) A településhálózat területen belüli és kívüli kapcsolatai (nemzetközi és nemzeti hálózatok, vonzáskörzetek, agglomerációk)

A megye településrendszere integráns részét képezi a Neogradiensis Eurorégió határon átnyúló térségének, amelynek városhálózatát és gravitációs központjait a 28. ábra mutatja be.

28. ábra: A településrendszer gravitációs központjai és fejlődési perspektívái v.s. jelenlegi település struktúra

Forrás: Urbanisztikai tanulmányterv Losonc és Salgótarján térségének fejlesztésére

Nógrád megye egész területe integráns része a szlovák-magyar határon átnyúló Neogradiensis Eurorégiónak. Tágabb transznacionális összefüggésrendszerben Nógrád megye az említett határon átnyúló térség magyarországi részeként

- a Baltikum országait Varsón és Katowicén keresztül a Mediterránum, az Égei- és az Adriai-tenger kikötőivel összekötő, országokon átnyúló ősi kereskedelmi úton helyezkedik el, amelynek mai európai jelentőségű észak-déli közlekedési folyosókban történő leképeződése a megye területét észak-déli irányban átszelő 2-es és a 21-es számú főút,
- integrálódik az Európa középső (az EU keleti) része településrendszerének és közlekedési hálózatának legfontosabb észak-déli irányú fejlődési tengelyén kialakult, országokon átnyúló városhálózatba,
- nyugati fele a Közép-Magyarországi Metropolisz Térség integráns részét képezi, és így a nyugat–kelet és észak–dél irányú európai fejlődési és közlekedési tengelyek csomópontjában fekvő Budapestet, mint potenciális HUB-ot Szlovákia középső és keleti részével, valamint Magyarország Északmagyarországi régiójával kapcsolja össze.

29. ábra: A népesség térbeli eloszlása, az urbanizált nagyobb népességű területek kirajzolódása Magyarország és Szlovákia térszerkezetében

Forrás: Urbanisztikai tanulmányterv Losonc és Salgótarján térségének fejlesztésére

Az ábra a népesség térbeli koncentrációját mutatja a különböző népsűrűségű területek térbeli eloszlásának bemutatásával, és ezzel jól kirajzolja azt a kelet-nógrádi urbanizált területet, amely a Budapest körüli erősen városiasodott zóna urbanizált öblözete, és észak felé a magyar-szlovák országhatáron átnyúlva Fülek – Losonc – Zólyom – Besztercebánya urbanizált területeihez kapcsolódik.

Nógrád megyén belül a közigazgatási és közszolgálati funkciók, egészségügyi, kereskedelmi, közoktatási, rendvédelmi, építésügyi, kulturális, szociális, munkaügyi intézmények valamint a kereskedelem és a piaci szolgáltatások jelenlétét tekintve térségi jelentőségű funkcionális központként Salgótarján és Balassagyarmat értelmezhető. A városok térségeit tekintve sem Salgótarján, sem Balassagyarmat esetén nem beszélhetünk agglomerációról, sőt még agglomerálódó térségről sem. A Magyarország településhálózatát bemutató „Agglomerációk, településegyüttesek" (2014) kiadvány szerint Salgótarján esetében nagyvárosi településegyüttes található a megyeszékhely környezetében, amely tíz településből áll. Balassagyarmat esetén még nagyvárosi településegyüttesről sem beszélhetünk, ráadásul a város térségének fele a szlovák határon túl található.

A budapesti agglomeráció északi szektorának terjeszkedése már érezhető hatással van a legközelebbi, Rétsági és Pásztói járásokra, ahol erősödik a bevándorlás, és nő az igény a lakóingatlanokra. Ehhez jelentős mértékben hozzájárultak az útfejlesztések.

2.2. hc) Települések közötti feladatmegosztások, együttműködések, mindezek szervezeti és intézményi rendszerei, figyelemmel az egyes kötelező közszolgáltatások biztosításának módjára, hozzáférhetőségére, fenntartási lehetőségeire, valamint demográfiai viszonyokra

Nógrád megye középtávon történő visszatekintésében az egykori vármegyei szerepkört ellátó Balassagyarmat és – az előző század iparosításának révén kiemelkedett – jelenlegi megyei jogú város Salgótarján dominanciájával rendelkezett. Ez a két pólus területi pozícióiból kifolyólag, vonzáskörzeteit, kapcsolatait tekintve nem tudta jótékonyan mozgatni, megfelelő fejlődési ütemre „kényszeríteni" a megye egészét.

A járásközpontok elérhetősége a megye hat járásából kettőben (Balassagyarmati és Pásztói) a központ excentrikus elhelyezkedése miatt a járás egyes településeiből csak 35 percen túli, a Salgótarjáni járás

szélső településeinek (Ipolytarnóc, Litke, Zabar) kedvezőtlen elérését pedig a járás nagy területi kiterjedése okozza. A Szécsényi, a Rétsági és a Balassagyarmati járások közút hálózata sugaras elrendezésű.

A Salgótarjáni járás 4 fő útra fűzi fel a településeit, amelyek között a Ságújfalu–Karancsalja és a Salgótarján– Mátraszele mellékút jelent kapcsolatot. A megyeszékhelytől északnyugatra tartó mellékút (2206. j., majd a 2205. j.) a Dobroda patak mentén haladva az országhatárig a járás 7 települését kapcsolja össze. A Kis-Zagyva völgy települései az 21. sz. főúton keresztül kapcsolódnak.

30. ábra: A járási központok elérése

Forrás: VÁTI

A Balassagyarmati járás települései a járásközpontból induló 4 fő ágra fűződnek fel: a 22. sz. főút keleti és nyugati szakaszára, valamint a Balassagyarmat–Aszód (2108. j.), és az Ipolyszög– Drégelypalánk (2201. és 22101. j.) mellékútra. A négy ág között összeköttetést csak Szügy– Nógrádmarcal–Csitár–Őrhalom és a Dejtár–Patak–Érsekvadkert viszonylat jelent, így a járás települései nagy részben Balassagyarmaton keresztül, illetve a járásból kilépve kapcsolódnak egymáshoz.

A Bátonyterenyei járás keleti felén a 23. sz. főútra kapcsolódó mellékutakon érhető el a járás központja. Szinte minden falu önálló úttal kapcsolódik a főútra, az utak között nincsen kapcsolat.

Pásztó a megye legexcentrikusabban elhelyezkedő járási központja. A járás keleti falvai a sajátos – a Cserhát oldalából induló, a patak völgyeket követő – északnyugat-délkelet irányú mellékúthálózat miatt csak jelentős kerülővel érik el Pásztót.

A Rétsági járás viszonylag szabályos rácsos közúti szerkezettel rendelkezik, csak a Legénd–Romhány kapcsolat hiánya szembeötlő.

A Szécsényi járás közúti szerkezete közel szabályosan centrikus, a települések hat ágon találhatók, minden ágon 1-2 településsel. A sugarak közötti kapcsolat hiányos, gyűrűirányú elem csak Ludányhalászi és Endrefalva között található.

A Nógrád megyében jelenleg hivatalos járási rendszer hat egységével szemben ténylegesen csak öt funkcionális vonzáskörzet állapítható meg. A Bátonyterenyei járás településeit az ingázás

egyértelműen a megyeszékhelyhez köti, így ezek a salgótarjáni funkcionális városi térségbe kerültek, a megye többi funkcionális városi térségének egysége a járásokkal nagyjából azonos.

Azonban fontos kiemelni, hogy a Rétsági járás déli településeiből a járási központ helyett Vácra, a Szécsényi járás keleti településeiből Salgótarjánba, a Pásztói, Balassagyarmati járások déli településeiből pedig jellemzően Budapestre ingáznak, az érintett települések jellemző kapcsolatai sem a járási központokhoz kötődnek.

A közigazgatási és közszolgálati funkciók, egészségügyi, kereskedelmi, közoktatási, rendvédelmi, építésügyi, kulturális, szociális, munkaügyi intézmények valamint a kereskedelem és a piaci szolgáltatások jelenlétét tekintve térségi jelentőségű funkcionális központként Salgótarján és Balassagyarmat értelmezhető. A közigazgatási és közszolgálati funkciók tekintetében – jóval kisebb súllyal – funkcionális központként kezelhető még Szécsény, Pásztó és Bátonyterenye. Rétság valószínűleg Vác közelsége miatt csak részben rendelkezik ezen adottsággal.

A funkcionális városi térségektől eltérő területi mintázattal, térségeken átnyúló feladatmegosztások, illetve együttműködések jellemzően a természetvédelem, vízgazdálkodás területén, valamint a hulladékgazdálkodást annak kezelését illetően alakultak ki.

2.2. i) A térszerkezeti elemek azonosítása, a térszerkezet időbeli alakulása, a térségi területfelhasználás változásai, tendenciák értékelése

Nógrád megye két elsőfokú fejlődési tengelyét a 2. és 21. számú főutak jelölik ki.

31. ábra: Nógrád megye térszerkezeti elemek, a területfelhasználás és átalakulási folyamatok tükrében

Forrás: Urbanisztikai tanulmányterv Losonc és Salgótarján térségének fejlesztésére

A 21. sz. főút mentén található a megye urbanizált térsége, melybe a megyeszékhely, Salgótarján, és Bátonyterenye, illetve várostérségeik tartoznak bele. Ide koncentrálódik a megye lakosságának legnagyobb aránya, a hagyományos ipar, illetve a szolgáltatások jelentős része. Pásztónak és

térségének összekötő szerepe van Hatvan, illetve az M3 autópálya irányába. Északi kapcsolatainál fogva a térség a szlovákiai Losonc, Zólyom és Besztercebánya irányába jelentős fejlődési potenciállal bíró gazdasági tengelyt képez, amely része a Baltikumot a Mediterrániummal összekötő európai közlekedési folyosónak. A közvetlen határmenti térség további munkaerő tartalékokat jelent a Kelet-Nógrádban megvalósuló fejlesztésekhez.

A 2. sz. főút mentén Rétság, illetve hozzá szorosan kapcsolódva a 22. sz. főút mentén Balassagyarmat új üzemeivel inkább a high-tech ipar kisvárosi központjai. Az alacsonyabb fokú urbanizáltság ellenére az ipar súlya – gazdasági teljesítménye alapján – a megyének már erre a térségére helyeződött át. A 2 számú főút szintén fontos kapcsolatot jelent az északi szomszéd régióba, de potenciálja az alacsonyabb szintű urbanizáltság miatt a keleti gazdasági tengelyénél kisebb.

Másodlagos fejlődési tengelyeket jelölnek ki a 22. és 23. sz. főutak. A kettő együtt keresztbe szel egy olyan térséget Szécsénytől Ózdig, amely mentén kijelölt szabad vállalkozási zónák találhatók. Balassagyarmatnak kiváló kapcsolatrendszere a szlovák Nagykürtös városával alakult ki, amelyen keresztül a Losonc-Besztercebánya tengelyre is nyitni tud. Az északi irányú közlekedést jelentősen megkönnyítették az elkészült Ipoly hidak Szécsényben és Ráróspusztán, amely helyzeten az egykori 2-es út vonalát is követő nyomvonal helyreállítása a Hugyag - Szécsénykovácsi híd újjáépítésével tovább javít.

A fejlődési tengelyek által körülhatárolt patkó fogja közre Nógrád „zöld szívét”, amely a vidékfejlesztés és turizmus övezete. Ez a térség a tájfenntartást és önfenntartást biztosítani képes mezőgazdasági magja Nógrádnak, amelynek a falu-város új egyensúlyának megteremtésében is szerepet szánunk.

A vidékies térség keleti és nyugati szélén található a Mátra és a Börzsöny hegység, amelyek szerves táji és ökológiai kapcsolódást biztosítanak Heves és Pest megyékhez. A kettőt összekötő varázslatos vidék ökoturisztikai fejlesztések potenciális területe.

32. ábra: Nógrád megye térszerkezete a határon átnyúló területfejlesztési perspektívák tükrében

Forrás: Urbanisztikai tanulmányterv Losonc és Salgótarján térségének fejlesztésére

A határon átnyúló európai fejlődés perspektívájában Kelet-Nógrád urbanizált térsége és iparmedencéje Salgótarján, Bátonyterenye, Pásztó városokkal és funkcionális várostérségeikkel egy határon átnyúló urbanizált ipari-gazdasági térséget rajzol ki a szlovákiai Fülekkel és Losonccal valamint funkcionális várostérségeikkel.

A 2-es, 22-es és 21-es főközlekedési útvonalakra felfűződő megyei városhálózat által körbevett belsőnógrádi térségben "dobog a megye szíve", itt található kulturális és építészeti örökségének vonzó tájainak egyik jelentős része. A településrendszeren belül ez a gyorsan fogyó népességű, alapfokon ellátatlan, kedvezőtlen helyzetű kis és aprófalvak vidéke, melynek helyzete lassan javul.

2.2. j) A térségi területfelhasználás vizsgálata

Nógrád megye egyes térségei területfelhasználásának feltételeit, a műszaki infrastruktúra-hálózatok és egyedi építmények összehangolt térbeli rendjét, tekintettel a fenntartható fejlődésre, valamint a területi, táji, természeti, ökológiai és kulturális adottságok, értékek megőrzésére, illetve az erőforrások védelmére Nógrád megye felülvizsgált területrendezési terve határozza meg.

Nógrád Megye Területrendezési Tervében alkalmazott megyei területfelhasználási kategóriák:

a) területi korlát nélkül ábrázolt térségek:

aa) erdőgazdálkodási térség,

ab) mezőgazdasági térség,

ac) vízgazdálkodási térség,

ad) települési térség,

b) legalább 5 ha nagyságú sajátos területfelhasználású térség.

Nógrád megye összes területe 254 ezer hektár, melyen belül az egyes térségi területfelhasználási kategóriák nagyságrendje a következő:

33. ábra: Térségi területfelhasználási kategóriák területe, Nógrád megye (terület %)

Forrás: Nógrád megye területrendezési terve, saját szerkesztés

Különösen magas az erdősültség (Mátra és Börzsöny hegység), de a Cserhátvidék keleti részén és a Karancs-Medves vidékén is jelentős összefüggő erdőterületek találhatók.

Az erdőgazdálkodási térség a legnagyobb kiterjedésű területfelhasználási kategória. Területi aránya (45,69%). Közel hasonló arányú a mezőgazdasági területek részesedése (44,87%). Nagyvárosok hiányában a települési térség 10% alatt maradt.

2.2. k) A táj terhelésének és terhelhetőségének meghatározása

Az értékelés a Budapesti Corvinus Egyetem Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszékén a tájterhelhetőség vizsgálata a területrendezési tervekben kidolgozott módszertanára alapozódik.

A vizsgálat eredményeként legkevésbé terhelhető tájak Nógrád megyében a Börzsönyben, a Mátrában és az Ipoly mentén találhatók. Kevésbé érzékeny, de mindenféleképpen fokozott figyelmet kívánnak tájterhelhetőség szemszögéből a Belső-Cserhát aprófalvas területeinek környezete.

34. ábra: Nógrád megye tájterhelése és tájterhelhetősége

Forrás: Nógrád megye területrendezési tervének módosítása (2011)

A nógrádi tájra általában az ember és természet harmonikus kapcsolata a jellemző. A tájelemek közül meghatározóak a természetes keletkezésűek, tehát a földtani, biológiai eredetű, a megye gazdag természeti erőforrásait jelentő tájelemek. Az ember által létrehozott tájelemek többnyire nem hivalkodóan, természetes környezetükhöz alkalmazkodóan, sok esetben magas szintű esztétikai élményt eredményezve részei a tájnak (Belső-cserháti települések, kastélyok, várak).

A megye területét nagyrészt egyenletesen lefedő, nemzetközi, országos és helyi jelentőségű, táji és természeti értékekkel bíró területek jellemzik (Nemzeti park, tájvédelmi körzet, országos jelentőségű védett terület, Natura2000 terület, geopark, natúrpark, Világörökség, Európa Diplomás terület, helyi védett területek). Egyes tájelemek nemzetközi összehasonlításban is figyelemre méltóak (észak-nógrádi bazaltvidék, palóc települések, geológiai ritkaságok stb.).

Arányait tekintve ez a legerdősültebb megye. Egyes területein a tájkép meghatározó eleme az állandó erdőborítás. A megye déli részei és a Nógrádi-medence (Szécsény környéke) inkább intenzív mezőgazdasági művelés alá vont területek, míg a többi részén főként extenzív mezőgazdálkodás folyik. A tájkép meghatározó tájelemei itt a természetes, gazdálkodásba nem bevont gyepek és az extenzív legelők.

A tájterhelés szempontjából vizsgálva a tájesztétikai élményt a nagyobb városok iparterületei és főként Salgótarján lepusztult peremterületei, a vonalas infrastruktúra, de az új ipari parkok „dobozai” is jelentősek. Különös figyelmet kell fordítani a naperőművekre, amelyek jelentős mértékben képesek a tájképi adottságokat befolyásolni.

A védett területek, természeti értékek mellett meg kell említeni a táj rekreációs szerepét, amely sok esetben (Mátra, Börzsöny, Cserhát, Medves) szintén a tájterhelés hiányából és a tájképi értékekből fakad.

A nógrádi táj terhelhetősége csekély, hiszen a legfontosabb értékei a természetes erőforrások.

Javaslatok:

Intézményterület: Települések belterületein jöhet létre.

Ipargazdasági táj, ipar- és raktárterület: Elsősorban a nagyobb települések területein, barnamezős beruházásként jöjjenek létre, vagy biológiailag értéktelen területeken a meglévő vonalas infrastruktúra mellett, úgy, hogy az értékes táji elemeket ne nyomják el, ne változtatassák meg jelentősen a tájkép összhatását, jellegét.

Erdőgazdálkodási táj: A tájvédelem szempontjából fontos a kíméletes erdőgazdálkodás a követelmény, tehát a tájterhelés szempontjából érzékenyebb területeken lehetőleg olyan termelési módszereket kell alkalmazni, amely lehetővé teszi a folyamatos erdőkép fenntartását.

Mezőgazdasági táj: A mezőgazdasági üzemek, kiszolgáló létesítmények korszerű, tájba illő felújítása a cél, a tájképnek legyenek meghatározó elemei a sövények, fás ligetek, facsoportok, magányos fák, utakat szegélyező fák.

Települések: Tájba illő épületek építése, a meglévő manzárdtetős stb. épületek tájba illő felújításának ösztönzése a cél. A tájkép szempontjából jelentős, illetve a hagyományos településszerkezetet őrző stb. települések esetében az elektromos hálózat földkábellel történő kiváltása a cél.

Kertgazdasági táj: A Cserhát egy részét a gyümölcs-,szőlő-, gyógynövény kultúrák határozták meg. A településeken és azok környékén ennek továbbra sem látható akadálya. Egyes esetekben ennek a gazdálkodási formának a visszaállítása kívánatos is lenne: Hollókő.

Gyepgazdálkodás: Fontos a legelő állatállomány az extenzív gyepeken, a tájba illeszkedő, kulturált, rendezett állattartó telepek, létesítmények kialakítása, fenntartása.

Általános elvek: védett területen meg kell akadályozni a tájterhelést, törekedni kell a meglévő vonalas létesítmények felülvizsgálatára, megszüntetésére (ha ez lehetséges és indokolt, pl. földkábel, nem nyilvántartott dűlőutak megszüntetése stb.). Törekedni kell a kilátásvédelemre, tehát ne épüljön objektum, vonalas infrastruktúra olyan helyen, ahol a kimagasló táji értékek esetében a kilátást, rálátást zavarja. A természetvédelmi területeken figyelembe kell venni a védelemhez kapcsolódó előírásokat. A fenntarthatóság elve érvényesüljön ökológiai és társadalmi szempontból egyaránt.

Tájterhelést jelenthet a turizmus is, ezért a nógrádi tájon egyértelműen az ún. szoft turizmus, vagy fenntartható turizmus érvényesüljön, amely kimondja: A fenntartható turisztikai fejlesztés egyrészt kielégíti a jelenlegi turisták és a fogadó területek szükségleteit, másrészt védelmezi és növeli a jövő lehetőségeit. Nagyon fontos, hogy megőrizzük az alapvető ökológiai folyamatokat, a biológiai változatosságot és a tájképi elemeket. A jelentősebb turisztikai fejlesztéseknek lehetőleg belterületen kell megvalósulniuk.

3. A TÉRSÉGET ÉRINTŐ TERVEZÉSI-FEJLESZTÉSI KÖRNYEZET ÁTTEKINTÉSE

3.1. A TÉRSÉGET ÉRINTŐ ÁGAZATI KONCEPCIÓK, TERÜLETFEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEK ÉS HATÁLYOS TERÜLETI TERVEK ÁTTEKINTÉSE

3.1. a) Az OFTK térséget érintő vonatkozásai

Az Országgyűlés 1/2014.(I.3.) határozatával elfogadta a Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepciót. Az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció (OFTK) az ország társadalmi, gazdasági, valamint ágazati és területi fejlesztési szükségleteiből kiindulva egy hosszú távú jövőképet, valamint fejlesztéspolitikai célokat és elveket határoz meg.

Az OFTK felülvizsgálata, a módosítási javaslatok áttekintése, egyeztetése 2019-ben megkezdődött, elfogadására várhatóan 2020 végéig kerül sor. A koncepció készítésének időpontjában felülvizsgált munkaanyag nem elérhető, nincs közzétéve.

3.1. b) A térséget érintő kiemelt térség területfejlesztési tervei

Nógrád megye nem érintett jogszabályban nevesített kiemelt térségi fejlesztésben. Említést érdemel azonban az Északkelet-magyarországi Gazdaságfejlesztési Zóna, melyhez Nógrád megye 2020. szeptembere óta tartozik.

Magyarország Kormánya 1073/2020. (III. 5.) Korm. határozatában döntött a „Creative Region" – Határtalan fejlődés Északkelet-Magyarország – gazdasági együttműködésben érintett, a fejlesztéshez csatlakozó határon túli területek bevonásával megvalósuló – nemzeti, gazdasági és kulturális övezetének fejlesztési tervéről. A „Creative Region - Határtalan fejlődés" komplex fejlesztési koncepció a régiók hagyományos közigazgatási értelmezésén túlmutató megközelítést alkalmaz. A komplex program megvalósításának célja, hogy a gazdaságilag és kulturálisan is integráns területet képező történelmi régiók – a fejlesztéshez csatlakozó határon túli területek bevonásával – újra sikeres és nemzetközi szinten versenyképes gazdasági zónává forrjon össze. A Zóna létrehozása túlmutat a hagyományos területfejlesztési rendszereken azzal, hogy nem függ a regionális, illetve megyei, járási szintű határoktól. A koncepció készítésének időpontjában az Északkelet-magyarországi Gazdaságfejlesztési Zóna fejlesztési stratégiája jóváhagyásra vár.

Nógrád megye a régió „nyugati kapuja", illetve határmenti elhelyezkedésénél fogva biztosítja a felvidéki területek bekötését. A regionális szintű ipari és K+F+I, illetve agrárközpontok környezetében a megye elsősorban réspiacok betöltését célozza, mint a prémium élelmiszerek, kézműves termékek gyártása, vagy az ezüstgazdaság. A turizmusban a gazdasági dinamika ellensúlyozásaként a rekreáció és a slow life élményét kínálja a zóna munkavállalói számára.

3.1. c) Az Országgyűlés és a Kormány által jóváhagyott és az egyéb ágazati fejlesztési stratégiáknak az adott térségre érvényes vonatkozásai

Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégia (2021-)

Az Európai Unió agrárpolitikájának jelentős módosítása miatt a 2012-2020 időszakra vonatkozó dokumentum felülvizsgálat/megújítás alatt áll, munkaverziója nyilvánosan nem elérhető.

Nemzeti Turizmusfejlesztési stratégia 2030

Készítette: Magyar Turisztikai Ügynökség, 2017

A dokumentum tartalmazza a nevesített kiemelt turisztikai fejlesztési térségeket, illetve az azokon kívüli tematikus turisztikai hálózatokat. Hollókő a Világörökségi helyszínek tematikus út része.

II. Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia 2018-2030, kitekintéssel 2050-re

Készítette: Magyarország Kormánya, 2018

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

IV. Nemzeti Környezetvédelmi Program 2015-2020 (lezárult, V. még nem elérhető)

Készítette: Földművelésügyi Minisztérium, 2015

Általános érvényű dokumentum, nem szerepel benne megyespecifikus intézkedés. Általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia II. - 2011-2020

Készítette: Emberi Erőforrások Minisztériuma, felülvizsgálva 2014-ben

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során. A társadalmi problémák megoldása tekintetében kiemelten fontos alapdokumentum, szakmapolitikai elvei – felzárkózás, integráció, komplexitás és koncentráció, innováció és fenntarthatóság, fokozatosság – nem hagyhatók figyelmen kívül a társadalmi problémák megoldási lehetőségeinek keresésekor.

Program a Versenyképesebb Magyarországért

Készítette: Magyarország Kormánya, 2019

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Nemzeti ifjúság Stratégia 2009-2024

Készítette: Magyarország Kormánya, 2009

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Idősügyi Nemzeti Stratégia (2034-ig)

Készítette: Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Készült: 2009

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Nemzeti Energiastratégia 2030, kitekintéssel 2040-ig

Készítette: Innovációs és Technológiai Minisztérium

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Nemzeti Erdőstratégia 2016-2030

Készítette: Földművelésügyi Minisztérium, 2016

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

3.1. d) A hazai, az adott térséggel szomszédos, azonos térségi szintű térségek és/vagy külföldi közigazgatási egységek területfejlesztési koncepcióinak és programjainak térségre vonatkozó üzenetei

Borsod-Abaúj-Zemplén megye esetében a közös megyehatár mindössze 6 km hosszúságú, ahol a következő elem összehangolását kell biztosítani:

- Északkeleti határmente kerékpárút 2.A szakaszán Domaháza (Borsod-Abaúj-Zemplén) és Zabar (Nógrád) között, mint az országos kerékpárút-törzshálózat eleme.

A közlekedési fejlesztések vonatkozásában meg kell említeni a 25. sz. főút Bátonyterenye-Ózd közötti fejlesztését, amely Heves megye területét is érinti.

Heves megye esetében a közös megyehatár 115 km hosszúságú, ahol a következő elemek összehangolását kell biztosítani:

- Rétság térsége (2. sz. főút) – Jobbágyi – Szurdokpüspöki térsége – Gyöngyös (24. sz. főút) új főúton Gyöngyöspata (Heves) és Szurdokpüspöki (Nógrád) között,
- Mátraterenye térsége (23. sz. főút) – Recsk térsége (24. sz. főút) új főút Mátraballa (Heves) és Mátraterenye (Nógrád) között,
- 21. Palócok földje kerékpárút: Szécsény – Hollókő – Pásztó – Jobbágyi – Zagyvaszántó szakaszán Zagyvaszántó (Heves) és Jobbágyi (Nógrád) között, mint az országos kerékpárút-törzshálózat eleme.

35. ábra: Borsod-Abaúj-Zemplén megye térségi szerkezeti terve 2009 (részlet)

Forrás: Város-Teampannon Kft

36. ábra: Borsod-Abaúj-Zemplén megye térségi szerkezeti terve 2009 (részlet)

Forrás: Régió Kft.

Több megyével közös folyónk a Zagyva, Nógrád megyéből azonban közvetlen Heves megyébe folyik át. A folyó kezelése közös vízügyi igazgatóság alá tartozik (Közép-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság). A Zagyva-menti árvízvédelmi vagy más hálózatos fejlesztések során együttműködést szükséges kialakítani az érintett megyék között.

Heves megye tekintetében a vonalas infrastruktúrákon túl a gazdasági-társadalmi vonatkozású összefüggéseket is fontos megemlíteni. Hatvan és Gyöngyös térségének munkaerőpiaca komoly vonzerőt gyakorol Nógrád megye keleti részének lakosságára, a Bosch és az Apollo Tyres gyáraiba jelentős az ingázás. Az itt megvalósuló új nagyberuházások számítanak a Nógrád megyében mozgósítható szabad munkaerőre.

Több olyan fejlesztéspolitikai irány is létezik, amely mindhárom észak-magyarországi megye helyzetét befolyásolja. Elsőként érdemes megemlíteni a szabad vállalkozási zónák kijelölését, melynek településeit a 27/2013. (II. 12.) Korm. rendelet határozza meg. Eszerint összefüggő szabad vállalkozási zóna térséget alkot a hasonló helyzetben lévő Pásztói, Bátonyterenyei, Szécsényi és Salgótarjáni járás (Nógrád megye), Pétervásárai és Bélapátfalvai járás (Heves megye), valamint Ózdi járás (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). A térség számára fontos, hogy a zónában biztosított kedvezmények valódi vonzerővel bírjanak, segítve a befektetés-ösztönzést és a helyi vállalkozások megerősítését. Továbbá az érintett térségek egymásra nem versenytársként tekintsenek, hanem egymás pozícióját erősítsék erőforrásaik egyesítésével.

37. ábra: Észak-magyarországi szabad vállalkozási zóna övezet

Forrás: Térport

A turizmus területén Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyékkel közös fejlesztési területet képez a Mátra-Bükk turisztikai térség, melyhez Nógrád megye települések is tartoznak. A helyi turisztikai fejlesztési tervek elkészítésébe, a turizmus üzemeltetésébe mindhárom megyének be kell kapcsolódnia.

Nógrád megye nyugati része, különösen a Rétsági járás esetén nagyon erősen érvényesül Pest megye hatása. Rétság és térsége számára az ingázás kétirányú: egyrészt jelentős a munkaerő mozgása Vác, Göd, Dunakeszi és Budapest irányába, másrészt a helyi ipari park cégeibe is naponta járnak dolgozni, igaz főleg a menedzsment körében és kisebb volumenben. Mivel Rétság városa szűkösen kínál vásárlási, szórakozási lehetőségeket, Vác pótolja ezeket a városi funkciókat. Hasonló a helyzet az oktatás, szakképzés területén is.

Pest megyével közös ügyünk az M2 gyorforgalmi út építésének mielőbbi befejezése. A kerékpárút fejlesztések területén Pest megyével is közösen vagyunk érintettek az Északkeleti határmente kerékpárút megvalósulásában, de tervezettek térségi kerékpárutak is Szokolya, Kemence és Acsa kiindulási pontokkal.

A turisztikai fejlesztések feladatait Pest megyével közös keretek közé tereli az MTÜ által kijelölt Dunakanyar kiemelt turisztikai fejlesztési térség.

3.1. e) A területrendezési tervek térséget érintő vonatkozásai

A Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX. törvénnyel történt meg az Országos Területrendezési Terv (OTrT) módosítása, amely 2019. március 15-től hatályos. Az országos területrendezési terv kiemelkedő jelentőséggel bír az építésügyi ágazati szabályozásban, a tervrend csúcsán helyezkedik el, és meghatározza azokat a kereteket, területi övezeti lehatárolásokat, amelyek keretei közt minden további terv – megyei területrendezési és helyi településrendezési terv – szabályozhat, illetve, ha erre a törvény lehetőséget teremt, azt a kört, amelyben a rendelkezéseitől eltérhet.

Az önkormányzatok legfontosabb feladata, hogy 2021. december 31-ig kell az új OTrT-vel összhangba hozniuk a településrendezési eszközeiket. Ezen túl is vannak fontos különbségek a korábbi előírásokhoz képest, melyek az önkormányzatok – és így az építési beruházást tervező befektetők, kivitelezők – mozgásterét módosítják.

A megyei önkormányzatok számára közvetlen – és így alacsonyabb szinten a települési önkormányzatok számára közvetett – lehetőség az egyedileg meghatározott megyei övezetek kialakítása. Az ilyen egyedi övezetek lehetőséget nyújtanak arra, hogy a településrendezési eszközökben a területfelhasználási egységek kijelölésére, illetve az OTÉK-ban meghatározott kereskedelmi, szolgáltató gazdasági területek beépítésekor irányadó határértékeknél kedvezőbb feltételeket állapítson meg a megyei önkormányzat. A megengedőbb szabályok az építési telek megengedett legnagyobb beépítettségére és a legkisebb zöldfelület kialakítására vonatkozhatnak, vagyis a beépítés intenzitásának növelését célozzák.

Nógrád megye területrendezési tervének módosítása megtörtént, azt a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése 2020. március 12-én fogadta el 3/2020. (III. 12.) rendeletével.

Nógrád Megye Területrendezési Tervében alkalmazott megyei övezetek:

a) ásványi nyersanyagvagyon övezete,

b) földtani veszélyforrás terület övezete,

c) egyedileg meghatározott megyei övezetek:

ca) kiemelt jelentőségű gazdasági övezet,

cb) kiemelt jelentőségű turisztikai övezet,

cc) együtt tervezhető térség övezete,

cd) zártkerti övezet.

Az övezetek térképeit a 3/2020. (III. 12.) önkormányzati rendelet 3. melléklete tartalmazza.

Közúthálózat

A gyorsforgalmi úthálózat elemei

- M2: Budapest (M0)–Vác–Rétság–Hont–(Szlovákia) (a TEN-T hálózat része),
- R21: Hatvan (M3) – Mátraverebély – Salgótarján - Somoskőújfalu – (Szlovákia) (21. sz. kiemelt szolgáltatást nyújtó főút 2x2 sávval)

Meglévő főutak:

- 22. sz. főút: Bánk (2. sz. főút) – Balassagyarmat – Salgótarján (21. sz. főút)
- 23. sz. főút: Bátonyterenye (21 sz. főút) – Tarnalelesz (25. sz. főút)
- 211. sz. főút: Salgótarján elkerülő

- 222. sz. főút: Balassagyarmat (22. sz. főút) – (Szlovákia)

A 212. sz. főút: Rétság térsége – Jobbágyi – Szurdokpüspöki térsége – (Gyöngyös) (3. sz. főút) új főút a megyei területrendezési tervben korábban is szerepeltetett nyomvonalon maradt a törvényben, mint távlati főút tervezett szakasza, a határon átnyúló kapcsolatok javítása érdekében úgyszintén a Szécsény térsége (22. sz. főút) – Nógrádszakál – (Szlovákia) új főút.

Vasút

Az országos vasúthálózaton belül a nagysebességű vasútvonalak tekintetében megyei érintettség nincs.

Kerékpárutak

A Palócok földje kerékpárúttal a világörökség részét képező Hollókőt, valamint a Cserhát és a Mátra területeit is megközelíthetővé teszi.

A Dunakanyar–Ipolymente, és a Karancs–Mátra–Tisza-tó országos kerékpárutak megyét érintő szakaszait az északkeleti határmente kerékpárút foglalja magában, melynek nyomvonala nem a forgalmas utak mentén, hanem a turisztikai látványosságokat megközelítve halad.

Az országos kerékpárút törzshálózat tervezett eleme még Nógrád megyét érintően a Zagyvamenti kerékpárút, amely a Salgótarján – Szurdokpüspöki – Jobbágyi vonalat érinti.

3.1. f) A térséget érintő környezetvédelmi, természetvédelmi és tájvédelmi szabályozások

- 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól
- 2007. évi CXXIX. törvény a termőföld védelméről
- 1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról
- 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről szóló
- 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól
- 2012. évi CLXXXV. törvény a hulladékról
- 4/2002. (X.7.) KvVM rendelet a légszennyezettségi agglomerációk és zónák kijelöléséről
- 240/2000. (XII.23.) Korm. rendelet a települési szennyvíztisztítás szempontjából érzékeny felszíni vizek és vízgyűjtőterületük kijelöléséről
- 220/2004. (VII. 21.) Korm. rendelet a felszíni vizek minősége védelmének szabályairól, módosította: 93/2007. (IV.26.) Korm. Rendelet és a 307/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet
- 64/2008. (III. 28.) Korm. rendelet a települési hulladékkezelési közszolgáltatási díj megállapításának részletes szakmai szabályairól, módosította: 307/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet
- 201/2001. (X. 25.) Korm. rendelet az ivóvíz minőségi követelményeiről és az ellenőrzés rendjéről
- 275/2004. (X.8.) Korm. rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről
- 30/2004. (XII.30.) KvVM rendelet a felszín alatti vizek vizsgálatának egyes szabályairól
- 31/2004. (XII. 30.) KvVM rendelet a felszíni vizek megfigyelésének és állapotértékelésének egyes szabályairól
- 219/2004. (VII.21.) Korm. rendelet a felszín alatti vizek védelméről, módosította: 92/2007. (IV.26.) Korm. Rendelet, 302/2008. (XII.17.) Korm. rendelet

- 27/2004. (XII.25.) KvVM rendelet a felszín alatti víz állapota szempontjából érzékeny területeken levő települések besorolásáról
- 6/2009. (IV.14.) KöM-EüM-FVM-KHVM együttes rendelet a földtani közeg és a felszín alatti vízszennyezéssel szembeni védelméhez szükséges határértékekről és a szennyezések méréséről
- 50/2001. (IV.3.) Korm. rendelet a szennyvizek és szennyvíziszapok mezőgazdasági felhasználásának és kezelésének szabályairól
- 25/2002. (II.27.) Korm. rendelet a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Programról, módosította: 30/2006. (II.8.) Korm. rendelet
- 126/2003. (VIII.15.) Korm. rendelet a hulladékgazdálkodási tervek részletes tartalmi követelményeiről
- 15/2003. (XI.7.) KvVM rendelet a területi hulladékgazdálkodási tervekről
- 225/2015. (VIII. 7.) Korm. rendelet a veszélyes hulladékkal kapcsolatos egyes tevékenységek részletes szabályairól
- 16/2001. (VII. 18.) KöM rendelet a hulladékok jegyzékéről
- 14/2010. (V. 11.) KvVM rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészletekről
- 2/2002. (I. 23.) KöM-FVM együttes rendelet az érzékeny természeti területekre vonatkozó szabályokról
- 34/1997. (XI. 20) KTM rendelet a Duna-Ipoly Nemzeti Park létesítéséről
- 2/1977. (TK 13.) OtvH a Hollókői Tájvédelmi Körzet létesítéséről
- 148/2007. (XII.27.) KvVM rendelet a Hollókői Tájvédelmi Körzet védettségének fenntartásáról
- 3/1977 (TK13) OtvH az Ipolytartnóci Ősmaradványok természetvédelmi terület bővítése
- 149/2007. (XII.27.) KvVM rendelet az Ipolytarnóci ősmaradványok természetvédelmi terület védettségének fenntartásáról
- 13/2004. (VII. 21.) KvVm rendelet a Sóshartyáni Hencse-hegy Természetvédelmi Terület létesítéséről
- 19/2007. (VI. 1.) KvVM rendelet a Márkházapusztai fás legelő természetvédelmi terület létesítéséről
- 16/2012. (II. 21.) VM rendelet a Maconkai-rét természetvédelmi terület létesítéséről
- 14/2000. (VI.26.) KöM rendelet a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén lévő egyes védett természeti területek erdőrezervátummá nyilvánításáról, 3.§ (1) Pogány-rózsás Erdőrezervátum, Diósjenő
- 137/2007. (XII.27.) KvVM rendelet a Mátrai Tájvédelmi Körzet védettségének fenntartásáról
- 150/2007. (XII.27.) KvVM rendelet a Kelet-cserháti Tájvédelmi Körzet védettségének fenntartásáról
- 132/2007. (XII.27.) KvVM rendelet a Karancs-Medves Tájvédelmi Körzet védettségének fenntartásáról
- 2007. évi CXI. törvény a Firenzében, 2000. október 20-án kelt, az Európai Táj Egyezmény kihirdetéséről
- 306/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet a levegő védelméről

3.1. g) A megye 20 ezer lakos feletti városainak települési gazdasági vagy településfejlesztési programjai és településfejlesztési koncepciói

Salgótarján Megyei Jogú Város, a megyeszékhely Nógrád megye egyetlen 20 ezer lakos feletti városa (34 877 lakos).

A város térszerkezeti pozíciója, társadalmi, gazdasági, környezeti helyzete

A határváros a Baltikumot a Mediterránummal összekötő észak-dél irányú közép-európai fejlődési és közlekedési tengelyen helyezkedik el az urbanizált térségeknek az országhatárokon átnyúló Katowice – Zsolna – Túrócszentmárton – Besztercebánya – Zólyom – Losonc – Budapest vonalon kirajzolódó láncolatába illeszkedve, az Országos Fejlesztési és Településfejlesztési Koncepció Budapest körüli belső város gyűrűjének északkeleti csapágyvárosaként, a dinamikusan fejlődő közép-európai metropolisz körül körvonalazódó városrégió és Magyarország valamint Szlovákia határon átnyúló, drasztikusan leszakadó összefüggő válságterületének határán.

A város és funkcionális térsége magterülete gazdag védett természeti területekben, unikális geológiai értékekben, építészeti és kulturális örökségben. A központi és északi beépített területeit körül ölelő hegyvidéket erdő borítja, helyenként Magyarországon egyedülálló szubalpin klímával. Két középkori vára – Salgó és a szlovák határon álló, de már szlovák területen lévő Somoskő – történelmi élményt nyújt a turistáknak. A trianoni Magyarország egyik legjelentősebb vidéki ipari központjából várossá lett megyeszékhely modern városközpontja a modernista városépítészet talán legsikerültebb alkotása, a 60-as, 70-es és 80-as évek legkiválóbb magyar építészeinek kézjegyét viseli magán. Az építészeti együttes széles körű szakmai elismerést vívott ki, és a rendszerváltás után műemléki védelmet kapott, elsők között az országban a modern városépítészet alkotásai közül. A városi lakásállomány nagy része is az említett korszakban épült, az adott időszak átlagos szintjét jóval meghaladó építészeti és környezeti minőségben, jó tájolással, a nagyvárosias beépítésű településrészek körüli családi házas lakóterületeinek eredeti környezeti és építészeti minősége pedig az esetek többségében semmivel sem maradt el a jobb budapesti vagy dunántúli kertvárosi lakóterületekéitől. A városi szövet minőségének legnagyobb problémáját a rendszerváltás óta tartó és az utóbbi négy év eseményei következtében tovább erősödött strukturális gazdasági válság és a helyi társadalom ezzel együtt járó krízise, drasztikus népességfogyása, elöregedése és elszegényedése okozza.

A rendszerváltás után a bányák végleg bezártak, a város hagyományos ipara a privatizáció és a helyi iparágak nagy részét érintő globális strukturális válság következtében gyakorlatilag megszűnt, a nagy hagyományú iparvárosban az ipari szektorban a keletkező GDP és a foglalkoztatottak száma a korábbi szint töredékére esett vissza. A jelentősebb ipari vállalkozások közül csak kevesen tudtak talpon maradni. Ugyanakkor közöttük olyan sikeres új ipari vállalkozások – KKV-k – is vannak, amelyek európai szinten is piacképes ipari termékeket állítanak elő, és a helyi gazdaság fejlesztésében jelentős szerepet játszhatnak.

A gazdasági válság, a munkahelyek hiánya, a foglalkoztatás egyre alacsonyabb szintje valamint a vállalkozásokat sújtó terhek következtében a város hosszú távú fenntartására alkalmas értelmiségi és vállalkozói a közép-rétegek nagy része – a közeli közép-európai metropolisz, Budapest – piaca és nagyvárosi életlehetőségei elszívó hatásának engedve részben formálisan és véglegesen is, részben látens módon, salgótarjáni állandó lakását megtartva, elvándorolt a városból. A megyeszékhely kiváló középiskoláiból évről évre az egyetemekre kerülő fiatalság pedig nem tér vissza. A város ilyen értelemben látható, három évtizede tartó kiürülésével szemben a hagyományosan itt élő, a 90-es évekig a bányákban illetve az iparban foglalkoztatott roma népesség, amely a rendszerváltás utáni években azonnal és szinte teljes egészében, végérvényesen elveszítette munkalehetőségeit, száma és a teljes népességen belüli aránya dinamikusan emelkedik, részben a népességszám természetes növekedése következtében, részben azért, mert a város és környéke létesítményeiben a rendszerváltás előtt foglalkoztatott roma etnikumú népességnek és utódaiknak, az egykori környező ipari falvakban élő halmozottan hátrányos helyzetű, strukturális munkanélküli csoportjai munka és jövedelem híján a

városban és szociális ellátó rendszerében elviselhetőbb életfeltételeket talál magának, mint a falvakban, ezért igyekszik tömegesen bevándorolni. A város népességének elvándorlásból és a nem roma etnikumú lakossága alacsony termékenységi rátájából következő természetes fogyásból eredő drasztikus mértékű népességfogyását és elöregedését a roma etnikumú helyi népesség ezzel ellentétes demográfiai folyamatai úgy ellensúlyozzák, hogy összességében az ellentétes demográfiai tendenciák eredője a népesség fogyása.

A fent leírt társadalmi folyamatok középtávú fennmaradása esetén, a jelenleg uralkodó helyi társadalmi és gazdasági folyamatok megállítása és ellentétes előjelűre fordítása nélkül a város társadalmi-gazdasági szempontból hosszabb távon nem tartható fenn. A város és a megye helyi társadalma nem rendelkezik olyan gazdasági erővel, amivel ezt a problémát meg tudná oldani. A kedvezőtlen folyamatok ellentétes előjelűre változtatása nyilvánvalóan kizárólag külső – állami és Európai Uniós – segítséggel képzelhető el.

Salgótarján Megyei Jogú Város településfejlesztési koncepciója

2014. szeptemberében készült el Salgótarján Megyei Jogú Város 2014-2020-ra vonatkozó településfejlesztési koncepciója. A dokumentum a célrendszert három átfogó célra – a társadalmi megújulásra, a megújuló városi szövetre és a diverzifikált és dinamikus gazdasági fejlődésre – fűzi fel. A gazdaságfejlesztésen belül kiemelt szerepet kap az ipar, illetve a K+F+I tevékenységek fejlesztése. A turizmus fejlesztésére határon átnyúló célokat fogalmaz meg. A foglalkoztatás növelése céljából kiemelt szerepet kap a szabad vállalkozási zóna.

A társadalmi megújulás középpontjában az elvándorlás és elöregedés megállítása áll. A hátrányos helyzetű népesség helyzetének javításában a foglalkoztathatóságot és integrációt helyezi a középpontba. A tudás gyarapítása érdekében fontos célkitűzésként jelenik meg a felsőoktatás. Az elvándorlás megállítása mellett Salgótarjánban felmerült az értelmiség betelepítésének szükségessége.

A települési környezet javítása érdekében fókuszba kerül a szociális településrehabilitáció és a barnamezős területek revitalizációja. A környezetbarát megoldások mind az energetikai korszerűsítésben, mind a közlekedési infrastruktúra kialakításában megjelennek. A koncepció kitér a városrészekre, melyben a funkcióbővítő városközpont rehabilitáció hangsúlyos.

Salgótarján Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája (ITS)

Salgótarján Megyei Jogú Város 2014-2020 időszakra készült Integrált Településfejlesztési Stratégiája 2017-ben került felülvizsgálatra. A város 2030-ra szóló jövőképe határozottan zöld, igyekszik a környezeti értékeket legjobban kihasználni.

Az ITS gazdaságfejlesztési tartalma Salgótarján Megyei Jogú Város gazdaság-fejlesztési és befektetésösztönzési stratégiáján alapul. Az ITS, valamint a gazdaság- és befektetés-ösztönzési stratégia az elérhető helyi erőforrások kiaknázását, a helyi vállalkozások erősítését és a jövőbeni, munkahelyteremtő külföldi működőtőke befektetések feltételeinek megteremtését célozza. A gazdaságfejlesztés és befektetés-ösztönzés alapvető céljai az elvándorlás lassítása, majd megállítása, új munkahelyek megteremtése, valamint Salgótarján újradefiniálása helyben, majd újrapozícionálása belföldön és külföldön.

Az ITS nagyívű célokat tűz ki a város és vállalatainak regionális és európai szerepében, nem megfeledkezve a KKV szektor megerősítéséről. A területhiány miatt felhívja a figyelmet a barnamezős rehabilitáció szükségességére.

A társadalmi problémákra válaszolva anti-szegregációs program megvalósítását javasolja a dokumentum. Mindemellett nagy hangsúlyt kell fektetni a hátrányos helyzetű személyek foglalkoztatásának elősegítésére.

Salgótarján Megyei Jogú Város 2020-2024 időszakra szóló gazdasági programja

A dokumentum a város helyzetét vizsgálva rávilágít, hogy Salgótarján gazdasági mutatói minden területen csökkenést mutatnak. A megye városai közül az ezer lakosra jutó vállalkozásokat vizsgálva csupán Bátonyterenyét előzi meg. A város hét év alatt közel 400 db vállalkozást veszített el, melynek következményei a népesség számának csökkenésében is jelentkeztek. Az elköltözők döntő többsége aktív kereső korosztályból került ki, illetve a magasanképzett szellemi foglalkozásúak, vagy szakmunkások. Az önkormányzat által működtetett gazdasági társaságok nem tudják a foglalkoztatási problémát kezelni, a közfoglalkoztatás is csupán átmeneti segítséget jelent. A város gazdasági szerkezetátalakításához szükség van új iparágakban új vállalkozások megtelepedésére.

A város intézményhálózata – hatékonysági okoknál fogva – folyamatosan szűkül. A nevelési-oktatási intézményekben folyamatosan fogy a gyerekszám.

A közüzemi ellátás javításához elengedhetetlen az ivóvízhálózat teljes rekonstrukciója. A távfűtési kapacitás kihasználása és a környezetvédelmi szempontok érvényesítése, és a hatékony gazdálkodás érdekében kívánatos lenne növelni a távfűtéssel fűtött ingatlanok számát.

Az önkormányzatnál saját erőforrás hiányában a vagyonbővülés alapvetően új projektek megvalósulásából, elsősorban külső pályázati források felhasználásával jött létre.

A program célként fogalmazza meg, hogy Salgótarján meg tudja közelíteni a megyei jogú városok átlagos fejlettségét. Karakteres célként jeleníti meg Salgótarján, mint Önfenntartó, Modern, és Szerethető Város megteremtésének programját. Ez egy már elindított, de több cikluson átívelő fejlesztési elképzelés abból a vízióból kiindulva, hogy Salgótarján Megyei Jogú Város saját erőforrásaira támaszkodva önmagát fenntartani képes, modernizált város legyen, amely funkcióját tekintve elsősorban lakó- és szolgáltató központként szolgál a létesített tudásközpontok által a városba vonzott kutatók, vállalkozások alkalmazottai, valamint a település és a térsége lakossága számára. Ezen túl cél minél több tudásközpont kialakítása és az azokat segítő képzés, oktatás, valamint rekreációs környezet fejlesztése révén, a várost jelenleg sújtó elvándorlás megállítása, sőt a folyamat visszafordítása a városba vonzott szakképzett népesség révén. Fejleszteni kell Salgótarján turisztikai arculatát, kerékpárutak, gyalogtúra útvonalak, kialakításával kell kapcsolódni a térség hasonló fejlesztéseihez. A fejlesztések alapjául elsősorban az európai uniós források, illetve a Modern Városok Program szolgálnak.

Város-vidék kapcsolat

Salgótarján Megyei Jogú Városnak a környező településekkel kialakított kapcsolatai elsősorban feladatellátással függnek össze. Ezekben a társulásokban a város a székhely szerepét tölti be. Az egészségügyi és szociális feladatokat Salgótarján és Térsége Önkormányzatainak Társulása látja el.

A Kelet-Nógrád Térségi Hulladékgazdálkodási Társulás 2012-ben jött létre. A társulás közös pénzügyi összefogásában készült el az a hulladékkezelő telephely, illetve hulladékgyűjtési rendszer, amely 58 település kommunális hulladékának kezelését végzi. 2008 óta működik salgótarjáni székhellyel a Kelet-Nógrádi Hulladékrekultivációs Társulás, amely a térségben 16 hulladéklerakó rekultivációját végezte el.

A nem feladatellátáshoz kapcsolódó együttműködések szervezésében és fenntartásában a kezdeményezőkészség, az összefogás helyett a térségtől való elszigetelődés jelei láthatók. Az önkormányzat kezdeményezésére szűnt meg Novohrad-Nógrád Korlátolt Felelősségű Európai Területi Együttműködési Csoportosulás (ETT). Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzata, mint alapító tag, feladta a Salgótarján Helyi Turisztikai Desztináció Menedzsment Közhasznú Egyesület gesztorálását, amelynek működési nyomai azóta nem láthatók. A Novohrad-Nógrád Geopark esetén szintén hiányzik az érintett településekkel történő összefogás, a város egyre inkább csak a saját területén működő geosite-ok fenntartására és hasznosítására koncentrál, gazda és felelős nélkül hagyva a többit.

A TOP keretében megvalósult Salgótarjáni Foglalkoztatási Paktum megalakulásakor az önkormányzat nem kívánta bevonni a térséget, a Salgótarjáni Járás többi települése a Nógrádi Szabad Vállalkozási Zóna Helyi Foglalkoztatási paktum támogatását élvezte. Ez esetben azonban nagyon jó együttműködés alakult ki a salgótarjáni, és a térségi, illetve megyei paktumok között.

3.1. h) A térség hatályban lévő ágazati tervei, programjai

Nógrád megyei klímastratégia

Készítette: Nógrád Megye Önkormányzata, 2017

Nógrád megyében az erdők aránya magyar viszonylatban kiemelkedőnek mondható, amelyre a klímaváltozás negatív hatásai komplex módon, fokozottan jelentkezhetnek (pl. kiszáradás, új kártevő fajok megjelenése). A mezőgazdasági termelést a területen leginkább a talajerózió veszélyezteti. Az intenzív csapadékhullással járó időszakok gyakoriságának növekedése emeli a villámárvizek kockázatát, amely fokozza az erózióveszélyt. A Nógrád Megyei Klímastratégia – hasonlóan az országos szintű Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégiához – alapvető célja, hogy lefektesse azokat az irányvonalakat és célokat, amelyek megvalósításával az éghajlatváltozás káros hatásai hosszútávon megelőzhetők. Ez elérhető egyrészt az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésével, másrészt a szén-dioxid elnyelő kapacitásainak növelésével.

Nógrád megye szakképzés-fejlesztési koncepciója 2013-2020

Készült: 2013 Készítette: Nógrád Megyei Fejlesztési és Képzési Bizottság

A szakképzésről szóló 2011. évi CLXXXVII. törvény 82.§ a) pontja értelmében a Megyei Fejlesztési és Képzési Bizottság (MFKB) feladata kidolgozni az adott megye szakképzés-fejlesztési koncepcióját, melynek részét képezi a képzési irányokra és beiskolázási arányokra vonatkozó rövid és középtávú terv is. A koncepciónak hatékonyan hozzá kell járulnia az MFKB munkájához, ugyanakkor olyan szakképzésfejlesztési célokat és elveket kell meghatároznia, melyek alkalmasak a munkaerő-piac igényeinek megfelelő szakmaszerkezet és megyei szakképzési rendszer kialakítására.

Nógrád megyei foglalkoztatási stratégia

Készítette: Nógrád Megyei Foglalkoztatási Paktum, 2016

A foglalkozatási stratégia a helyzetfeltárásból következő, a térségi gazdasági fejlesztési célokhoz szorosan kötődő, foglalkoztatást és munkanélküliség elleni küzdelmet fókuszba állító, az állami illetve az illetékes foglalkoztatási politikával összhangban álló, lokális és átfogó programjaival szinergiában álló dokumentum. A foglalkoztatási stratégia kialakítása együttműködésen, és részletes helyzetfeltáráson, elemzésen alapuló folyamat volt. A stratégia alkotó munkát a megye stratégiai dokumentumainak részletes feldolgozása, a megyére vonatkozó népességi, gazdasági és foglalkoztatási statisztikák elemzése illetve egy széles körű vállalati igényfelmérés készítette elő.

Nógrád megye befektetés-ösztönzési stratégiája 2017-2021

Készítette: Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Np. Kft., 2017

A stratégia 2017 tavaszán készült, a célok és beavatkozások számos – területfejlesztési és befektetés-ösztönzési szakemberekkel, vállalatvezetőkkel, települési vezetőkkel, foglalkoztatáspolitikai szakértőkkel lefolytatott – interjú, egyeztetés és workshop eredményeként kerültek meghatározásra. A stratégia céljai és beavatkozásai illeszkednek Nógrád Megye Foglalkoztatási Stratégiájának célrendszeréhez, emellett összhangban vannak a jelentősebb megyei, térségi és települési fejlesztési dokumentumok gazdaságfejlesztési és foglalkoztatás növeléséhez kapcsolódó céljaival.

Szolgáltatási Út Térkép

Készítette: Nógrád Megye Önkormányzata, 2020

A Szolgáltatási Út Térkép a megyei önkormányzatok részére „Megyei szintű felzárkózás-politikai együttműködések támogatása a helyi esélyegyenlőségi programokhoz kapcsolódóan" címmel, EFOP-1.6.3.-17 kódszámon jelzett projekt egyik összefoglaló dokumentuma. Célja bemutatni Nógrád megye helyzetét, a megyében található közszolgáltatásokat, valamint összefoglalni a felzárkózás nevesített célcsoportjaira irányuló települési beavatkozásokat. A program keretében két meghatározó dokumentum készül: a Szolgáltatási Út Térkép és Megyei Esélyteremtő Paktum. Ezek fejlesztési irányokat javasolnak, ajánlásokat fogalmaznak meg a települési, járási, megyei szinten jelentkező hiányok megoldására.

3.1. i) Vonatkozó egyéb tervek

Helyi vidékfejlesztési stratégiák

Nógrád megyében négy LEADER szervezet működik a 2014-2020 időszakban, melyek Helyi Fejlesztési Stratégiái (HFS) ugyanerre az időintervallumra készültek. A HFS-ek felülvizsgálata várhatóan a Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégiával párhuzamosan zajlik.

36 Jó Palóc Egyesület

A 36 Jó Palóc Közhasznú Egyesület 2008-ban alakult, ekkor kapta meg a LEADER HACS jogcímet is, mely szerint az alábbi 36 településre terjed ki stratégiája: Bárna, Cered, Dorogháza, Egyházasgerge, Etes, Ipolytarnóc, Karancsalja, Karancsberény, Karancskeszi, Karancslapujtő, Karancsság, Kazár, Kisbárkány, Kishartyán, Litke, Lucfalva, Márkháza, Mátranovák, Mátraterenye, Mátramindszent, Mátraszele, Mátraverebély, Mihálygerge, Nagybárkány, Nagykeresztúr, Nemti, Rákóczibánya, Ságújfalu, Sámsonháza, Somoskőújfalu, Sóshartyán, Szalmatercs, Szilaspogony, Szuha, Vizslás, Zabar.

HFS specifikus célok:

- Mikrovállalkozások erősödése, jövedelemtermelő képességük növelése az alkalmazott technológia fejlesztésével, termelőkapacitás növelésével, illetve foglalkoztatás bővítésével.
- Turisztikai szolgáltatások, falusi szálláshelyek fejlesztése, különös tekintettel a Bejárható Magyarország Program által közvetlenül érintett területekre.
- Kulturális gasztronómiai hagyományok őrzése, turisztikai jellegű rendezvények támogatása, a térségi identitás erősítése, közösségépítés és megtartás

Cserhátalja Vidékfejlesztési Egyesület

A Cserhátalja Vidékfejlesztési Egyesület Helyi Fejlesztési Stratégiájának Akcióterülete 25 települést fed le: Alsótold, Bér, Bokor, Buják, Csécse, Cserhátszentiván, Ecseg, Egyházasdengeleg, Erdőkürt, Erdőtarcsa, Felsőtold, Garáb, Héhalom, Jobbágyi, Kálló, Kisbágyon, Kozárd, Mátraszőlős, Palotás, Pásztó, Szarvasgede, Szirák, Szurdokpüspöki, Tar, Vanyarc

HFS specifikus célok:

- Versenyképes gazdasági környezet
- Helyi adottságokra épülő vállalkozások
- Minőség a vidéki turizmusban
- Közbiztonság

- Élhető, természetes és épített környezet
- Hozzáférhető infokommunikáció
- Együttműködő közösségek

Ipoly-menti Palócok Térségfejlesztő Egyesület

Az Ipoly-menti Palócok Térségfejlesztő Egyesületének illetékességi területéhez 49 település tartozik: Becske, Bercel, Cserháthaláp, Cserhátsurány, Csesztve, Csitár-Nógrádgárdony, Debercsény, Dejtár, Drégelypalánk, Endrefalva, Érsekvadkert, Galgaguta, Herencsény, Hollókő, Hont, Horpács, Hugyag, Iliny, Ipolyszög, Ipolyvece, Kétbodony, Kisecset, Kutasó, Ludányhalászi, Magyargéc, Magyarnándor, Mohora, Nagylóc, Nagyoroszi, Nógrádkövesd, Nógrádmarcal, Nógrádmegyer, Nógrádsipek, Nógrádszakál, Őrhalom, Patak, Patvarc, Piliny, Pusztaberki, Rimóc, Szanda, Szátok, Szécsénke, Szécsény, Szécsényfelfalu, Szente, Szügy, Terény, Varsány

HFS specifikus célok:

- A helyi gazdaság fejlesztése
- Élhető települések
- Erősödő térségi identitás
- Bővülő munkaerő piaci lehetőségek hátrányos helyzetű csoportok számára

Börzsöny Térsége Egyesület

Akcióterülethez tartozó települések: Alsópetény, Bánk, Berkenye, Borsosberény, Diósjenő, Felsőpetény, Keszeg, Legénd, Nézsa, Nógrád, Nógrádsáp, Nőtincs, Ősagárd, Rétság, Romhány, Szendehely, Tereske, Tolmács

Specifikus célok:

- Vállalkozásfejlesztés
- Turizmusfejlesztés
- Közösségfejlesztési kezdeményezések, hátrányos helyzetű csoportok támogatása
- Helyi termékek térségi szintű, egységes megjelenése
- Településkép megőrzése
- Civil szervezetek támogatása

3.1. j) A tervezést érintő egyéb jogszabályok

- A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény
- A területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeiről, valamint illeszkedésük, kidolgozásuk, egyeztetésük, elfogadásuk és közzétételük részletes szabályairól szóló 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet.
- Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény
- Az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet

- A víziközmű-szolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény
- Az utak építésének, forgalomba helyezésének és megszüntetésének engedélyezéséről szóló 93/2012. (V. 10.) Korm. rendelet
- A vizek hasznosítását, védelmét és kártételeinek elhárítását szolgáló tevékenységekre és létesítményekre vonatkozó általános szabályokról szóló 147/2010. (IV. 29.) Korm. rendelet
- 76/2009. (IV. 8.) Korm. rendelet a területrendezési hatósági eljárásokról
- A telekalakításról szóló 85/2000. (XI. 8.) FVM rendelet
- A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény
- A világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény
- 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről
- Egyes tervek, illetve programok környezeti vizsgálatáról szóló 2/2005. (I. 11.) Korm. rendelet
- A környezeti hatásvizsgálati és az egységes környezethasználati engedélyezési eljárásról szóló 314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet

3.2. A TÉRSÉG TERÜLETFEJLESZTÉSI SZEREPLŐI ELKÉPZELÉSEINEK FELTÁRÁSA, A TERVEZÉSI FOLYAMAT PARTNERSÉGI TERVÉNEK ELKÉSZÍTÉSE ÉS VÉGREHAJTÁSA

Partnerségi Terv a 2020-ig hatályos területfejlesztési koncepció és program elkészítését megelőzően is készült, melyet Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése a 81/2012. (XI. 22.) Kgy. és 132/2013. (XII. 19.) Kgy., valamint 10/2014. (I. 30.) Kgy. határozataival fogadott el. Mivel az a 2013-2014. években lezajlott egyeztetésekhez készült, felülvizsgálatát feltétlenül indokolt volt elvégezni.

3.2. a) A Partnerségi Terv elkészítése

A Partnerségi Tervet a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének Hivatala, illetve a tervezési folyamat szakmai feladatait ellátó Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft. munkatársai közösen készítették el 2012-ben. A Partnerségi Tervet 2020-ban a Hivatal munkatársai vizsgálták felül és tettek javaslatot a megújításra. A dokumentum 2020. novemberében kerül elfogadásra.

A Partnerségi Terv tartalmazza:

- a partnerségbe bevonni kívánt célcsoportokat
- a bevonás eszközeit és részvételi formáit
- a bevonás céljait.

3.2. b) A Partnerségi Terv végrehajtása

A koncepció készítésének időpontjában kialakult járványügyi helyzet és az ebből következő egyre szigorúbb intézkedések miatt, a tervezési folyamat időszaka alatt, a 218/2009. (X.6) Korm. rendelet 13. §-ában felsorolt, személyes kontaktust igénylő bevonási eszközök nem javasoltak. Ennek

figyelembevételével és a gyorsabb információcserét elősegítve a bevonás tervezett eszköze az elektronikus levél, illetve a www.nograd.hu oldalon az információk elhelyezése.

A megyei tervezéskoordinációs testületi feladatokat a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének Területfejlesztési Bizottsága látja el, mely az egyes megyei szintű tervdokumentumok időközi és végső változatainak szakmai elfogadásáról és a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése elé terjesztéséről dönt. A Bizottság eljár mindazon szakmai dokumentumok tervezése kapcsán, ahol a megyének közvetlen tervezési kompetenciája van.

Nógrád Megye Önkormányzata létrehozza a Területfejlesztési és Koordinációs Munkacsoportot, amely megszervezi a stratégiai tervezési feladatok végrehajtását, valamint ellátja a Partnerségi Terv végrehajtásának adminisztratív, kommunikációs és szervezési feladatait.

A 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet a területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeiről, valamint illeszkedésük, kidolgozásuk, egyeztetésük, elfogadásuk és közzétételük részletes szabályairól alapján az egyeztetés során tett véleményeket, észrevételeket csatolni szükséges a dokumentációhoz, erre a Koncepció esetében 2021. január 11-15 között, majd a Programhoz kapcsolódóan 2021. március 1-5 között kerül sor. Az elkészült dokumentumok társadalmasítására 45 nap áll rendelkezésre.

3.2. c) A Partnerségi Terv eredményei alapján

3.2. ca) Az üzleti szektor szereplőinek a térséget érintő fejlesztési elképzeléseinek áttekintése

Az üzleti szektor szereplői körében projektgyűjtést végzett a Nógrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara. A beérkezett javaslatok összesítését követően több fontos fejlesztési célra hívták fel a figyelmet. Érdemben meg kell kezdődni a barnamezős területek rehabilitációjának, melyeken vállalkozásokat támogató üzleti infrastruktúrákat kell létrehozni. A helyi KKV-k működésében jelentős támogatást kell biztosítani az e-kereskedelem bővülésének érdekében. A turizmus területén hangsúlyt kell fektetni a határon átnyúló együttműködésre, az ökoturizmus feltételeinek javítására, a szálláshelyek és attrakciók fejlesztésére.

A lakosság jelentős elöregedése miatt gondot kell fordítani az idősgondozásra és otthoni idősellátásra az infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztésével.

Elengedhetetlen az elszegényedő társadalmi rétegek tudáshoz való hozzájutásának fokozása, életkörülményeik javítása.

3.2. cb) Az önkormányzatok fejlesztési elképzeléseinek áttekintése

A települési önkormányzatok körében projektgyűjtést végzett a megyei önkormányzat. A települések tételes igényeket nyújtottak be nem csak az európai uniós forrásokból finanszírozható, hanem egyéb fejlesztési igényeik vonatkozásában is. A jelzett szükségletekből az rajzolódik ki, hogy folytatódnia kell a TOP keretében megkezdett fejlesztéseknek, mert jelentős túligénylés mutatkozott a forrásokra. Örvendetes, hogy egyre több település céloz meg gazdaságfejlesztési akciókat.

3.2. cc) A térség társadalmi szervezetei fejlesztési elképzeléseinek áttekintése

A civil szféra igényeinek becsatornázásában a Nógrád Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ vállal szerepet.

A Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Np. Kft. EFOP-1.2.9 projektje keretében a konzorciumi tagokkal közösen meginvitálták a társadalmi partnereket a megye jövőjével kapcsolatos jövőalkotó

műhelybeszélgetésre. A résztvevők, akik legnagyobb része társadalmi szervezetet képviselt, együttesen alkottak jövőképet Nógrád megyéről, feltárták a közös erőforrásokat és lehetőségeket, illetve a fő stratégiai irányokat is. A műhelymunka három fő témára hívta fel a figyelmet. Haza kell csábítani az elvándorló fiatalokat, melynek tényezői a lakhatás, a munka, a szolgáltatások feltételeinek javítása. Egy ilyen akció nem lehet sikeres a célcsoporttal való folyamatos kommunikáció nélkül, melynek csatornája az internet. Nagy szerepet kell hogy kapjon a megye életében a hatékony oktatás, beleértve a kompetenciafejlesztést, a digitális kultúrát, a tehetséggondozást, és az oktatásban dolgozók támogatását, önfejlesztését. Harmadsorban jó hírét kell vinni Nógrád megyének, hogy erősödjön a helyi identitás és javuljon a térség imázsa.

3.3. A TERÜLETFEJLESZTÉS ESZKÖZ- ÉS INTÉZMÉNYRENDSZERÉNEK ELEMZÉSE

3.3. a) A területfejlesztés forrásainak elemzése (nemzetközi, központi költségvetési, önkormányzati források, a gazdasági egységek beruházásai, a különféle szervezetek fejlesztései, a háztartások)

Az **európai uniós** csatlakozás óta Nógrád megye fejlesztési forrásait növekvő mértékben biztosítják az EU fejlesztési alapjai. A **2007-2013** időszak végső mérlege szerint Nógrádba összesen 110,8 milliárd forint fejlesztési támogatás érkezett a projekthelyszín szerinti kifizetési adatok alapján.

A 2014-2020 időszak (Széchenyi 2020) forrásainak 100%-át már lekötötte a Kormány, a „visszahulló" források terhére lehetnek még pályázati kiírások. Így erre az időszakra még csak a végsőhöz közelítő részadatokat lehet vizsgálni.

Az alábbi ábrán bemutatjuk a **2014-2020** közötti Operatív Programok forrásainak megyei felhasználását. Az eddig kifizetett támogatás 119,7 milliárd forint, amely már 2020. novemberében meghaladja az előző fejlesztési időszak egyenlegét. A pozitív döntési adatokat nézve még mintegy 28,6 milliárd forint támogatást nem szerződtek, illetve nem hívtak le, hiszen vannak friss döntések, illetve számos projekt megvalósítása még folyamatban van. A Kormány által hozott eddigi döntés 148,3 milliárd forintról szól, a kötelezettség-vállalás összes állománya pedig közel 143 milliárd forint.

A 35. ábrán látható, hogy a legtöbb forrás a **Terület- és Településfejlesztési Operatív Program** (TOP) keretében érkezett, ahol a megítélt támogatás – 60,4 milliárd forint -, illetve kötelezettség-vállalás – 57,9 milliárd forint - már meghaladja a megye és Salgótarján számára erre az időszakra előirányzott forráskeretet (41,3+9,2 milliárd forint). A TOP a megye számára sikertörténetként könyvelhető el, hiszen a területfejlesztési források kereteinek meghatározása rászorultság alapján történt, nem kellett azokért más térségekkel versenyezni. A mai napig a kötelezettség-vállalás 95%-a már kifizetésre is került. A TOP-on belül a legtöbb támogatás – 19,3 milliárd forint - az 1. prioritáson belül került felhasználásra, amely a gazdaságfejlesztést segíti.

38. ábra: Nógrád megyei projekthelyszínek számára igényelt, megítélt és lehívott támogatások a Széchenyi 2020 Programban (2014-2020) Operatív Programonként és összesen, milliárd Ft

Forrás: palyazat.gov.hu – Aktuális statisztikák (2020. november 17.), saját szerkesztés

A TOP mögött második helyen áll a **Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program** (GINOP), melyben összesen 33,7 milliárd forint támogatás érkezése várható. Projekthelyszínre vetített támogatási összeg alapján egyértelműen dobogós az 1. prioritás, amely a vállalkozások versenyképességének növelését segíti elő. Technológiai fejlesztésre a vállalkozások 16,5 milliárd forintot pályáztak meg sikerrel. Jó hír, hogy 9,8 milliárd forint megítélt támogatással 2. helyen áll a 2. prioritás, amely a vállalkozások K+F és innovációs tevékenységét támogatja. Az átlagos projekttámogatást vizsgálva (122 db) megállapíthatjuk, hogy nem csak a nagyvállalkozások szerepeltek sikerrel ebben a témában.

A projekthelyszín szerinti statisztikai kimutatásokban nem látszanak a központi munkaerőpiaci programok. Nógrád megye a GINOP 5. prioritása keretében több mint 17,5 Mrd Ft európai uniós forrást használ fel foglalkoztatási célú aktív munkaerőpiaci projektek megvalósítására (a GINOP 5.1.1 Út a munkaerőpiacra és a GINOP 5.2.1 Ifjúsági Garancia projektek keretében), tehát valójában a legnagyobb támogatás a foglalkoztatási helyzet javítását segítette (forrás: ITM).

A vizsgált időszakban Nógrád megye kiemelkedő eredményeket ért el az **Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Programban** (EFOP). 203 pályázó számára összesen 20,7 milliárd forint támogatást ítéltek meg, így az átlagos projektméret 100 millió forint feletti. Összehasonlításul: az EU 2013-2020 keretében a Társadalmi Megújulás Operatív Programból (TÁMOP) a megye összesen 13 milliárd forint támogatást hívott le. Legsikeresebben az EFOP 1. prioritásban szerepeltek a pályázók 8,9 milliárd forint megítélt támogatással, amely a foglalkoztathatóság javítását hivatott segíteni.

Negyedik helyet foglalja el a **Vidékfejlesztési Program** (VP) 19,4 milliárd forint megítélt támogatással. A legtöbb forrás, 7,5 milliárd forint, a mezőgazdasági termelés és termékfeldolgozás fejlesztésére jut.

A benyújtott igényekhez képest igen kedvező, 86%-os a **Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Programban** (KEHOP) a pályázati sikeresség. 2020. novemberig 13,6 milliárd forint megítélt támogatásról született döntés, melynek legnagyobb része a 2. prioritáson belül a települési vízellátást, szennyvíz-elvezetést és –tisztítást, a szennyvízkelezést szolgálja.

Az elnyert forrásokon belül láthatóan alacsony, 308 millió forint, a **Közigazgatás- és Közszolgáltatás-fejlesztés Operatív Program** (KÖFOP) részesedése a megítélt megyei támogatásokból, azonban ezen OP számos központilag elnyert pályázata nem bontható projekthelyszínekre. Az elektronikus közigazgatás előnyeit azonban a megye lakosai is élvezik.

Nógrád megye adottságai miatt a halászat nem kiemelt ágazat, amely kifejeződik a **Magyar Halgazdálkodási Operatív Program** (MAHOP) keretében elnyert mindössze 126 millió forint támogatásban is.

A 2014-2020 időszak sikereket hozott Nógrád megyének az **INTERREG V-A Szlovákia-Magyarország Együttműködési Programban** is. A Program 3. prioritásában, amely a foglalkoztatás ösztönzését célozza, a jóváhagyott kilenc Területi Foglalkoztatási Akciótervből (TAPE) három Nógrádban valósulhat meg. Ebből kettő magában foglalja két új átkelési pont létesítését az Ipolyon, a harmadik pedig a Hatvan-Losonc közötti észak-déli gazdasági tengely foglalkoztatási potenciáljának növelését szolgálja. A turisztikai és természetvédelmi prioritásban létrejött az Ipolyon a vízitúrarendszer, erősödött a közös erdővédelem és környezeti nevelés. A második körös felhívás keretében pedig művészeti galériák kialakítása, illetve sportturisztikai együttműködés valósulhat meg. Sikeresen jött létre és működött a keleti határszakaszon a Kisprojekt Alap, amely elsősorban kisléptékű fejlesztéseket, közös rendezvényeket támogatott.

Az európai uniós forrásokon kívül a területfejlesztésben meg kell említeni a **hazai támogatások** szerepét.

A Kormány a **Modern Városok Program** (MVP) keretében 2017. márciusában együttműködési megállapodást kötött Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzatával a város további fejlődése és megújulása érdekében. A MVP forrásaiból a megyeszékhely támogatást kaphat a helyi tömegközlekedés korszerűsítésére, megújuló energiatermelési és -szolgáltatási rendszer kialakítására, a barnamezős területek felszámolására, a helyi oktatás fejlesztésére, egészségügyi és sportfejlesztésekre, a Novohrad-Nógrád Geopark aktív turisztikai szolgáltatási kínálatának bővítésére, valamint a Fő tér és a városközpont rehabilitációjára. A fejlesztések közül eddig a Szent Lázár Megyei Kórház területén az onkológiai központ, illetve a város egyházi életét támogató templomfelújítások beruházásai indultak el.

A kistelepülések alacsonyabb forrásigényű, de nagyszámú fejlesztéseit a hiánypótlónak számító **Magyar Falu Program** támogatja. Sor kerülhet olyan helyben fontos ügyek megvalósítására, mint az önkormányzati utak, temetők rendbetétele, járdaépítés, falubuszok beszerzése, vagy az elhagyatott házak közcélú megvásárlása, szolgálati lakások építése. A program eredményeiről nyilvános pályázati statisztika nem áll rendelkezésre.

A közfoglalkoztatás aktív támogatását követően a **Belügyminisztérium** helyi gazdaságélénkítő programmal segíti a helyzetéből adódóan rászoruló, megfelelő üzleti ötlettel rendelkező településeket.

3.3. b) A területfejlesztés intézményrendszere (szervezet, működés, együttműködés)

A területfejlesztés és területrendezés alapvető feladatait, szabályait, intézményrendszerének kialakítását az 1996. évi XXI. törvény (Tftv.) állapítja meg.

Megyei szinten a területfejlesztés és területrendezés feladatait ellátó szerv a megyei önkormányzat, esetünkben Nógrád Megye Önkormányzata. Nógrád Megye Önkormányzata területfejlesztési és az önkormányzati törvényben foglaltaknak megfelelően átalakította szervezeti és működési szabályzatát, ügyrendjét, bizottsági munkamegosztását, és végzi tevékenységét. A Nógrád Megyei Önkormányzati Hivatalon belül a 13 fős Területfejlesztési és Területrendezési Osztály felelős a törvényben nevesített feladatok ellátásáért.

A területfejlesztési munkát segíti a megyei önkormányzat 100%-os tulajdonában álló Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft., melyet 2015-ben a Tftv-ben nevesített térségi gazdaságfejlesztési szervezetté minősített az önkormányzat közgyűlése. Az ilyen szervezet térségi partnerséget megvalósító, helyileg optimálisnak ítélt működő szervezeti forma, mely rendelkezik az ipari parkok és a szabad vállalkozási zóna fejlesztéséhez szükséges képességekkel.

Az Észak-magyarországi régió területén működő Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megyei közgyűlések elnökei megalakították és működtetik a regionális területfejlesztési konzultációs fórumot.

Az Innovációs és Technológiai Minisztérium szervezésében megalakult Megyei Jogú Városok Munkacsoport keretén belül a Debrecen–Nyíregyháza–Miskolc–Szolnok-Eger-Salgótarján tengelyű, Északkelet-Magyarország nemzeti, gazdasági és kulturális övezet (a továbbiakban: Zóna) 6 megyei jogú városa a Zóna népességmegtartó erejének növelése, gazdasági- és infrastrukturális fejlesztési céljainak meghatározása és a gazdaságának fejlesztése érdekében működik együtt. A Kormány 1465/2018. (IX:25.) Kormányhatározata értelmében a debreceni autóipari központ fejlesztése során nemcsak a Debrecen Megyei Jogú Város és agglomerációja fejlesztésére kell fókuszálni, hanem kiemelt feladatként kell kezelni a Debrecen tágabb környezetének gazdasági fejlesztését is, újra értelmezve a regionalitás fogalmát. A fejlesztési célok jelentősége, hogy komplex és szinergiákban megvalósuló beavatkozásokkal állítsák meg a gazdasági leszakadást, illetve a Magyarország számára fontos, a Zóna térségét érintő fejlesztésekkel a határon túli területeket és azok magyarlakta lakosságát bekapcsolják a gazdaság, oktatás, kultúra, turisztika, sport területén a fejlődés pályájába. A Zóna kialakításának alapját a Kormány által már elfogadott „**Creative Region – Határtalan fejlődés**” Északkelet – Magyarország komplex területi és gazdaságstratégiai terve a határon túli területek bekacsolásával c. fejlesztési koncepció képezi. A zóna koordinációs irodája Miskolcon működik.

Nógrád megyén belül két **területfejlesztési önkormányzati társulás** működik. Az Ipoly-Táj Területfejlesztési Társulás 1996 májusában alakult. Tagjai Balassagyarmat város, és 28 környékbeli települési önkormányzat. A társulás elsősorban magyar-szlovák határon átnyúló és egyéb nemzetközi projektek megvalósításában aktív.

A Szécsényi Járási Önkormányzatok Településfejlesztési és Feladatellátási Társulása 2015-ben alakult meg. A társulás céljai és a társulás által ellátandó feladatok átölelik a terület- és településfejlesztési, a belső ellenőrzési, az elektronikus információbiztonsági, a gyepmesteri, a munka- és tűzvédelmi, a közös energia-beszerzési, és a háziorvosi ügyeleti feladatok ellátását.

Települési szinteken a helyi önkormányzatok látják el a településfejlesztési feladatokat. A megyei városok rendelkeznek Integrált Településfejlesztési Stratégiával (ITS).

3.3. c) A területfejlesztés hatékonysága (eddigi eredmények, forrásaktivitás, a fejlesztési területek kihasználtságának bemutatása, az intézmények hatása, hiányosságok).

A területfejlesztési koncepció felülvizsgálatának időpontjában Nógrád megye 2014-2020 időszakra készült területfejlesztési programjának időközi értékelése még nem történt meg.

Az érintett időszak forrásaktivitását a 3.3. a) fejezet részletezi.

3.4. HELYZETÉRTÉKELÉS

3.4. a) A térség erősségeinek, gyengeségeinek, lehetőségeinek és a térséget fenyegető veszélyek azonosítása

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
• kedvező földrajzi elhelyezkedés Budapest-hez, mint nemzetközi gazdasági centrumhoz képest • önfenntartó képességet magában hordozó településszerkezet • környezetet intenzíven terhelő megavállalatok és környezeti katasztrófák kockázatát hordozó veszélyes üzemek nem működnek • Kelet- és Nyugat-Nógrádot a megyehatárhoz közel lévő tranzitútvonalak kötik be a középeurópai nagytérség gazdasági vérkeringésébe • a megye minden térségi központjában létezik az iparszerű termelés vállalati kultúrája • a térségben létezik világszínvonalú tudás az itt működő magyar és multinacionális cégeknél • gazdag történelmi, kulturális, építészeti örökség, néphagyományok • világörökségi helyszín és egyre jelentősebbé váló turisztikai attrakciók • Magyarország egyik legerdősültebb megyéje, mely fontos erőforrás a klímaváltozás ellen • egyedülálló geológiai értékek • gyógyulást segítő klimatikus környezet és kiváló infrastruktúra az egészségipari fejlesztésekhez • a szolgáltató szektor továbbfejlesztésének alapjai megvannak: jó minőségű és méretű, kedvező árfekvésű ingatlanállomány, képezhető közép- és felsőfokú végzettségűek • széles szakmakultúrát lefedni képes, fejleszthető szakképző intézményrendszer	• tervszerű fejlesztés koordináció hiányában uralkodóvá vált a pontszerű, össze-hangolatlan fejlesztés • a fejlődést visszafogó, a kor színvonalának nem megfelelő megyén belüli közúti és vasúti hálózat és rácsatlakozás a környező fő közlekedési korridorokra • rossz minőségű településközi úthálózat • városképet rontó, a település és a helyi közösség számára veszteségtermelő barnamezős területek • a tradicionális iparágak többsége nem tudott megújulni, alkalmazkodni az új piaci elvárásokhoz • a KKV szektor innovációs potenciálja rendkívül alacsony • a megye meglévő turisztikai vonzerői nem tudtak erős, tartózkodási idővel és költéssel párosuló kínálattá formálódni • elszegényedő, depressziós társadalom • magas munkanélküliség, alacsony szintű foglalkoztatás, drasztikus elvándorlás és népességfogyás, rohamos elöregedés • halmozottan hátrányos helyzetű népesség számának és arányának folyamatos növekedése • a fiatalok intenzív elvándorlása miatt alacsony szintű a nyelvismeret és piacképes tudás • alacsony együttműködési készség és képesség, • gyenge belső kohézió szétforgácsolódott kapacitásokkal • alacsony forrásfelvevő képesség, nagyfokú tőkehiány • beszűkült belső piac • rossz gazdálkodás a meglévő erőforrásokkal (föld, ipari ingatlan, tudás) • karakter nélküli imázs • felsőoktatás pótlása erőn felüli törekvésekkel • a többi megyével szemben Nógrád mutatóit a megyeszékhely lefelé húzza, Salgótarján nem dinamizál

LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
• megváltozott fejlesztési jogi környezet: a tervezés területi bázisai a megyék, ami lehetővé teszi egy helyiek által elfogadott, tudatos tervezésen alapuló fejlesztési koncepció és program megvalósítását, illetve emellett preferenciák biztosíthatók kiemelt térségek fejlesztéséhez (pl. szabad vállalkozási zóna) • változó geopolitika: a hat megyés Kreatív Régió stratégiának köszönhetően nagyobb figyelem és forrás irányul az északkeleti gazdasági térségre • a határon átnyúló együttműködések számára biztosított uniós források további perspektívát adnak a Besztercebánya megyével újraindított együttműködésnek • még inkább felértékelődik az információs technológia szerepe, amely segítheti közösségek, hálózatok önszerveződését, az együttműködés fokozódását, a főváros közeli kedvező életterek térbeli kiterjedését • 2030-ra szóló globális előrejelzések szerint* fokozódik a világban a víz- és élelmiszerhiány, ami felértékeli Nógrád megye adottságait, megerősíti ebbéli potenciáljait, még a globális felmelegedés felgyorsulása esetén is • a Covid hatásaként felértékelődő aktív turizmus több ágának összekapcsolása Nógrádot a szelíd turizmus egyik hazai központjává teheti • egyre nő a globalizációból kiábrándult életmódváltók száma, akik kedvező életteret találhatnak Nógrádban • a Kormány családtámogatási programjának köszönhetően fokozódik a beáramlás, egyre inkább elmozdulva a megye belseje felé • a Covid-19 a kisvárosok reneszánszát hozhatja el**	• negatív globális és hazai gazdasági forgatókönyvek bekövetkezése miatt a megye társadalmi-gazdasági leszakadási folyamata állandósul, elveszítve fejlődési potenciálját • megye életében meghatározó helyi értelmiség elveszíti hitét a jövőben, és csökkenő társadalmi cselekvőképességével nem tud egy megújulási folyamat élére állni • Nógrád továbbra is kimarad a működő tőkebefektetési helyszínek közül, mivel a multinacionális cégek egyre inkább a feltörekvő országokba áramlanak majd • a megye déli és nyugati részének erőteljesebb hozzárendelése a fővárosi agglomerációhoz a megye egyik felének jelent csak előnyöket, tovább erősítve polarizáltságát • a megye elszegényedési folyamata vonzerőként jelentkezik a tágabb térség halmozottan hátrányos helyzetű csoportjai számára • Nógrád megye végképp perifériára kerül a nemzeti fejlesztéspolitikában, és hasonló sorsú észak-magyarországi, valamint dél-szlovákiai határtérségeivel együtt Közép-Európa „belső perifériájának” részévé válik • a városba áramlás fokozódását előrejelző trendek bekövetkezése miatt a nógrádi vidék fokozottan elnéptelenedik • stabil felsőoktatási bázis hiányában a fogyatkozó tudás az alacsony hozzáadott értékű ágazatok jelenlétét tartósítja • a klímaváltozás miatt gyakoribbá válnak a vészhelyzetek (pl. villámárvizek)

**Global Trends 2030: Alternative Worlds – National Intelligence Council (USA, 2012. december)*

*** https://osszkep.hu/2020/11/koronavirus-nyertes-kisvarosok-vesztes-varoskozpontok/*

3.4. b) A térség lehetséges fejlesztési irányainak bemutatása, és ezek alapján a lehetséges cselekvési területek azonosítása

Nógrád megyében 2012 és 2019 között jól látható fejlődési folyamatot tükröznek a helyzetelemzés adatai. Ez a fejlődés azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy a megye gazdasági-társadalmi helyzete jelentős javulást mutasson, és legalább megközelítse az országos átlagot.

A megye lakosságának fogyási, elöregedési folyamata nem állt meg, azonban romló tendenciája az országos átlaghoz képest nem kiugró. Az ezer lakosra jutó halálozások aránya sajnos még mindig a megyében a legmagasabb. A Budapesthez legközelebb eső járásokban a vándorlási különbözet pozitívba fordult, érződik a fővárosi agglomeráció terjeszkedésének hatása.

A gazdasági aktivitás nem fokozódott, a működő vállalkozások száma csökken. A külföldi tőke jelenléte számottevően nem erősödött, a beruházásokat viszont jelentős mértékben elősegítette. Mindez hozzájárult az ipari termelés országos bővüléséhez. A gazdaságot egyértelműen az ipar és a nagyvállalatok exportja húzza. A kedvező gazdasági folyamatok ellenére az egy főre eső GDP vonatkozásában Nógrád megye gyengén teljesít, az országos átlagnak a felét sem éri el. A növekedést elősegíteni képes kutatás-fejlesztés továbbra is csak „nyomokban” tetten érhető.

A foglalkoztatottság javulása az időszak legpozitívabb eredménye. Kedvező változás állt be a turizmus területénis. A szálláskínálat bővülésével megtöbbszöröződött a Nógrádban eltöltött vendégéjszakák száma. A nógrádi lakosok életének kényelmét biztosító települési szolgáltatási rendszerben komoly javulást eredményeznek az európai uniós források.

A megyén belül az egyes járások egymáshoz viszonyított helyzete jelentősen nem változott. Leszakadó pozícióban továbbra is a komplex programmal fejlesztendő Szécsényi járás van, ahol a legnagyobb probléma a magas munkanélküliség. A foglalkoztatási gondokat nem csak a munkahelyek hiánya, hanem az alacsonyan képzett lakosság jelentős száma is okozza, ezért a gazdaságélénkítésen túl humán fejlesztési beavatkozások is szükségesek.

Meglepő, hogy Nógrádban a megyeszékhely és annak járása romló mutatókkal rendelkezik a gazdasági teljesítmény és jövedelmezőség tekintetében. Más megyékben a megyeszékhelyek a térség motorjai.

A megyén belüli térségek összehasonlító adatait tekintve a Szécsényi járás érdemel kiemelt figyelmet, amelynek felemelkedése egy stratégiára alapozott komplex fejlesztési program keretében indulhat el.

Az országon belüli tendenciákat figyelembe véve Salgótarján helyzete leszakadó, szemben a többi megyeszékhely fejlődésével. A várost újra kell pozícionálni, urbanisztikailag áttervezni, kitörési lehetőségeit definiálni és programba foglalni, melynek az integrált településfejlesztési stratégia adhat keretet.

A helyzetelemzésből levont következtetések azt támasztják alá, hogy az eddigi, felzárkóztatást célzó helyi fejlesztéspolitika nem volt eredményes. A fejlesztéseknek új fordulatot kell venni, megtalálva azokat a kitörési pontokat, amelyekre építkezve Nógrád egy gyorsabb fejlődési ütemre kapcsolhat.

A fejlesztési célok fő építőköveit - a SWOT elemzés erősségei és lehetőségei alapján - a kedvező geopolitikai elhelyezkedés, természeti és klimatikus viszonyok, a gazdag természeti és kulturális örökség, az ipari kultúra és a globalizációtól való elfordulás adják. Utóbbit a Covid hatása jelentősen felerősítette.

Nógrád megye karakterét az országon belül zöld és emberi léptékű környezete adja, melyet nagymértékben még nem ért utol a globalizáció. Dominálnak a kisvárosok, kistelepülések, a mikro- és kisvállalkozások. A megye kiváló terepe az életmódváltásnak, olcsó az ingatlan, tiszta és inspiráló a környezet. Nógrád festői kistelepülései a Káli-medencéhez hasonlóan kedvelt célpontjai lehetnek az el- vagy kivonulásnak. Nógrád megye a központi régió és a főváros relaxációs övezete, számos

lehetőséget kínálva az aktív kikapcsolódásra a túrázástól a lovaglásig, vagy a kenuzásig. A megye kiváló terepet biztosít a zaj- és fényszennyezéstől mentes környezetet igénylő K+F+I fejlesztéseknek.

Az Északkelet-magyarországi Gazdaságfejlesztési Zónán belül Nógrád a sokszínűséget gazdagítja, és olyan réspiacokon jelenik meg, mint a prémium élelmiszer gyártás, az autóipari hajtástechnológia vagy a szelíd turizmus. Egyben biztosítja a kapcsolatokat Közép-Magyarország, illetve a Felvidék irányába.

Az erősségek és lehetőségek figyelembe vételével javasolt fejlesztési irányok:

- aktív, öko- és szakrális turizmus fejlesztése
- „ezüst gazdaság”
- fenntartható ipar fejlesztése
- prémium élelmiszerek gyártása
- vállalkozások digitalizációja
- üzleti infrastruktúrák további fejlesztése
- Z generáció igényeire koncentráló környezet fejlesztése
- felsőoktatás megerősítése
- tehetséggondozásra, pályaorientációra alapuló humán fejlesztés
- zöld településfejlesztés
- fenntartható közlekedésfejlesztés, tekintettel a határon átnyúló kapcsolatokra.

A felzárkóztatás teljes kizárása a célrendszerből nem célszerű, azonban helyet kell kapnia a horizontális célok között.

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Közlekedési hálózat ... 6
2. ábra: Fejlődési tengelyek, metropoliszok ... 7
3. ábra: Védett természeti területek ... 10
4. ábra: Földterület művelési ágak szerint, 2019. június 1. ... 10
5. ábra: Építészeti és kulturális örökség ... 12
6. ábra: Nógrád megye régészeti lelőhelyei ... 13
7. ábra: Kisfalvak, törpefalvak és aprófalvak Magyarországon 2011 ... 16
8. ábra: Meglévő és tervezett kerékpárutak Nógrád megyében ... 20
9. ábra: A megyei székhelyű feldolgozóipar termelése ágazat szerint (2019) ... 26
10. ábra: Kormányhatározatban nevesített turisztikai térségek ... 28
11. ábra: A működő vállalkozások száma Nógrád megyében ágazatok szerint, 2012-2018 ... 30
12. ábra: Alkalmazásban álló száma gazdasági ág szerint, 2019 ... 31
13. ábra: A Nógrád megyei vállalkozások árbevételének és export árbevételének megoszlása járások szerint ... 32
14. ábra: Beruházások teljesítményértéke anyagi-műszaki összetétel szerint Nógrád megyében ... 35
15. ábra: A TOP keretében elindult iparterület fejlesztés település és területnagyság szerint ... 37
16. ábra: Egy főre eső GDP Magyarország megyéiben 2008-2018 (ezer Ft) ... 40
17. ábra: Foglalkoztatási ráta Magyarország megyéiben 2010-2019 (%) ... 41
18. ábra: Munkanélküliségi ráta Magyarország megyéiben 2008-2019 (%) ... 42
19. ábra: Vándorlási különbözet Nógrád megye járásaiban 2012-2019 ... 45
20. ábra: Nógrád megye népességének száma nem és életkor szerint 1988/2018 ... 46
21. ábra: Vezető halálokok megoszlása nemenként Nógrád megyében 2017 ... 47
22. ábra: Regisztrált álláskeresők évi átlagos száma Nógrád megyében 2011-2019 ... 48
23. ábra: A regisztrált álláskeresők száma járásonként Nógrád megyében (fő) 2011-2019 ... 48
24. ábra: A regisztrált álláskeresők száma iskolai végzettség szerint Nógrád megyében (fő) 2011-2019 ... 49
25. ábra: Egy lakosra jutó összes nettó jövedelem ... 50
26. ábra: Köznevelésben résztvevő gyermekek, tanulók száma 2011-2019 ... 55
27. ábra: Nógrád megye járásai ... 57
28. ábra: A településrendszer gravitációs központjai és fejlődési perspektívái v.s. jelenlegi település struktúra ... 58
29. ábra: A népesség térbeli eloszlása, az urbanizált nagyobb népességű területek kirajzolódása Magyarország és Szlovákia térszerkezetében ... 59
30. ábra: A járási központok elérése ... 60
31. ábra: Nógrád megye térszerkezeti elemek, a területfelhasználás és átalakulási folyamatok tükrében ... 61

32. ábra: Nógrád megye térszerkezete a határon átnyúló területfejlesztési perspektívák tükrében .. 62
33. ábra: Térségi területfelhasználási kategóriák területe, Nógrád megye (terület %) 63
34. ábra: Nógrád megye tájterhelése és tájterhelhetősége 64
35. ábra: Borsod-Abaúj-Zemplén megye térségi szerkezeti terve 2009 (részlet) 68
36. ábra: Borsod-Abaúj-Zemplén megye térségi szerkezeti terve 2009 (részlet) 68
37. ábra: Észak-magyarországi szabad vállalkozási zóna övezet..... 69
38. ábra: Nógrád megyei projekthelyszínek számára igényelt, megítélt és lehívott támogatások a Széchenyi 2020 Programban (2014-2020) Operatív Programonként és összesen, milliárd Ft... 82

FELHASZNÁLT IRODALOM

Nógrád megye területfejlesztési koncepciója, Helyzetfeltárás 2014-2020 – Nógrád Megye Önkormányzata

Nógrád megye területfejlesztési koncepciója, Javaslattevő fázis 2014-2020 – Nógrád Megye Önkormányzata

Nógrád megye területrendezési tervének módosítása (2011) - VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Kft., Térségi tervezési és Területrendezési Iroda

Nógrád megye területrendezési tervének módosítása 2020 – VÁTI Kft.

Nógrád Megyei Klímastratégia (2017) – DIPOL Humánpolitikai Intézet Kft.

Urbanisztikai tanulmányterv Losonc és Salgótarján térségének fejlesztésére (2002) - SCET Magyarország Rt.

Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza, szerk.: Perczel György – egyetemi tankönyv, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003

Salgótarján Megyei Jogú Város Településfejlesztési Koncepciója 2014-2020

Salgótarján Megyei Jogú Város Integrált településfejlesztés Stratégiája 2014-2020

Salgótarján Megyei Jogú Város Gazdasági programja 2020-2024

Global Trends 2030: Alternative Worlds – National Intelligence Council (USA, 2012. december)

Tájékoztató a Magyar Közút Nonprofit Zrt. 2019. évi tevékenységéről (Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése számára)

Tájékoztató Nógrád Megye Közgyűlése számára „Nógrád megye egészségügyi helyzetéről" (2019) – Nógrád Megyei Kormányhivatal Népegészségügyi Főosztály

Közművelődés Nógrád megyei programja 2020 – 2025 - Nemzeti Művelődési Intézet Nógrád Megyei Igazgatósága

GfK sajtóközlemény (2017. november 16.) – „GfK: több mint 10 százalékkal emelkedett az egy főre jutó vásárlóerő Magyarországon"

Magyarország ivóvízminősége (2018) - Nemzeti Népegészségügyi Központ

Északkelet-Magyarország közlekedés fejlesztési térképe (2020) – Innovációs és Technológiai Minisztérium

Agrárium 2016 – KSH

TÉR-KÉP 2018 (2019) – KSH

A munkaerő mobilitás fejlesztésének lehetőségei Nógrád megyében (2019) – Nógrád Megyei Foglalkoztatási Paktum

Nógrád megye befektetés-ösztönzési stratégiája 2017-2021 (2017) – Nógrád Megyei Foglalkoztatási Paktum

Foglalkoztatási stratégia (2016) - Nógrád Megyei Foglalkoztatási Paktum

Tájékoztató Nógrád megye munkaerőpiaci folyamatairól 2020. I-III. negyedév – Nógrád Megyei Kormányhivatal

Nógrád megye szakképzés-fejlesztési koncepciója 2013-2020 – Nógrád Megyei Fejlesztési és Képzési Bizottság

Helyi Fejlesztési Stratégia 2014-2020 – Ipoly-menti Palócok (2016)

36 Jó Palóc Közhasznú Egyesület, LEADER helyi fejlesztési stratégia 2014-2020 (2016)

„Cserhátalji tények, esélyek, teendők 2014-2020-ban”- Helyi Fejlesztési Stratégia (2018)

Börzsöny Térsége Egyesület Helyi Fejlesztési Stratégia 2014-2020 (2016)

Kényszerpihenő helyett túlórák – avagy kik a Covid-19 nyertesei? – PWC 2020

Heves megye területrendezési terve

Borsod-Abaúj-Zemplén megye területrendezési terve

Internetes források:

KSH Fókuszban a megyék

KSH STADAT adatbázis

KSH Koronavírus dosszié, Területi különbségek a koronavírus-járvány árnyékában

Nógrád Megyei Kormányhivatal Foglalkoztatási Főosztályának adatsorai

https://osszkep.hu/2020/11/koronavirus-nyertes-kisvarosok-vesztes-varoskozpontok/

https://foreignpolicy.com/2020/05/01/future-of-cities-urban-life-after-coronavirus-pandemic/

www.terport.hu

www.teir.hu

nogradikum.hu